

บทที่ ๔

วาทกรรมความพิการในนวนิยายและเรื่องเล่าชีวิตของไทย (๒๔๗๖-๒๕๔๖)

๔.๑ ความพิการในวรรณคดีไทย: กระจกเงา ทางผ่าน และอำนาจวิเศษ

อาจกล่าวในเบื้องต้นได้ว่า ความพิการหรือรูปลักษณะอันแปลกประหลาดที่ปรากฏในวรรณคดีไทย สามารถมองได้ใน ๓ ลักษณะ และส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธ คือ

๑. กระจกเงา คือ การที่รูปกายภายนอกสะท้อนถึงความชั่วร้ายในจิตใจ พบในตัวละครฝ่ายร้าย และมักจะได้ผลกรรมชั่วตอบแทน เช่น นางค่อมกุกจี ชูชก

๒. ทางผ่าน คือ มองว่าความพิการเป็นกรรมเก่า แต่ก็ผ่านไป พบในตัวละครเอก ที่บุญบารมีมากกว่าบาปเก่า ดังนั้นตอนหลังจึงพบแต่ความสุข เช่น พระเตมีย์

๓. อำนาจวิเศษ คือ การที่ลักษณะร่างกายที่ไม่เหมือนคนธรรมดาสะท้อน บ่งชี้ หรือ แม้แต่เป็นแหล่งของพลังอำนาจเหนือธรรมชาติบางประการ ในทำนองเดียวกับที่มนุษย์ในวรรณคดี ซึ่งมีหน้าตาผิดมนุษย์ มักมีอำนาจเหนือธรรมชาติบางประการ เช่น แก้วหน้าม้า นางวาลี พระสังข์-เจ้าเงาะ ในทำนองเดียวกับที่พระมหาบุรุษสละลักษณะสะท้อนถึงบุญญาธิการ มักพบในตัวละครเอกเช่นกัน

อาจกล่าวได้ว่า “ความพิการ” ในวรรณคดีไทย มีความหลากหลายพอสมควรในแง่ที่ความหมายไม่ได้มีแต่ในเชิงลบ แม้อาจมองว่าเป็นเรื่องไม่ดี เช่น สะท้อนกรรมเก่า แต่ก็ยังไม่ได้อยู่ในกรอบของการแพทย์ที่ทำให้มองเป็นเรื่องผิดปกติหรือน่าเวทนา การมองความพิการตามแบบวรรณคดีไทยนี้บางประการมีการสืบทอดไปยังการสร้างตัวละครคนพิการในนวนิยาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องทางผ่าน เช่น การพิการชั่วคราว และ กระจกเงา เช่น ความพิการสะท้อนกรรมชั่วในอดีต แต่เพราะด้วยอิทธิพลของกรอบการมองเชิงการแพทย์ “ความวิเศษ” จึงหายไป เหลือไว้แต่ตัวตนที่ “ผิดปกติ” เท่านั้น

๔.๒ วาทกรรมความพิการในนวนิยายไทย

วาทกรรมหรือแนวคิดเกี่ยวกับความพิการในนวนิยายไทยสัมพันธ์กับวาทกรรมความพิการในแต่ละยุคสมัย อาจกล่าวได้ว่าแก่นที่สำคัญเกี่ยวกับการนำเสนอความพิการในนวนิยาย—เช่นเดียวกับในสังคมวัฒนธรรม—ซึ่งเป็นแก่นที่สำคัญของการศึกษาเรื่องความพิการในเชิงการเมืองอัตลักษณ์ ได้แก่ เรื่อง การยอมรับหรือการกีดกัน—หรือไม่และอย่างไร—ที่มีต่อความพิการและคนพิการ ซึ่งขึ้นอยู่กับวาทกรรมเกี่ยวกับความพิการและปฏิสัมพันธ์ของวาทกรรมเหล่านั้นในแต่ละยุคสมัย บางอย่าง

อาจสืบทอดมาจากอดีตก็ได้ โดยเบื้องต้น อาจกล่าวได้ว่า แนวทางการสร้างความหมายของความ
 พิจารณานวนนียายของไทย นับตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลง
 ไปตามการเคลื่อนไหวของความหมายของความพิจารณาในสังคมวัฒนธรรมที่วิเคราะห์ไว้ในบทที่ ๓ แม้
 ในบางกรณีจะมีใช้การเปลี่ยนแปลงโดยทันทีหรือมากมายหรือเห็นได้ชัด กล่าวคือ คู่ขนานไปกับการ
 สร้างความหมายของความพิจารณาในสังคมวัฒนธรรม ได้ปรากฏการเปลี่ยนแปลงของความหมายของ
 ความพิจารณาที่ถูกสร้างขึ้นในนวนนียายไทย จากการเป็นสิ่งที่ชวนให้เวทนาสงสารและสิ่งที่ควรกำจัดหรือ
 กำจัดที่ทางในยุคเวทนานิยม-สังคมสงเคราะห์ ไปสู่สิ่งที่ต้อง “ฟื้นฟู” ให้กลับเป็นส่วนหนึ่งของสังคม
 กระแสหลักในยุคการฟื้นฟูสมรรถภาพ จนถึงการเป็นสิ่งที่อยู่ในท่ามกลางของกระบวนการในการ
 ยืนยันและการยอมรับในความแตกต่าง ซึ่งเป็นกระบวนการที่เต็มไปด้วยความขัดแย้ง ในยุคที่สังคม
 เริ่มก้าวเข้าสู่ความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม โดยที่การสร้างความหมายในทุกยุคทุกสมัยนี้ เกิดจาก
 ปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างวาทกรรม อุดมการณ์ และแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวกับความพิจารณาในสังคม
 กับการใช้ชนบและองค์ประกอบต่างๆ ทางวรรณกรรม อย่างไรก็ตาม แม้เราจะกล่าวได้ว่า ความ
 เปลี่ยนแปลงในความหมายของความพิจารณาที่ปรากฏในนวนนียายไทย มีความสอดคล้องอยู่พอสมควร
 ในแง่ของยุคสมัยกับความหมายของความพิจารณาจากการสร้างของวาทกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในสังคม
 โดยทั่วไปในวงกว้าง แต่ก็มีมีความคาบเกี่ยว สืบทอด ของอุดมการณ์และวาทกรรมเกี่ยวกับความพิจารณา
 ในนวนนียายผ่านยุคสมัยที่ทำให้ไม่อาจแบ่งยุคให้ตรงกับยุคสมัยของวาทกรรมความพิจารณาที่ได้แจ่มแจ้ง
 ไว้ในบทที่ ๓ อย่างลงตัวพอดีได้ ทั้งนี้เนื่องจาก แนวเรื่องหรือมุมมองเกี่ยวกับความพิจารณาบางแนวยังคง
 มีปรากฏในนวนนียายในยุคหลังๆ แม้ว่าจะมีแนวคิดเกี่ยวกับความพิจารณากระแสใหม่ๆ ขึ้นมาแล้วก็ตาม
 ในขณะที่แนวเรื่องบางอย่างก็อาจมีความ “แหวกแนว” ล้าหน้าวรรณกรรมส่วนใหญ่ที่เสนอเกี่ยวกับ
 เรื่องความพิจารณาในยุคเดียวกัน ดังนั้น การวิเคราะห์ด้านล่างนี้ จึงพยายามแบ่งหัวข้อตาม “แนวการ
 มอง” หรือ แนวการให้ความหมายเกี่ยวกับความพิจารณา—ที่ทางของงานแต่ละชิ้นในการเมืองเรื่องอัต
 ลักษณะและสิทธิของคนพิจารณา—โดยพยายามวิเคราะห์ให้เห็นถึงระยะทางไกลหรือใกล้ที่มีต่อการ
 ยอมรับความแตกต่างของคนอย่างที่เขาหรือเธอเป็นอยู่ โดยพยายามพิจารณาประกอบกับบริบททาง
 สังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับความพิจารณาในยุคสมัยของการประพันธ์งานแต่ละเรื่องประกอบด้วย อาจ
 กล่าวได้ว่า การที่แนวการให้ความหมายความพิจารณาในนวนนียายมีความเหลื่อมซ้อนไม่ลงตัวกับ “ยุค
 สมัย” ของวาทกรรมความพิจารณาในสังคมวัฒนธรรมเช่นนี้ เป็นเพราะการที่วรรณกรรมเองก็เป็นวาท
 กรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับวาทกรรมอื่นๆ ในสังคม แต่ก็มีชนบ แนวทาง และการเคลื่อนไหว ที่

เป็นเอกเทศของตนเองในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปได้ในแนวทางที่ต้านทานความเปลี่ยนแปลงใหม่ในสังคม แต่บางครั้งก็เป็นไปในทิศทางตรงกันข้าม

๔.๒.๑ ความพิการในนวนิยายเวทนานิยาม-สังคมสงเคราะห์ (๒๔๗๖-๒๕๒๘): ศิลปะของการขจัด

ความพิการ

นวนิยายที่วิเคราะห์ในกลุ่มนี้ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับความพิการที่เป็น “เครื่องค้ำยันของเรื่องเล่า” หรือ “narrative prosthesis” คือตั้งใจจะเสนอประเด็นอื่นมากกว่า ความพิการถูกใช้เพื่อประโยชน์บางอย่างที่ไม่ใช่เพื่อการเข้าใจ—และยอมรับ—ความพิการในฐานะกลุ่มอัตลักษณ์ที่มีสิทธิเต็มภาคภูมิในฐานะมนุษย์ในสังคม เช่น ใช้เพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ เป็นตัวก่อให้เกิด “ความขัดแย้ง” ที่สำคัญของเรื่องเล่า ซึ่งทำให้เรื่องเล่า “น่าสนใจ” “สะเทือนอารมณ์” สร้างความประหลาดใจ ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งอื่นที่เป็นนามธรรม เช่น สภาพทางสังคมหรือชนชั้น^๑

วาทกรรมความพิการในกลุ่มนี้สะท้อนให้เห็นการเมืองในเรื่องความพิการในยุคเวทนานิยาม-สังคมสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายใต้บริบทของสังคมไทยในยุคสร้างชาติและในยุคการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีการกำหนดบรรทัดฐานทางร่างกายและจิตใจของพลเมืองด้วยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์ ดังนั้นความพิการจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้ เนื่องจากไม่เข้ากับบรรทัดฐานที่ถูกสร้างขึ้น ความพิการที่ถูกนำเสนอดูเหมือนจะเป็นส่วนผสมของกระบวนการทัศน์ทางการแพทย์และวาทกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น ยูเจนิคส์ ซึ่งนับว่าเป็นมุมมอง “ใหม่” ที่มาจากตะวันตกในสมัยนั้น กระบวนทัศน์ทางศาสนาหรือศีลธรรม ซึ่งสืบทอดมาแต่อดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดเรื่องกรรมเก่า และอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ซึ่งกำลังเติบโตขึ้นนับแต่สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรื่อยมา แม้จะแตกต่างกันในรายละเอียด แต่กระบวนการทัศน์เหล่านี้ต่างก็มีความเหมือนกันตรงที่มองว่าความพิการเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา—ความบกพร่องทางการแพทย์ การขาดหายไม่สมบูรณ์ ผลของบาปในอดีต หรือ “ภาวะ”--แม้จะมีความน่าสงสาร และเป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลที่จะต้องจัดการเอาเอง หากรัฐหรือผู้มีอำนาจจะเข้าไปแก้ไขจัดการก็จะเป็นในแง่จำกัดให้พ้นจากสาธารณะ เช่น การสงเคราะห์ หรือกำจัดให้ “หาย” หรือ “หมดไป” มิใช่การยอมรับ

^๑ “Narrative prosthesis” หรือเครื่องค้ำยันของเรื่องเล่า เป็นนิมิตที่นำเสนอบนโดย David T. Mitchell and Sharon Snyder ใน *Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse* (2000) เพื่อสื่อถึงปรากฏการณ์ที่เรื่องเล่ามักนิยมใช้ความพิการเป็นกลวิธีในการสร้างผลที่พึงประสงค์ให้แก่เรื่องเล่า เช่น ความเศร้าสะเทือนอารมณ์ ความแปลกใหม่ การเปรียบเทียบเชิงสัญลักษณ์ ที่มีได้นำไปสู่ความเข้าใจในความพิการหรือคนพิการในตัวของตัวเอง หรือความเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นในสถานภาพคนพิการในสังคมแต่อย่างใด

ดังนั้น ในเบื้องต้นอาจตั้งข้อสงสัยได้ว่า ภาพความพิการที่ถูกนำเสนอตามกระบวนการสร้างความหมายดังกล่าวในนวนิยายกลุ่มนี้ มีลักษณะเด่น ๒ ประการ ประการแรก ได้แก่ การใช้โครงเรื่องที่นำเสนอการ “ขจัด” ความพิการให้หมดไปจากสายตาสาธารณชนในตัวเอง และของผู้อ่าน อาจจะทำให้ตัวละครที่มีความพิการนั้นเสียชีวิตไป ถูกควบคุมจำกัดอาณาบริเวณ ถูกลิดรอนความสามารถในการมีบุตร หรือแม้แต่การถูกทำให้หายจากความพิการนั้นๆ ทั้งจาก “ปาฏิหาริย์” ของการแพทย์หรือความบังเอิญก็ตามที่ ซึ่งสอดคล้องกับวาทกรรมในสังคมและนโยบายของรัฐที่มองความพิการเป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา ที่ต้องกำจัด ป้องกัน หรือควบคุมด้วยวิธีการบางอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และการแพทย์จากตะวันตก หากเรามองว่าวาทกรรมในด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความหมายของความพิการในยุคนี้ ได้แก่ วาทกรรมยูเจนิคส์ ซึ่งเน้นการจำกัดการแพร่พันธุ์ของประชากรที่ไม่พึงประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนพิการ และการส่งเสริมให้ผู้ที่มียีนที่พึงประสงค์ตามบรรทัดฐานได้มีโอกาสมีบุตรเพิ่มประชากรให้กับประเทศแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่าโครงเรื่องแบบ “การขจัดความพิการ” ซึ่งนำเสนอการทำให้ตัวละครที่พิการหรือความพิการในตัวละครหมดไป ซึ่งจะรวมไปถึงโอกาสในการให้กำเนิดบุตรที่พิการด้วยนั้น ถือเป็น “ยูเจนิคส์เชิงสัญลักษณ์” ซึ่งเป็นกลวิธีที่สำคัญประการหนึ่งที่พบในการนำเสนอภาพแทนความพิการและคนพิการแม้จนถึงปัจจุบัน ส่วนลักษณะเด่นประการที่สองนั้น ได้แก่ แนวการเขียนแบบ “การมุ่งแสดงอารมณ์” (sentimentalism) ในแง่ที่เกี่ยวกับความพิการ แนวการเขียนแบบนี้จะพบได้ในการขับเน้นความน่าสงสาร น่าเวทนา ของตัวละครคนพิการและเนื้อเรื่องเกี่ยวกับคนพิการให้ปรากฏออกมาอย่างเด่นชัด และขับเน้นความดีงามของตัวละครที่มาช่วยเหลือและความชั่วร้ายของผู้ประทุษร้ายคนพิการ ทั้งนี้โดยผ่านองค์ประกอบต่างๆ เช่น การพรรณนาลักษณะตัวละครคนพิการโดยผู้เล่า มุมมองของตัวละคร ทั้งตัวละครที่พิการเองและตัวละครอื่นๆ รวมถึงมุมมองของผู้เล่าหรือเรื่องเล่าที่มีต่อความพิการ ซึ่งแสดงออกมาให้ผู้อ่านได้เห็นอย่างชัดเจนและรู้สึกตามได้ถึงความเป็นโศกนาฏกรรม หายนะ ความเลวร้าย ของความพิการ และความน่าสงสาร น่าเวทนา ของตัวละครที่พิการที่ต้องประสบกับ “ชะตากรรม” หรือ “เคราะห์กรรม” นั้น ผลที่ถูกสร้างขึ้นดังกล่าว เป็นการสนับสนุนและตอกย้ำความหมายของความพิการในฐานะที่เป็นสิ่งเลวร้าย น่าเศร้า และลิดรอนความสามารถของปัจเจกบุคคล และทำให้คนพิการยังคงถูกมองในฐานะวัตถุเพื่อการสงเคราะห์ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้และต้องรอความช่วยเหลือจากผู้ที่ไม่พิการ และในทางตรงกันข้าม ก็เป็นการเชิดชูการมีสภาพร่างกายและจิตใจใกล้เคียงกับบรรทัดฐานความเป็นปกติของร่างกายและจิตใจ ว่าเป็นสภาวะอันน่าปรารถนา และสื่อถึงคุณลักษณะอันสังคมมองว่าน่าปรารถนาทั้งปวง เช่น ความสวยงาม ความสามารถ และที่สำคัญ

“ความเป็นปกติ” ลักษณะที่เรื่องเล่ามุ่งกำจัดบุคคลที่มีลักษณะไม่พึงปรารถนาและขบขัน คุณลักษณะที่พึงปรารถนานี้ สอดคล้องกับลักษณะของนวนิยายแนวรักพาฝัน (Romance) ที่มักเน้นย้ำคุณลักษณะบรรทัดฐานที่น่าพึงปรารถนาของชนชั้นกลางในระบบทุนนิยม และเป็นแนววรรณกรรมของนวนิยายส่วนใหญ่ที่เลือกมาศึกษา

ก. เมื่อพระเอกนางเอกเป็นคนพิการ

ตัวละครเอกฝ่ายดี หรือพระเอกนางเอกในนวนิยายยุคแรกๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง นวนิยายแนวครอบครัวหรือแนวรัก ซึ่งเป็นที่แพร่หลายในหมู่ผู้อ่านที่เป็นผู้หญิงชนชั้นกลาง มักมีลักษณะค่อนข้างเป็นบุคคลในอุดมคติ กล่าวคือ มีรูปลักษณะที่งดงาม มีสถานภาพทางสังคมสูง ซึ่งอาจมาจากชาติตระกูลหรือการเลื่อนฐานะจากการศึกษาในภายหลัง และมีจิตใจดีมีคุณธรรม อย่างไรก็ตาม เราจะพบนวนิยายหลายเรื่อง ซึ่งมีตัวละครเอกฝ่ายดีของเรื่องมีความพิการทางกาย ซึ่งมีความสำคัญต่อการดำเนินเรื่อง ความพิการเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นความพิการแบบชั่วคราวและความพิการแบบถาวร ซึ่งจะมีบทบาทที่ต่างกันไปในแต่ละเรื่อง เป็นที่น่าสนใจว่า ความพิการที่พบในตัวละครพระเอกนางเอกเหล่านี้ มีความหมายเชิงวัฒนธรรมอย่างไร และสัมพันธ์อย่างไรกับวาทกรรมต่างๆ เกี่ยวกับความพิการในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์กับบรรทัดฐานร่างกายปกติของยุคสมัย ซึ่งผู้อ่านอาจคาดหวังว่าตัวละครพระเอกนางเอกควรจะต้องมี

(๑) เทพธิดาในฝัน (๒๔๗๖)/วิมานในอากาศ (๒๔๘๗) ของ อาษา ขจรจิตต์เมตต์:

ความพิการคือชะตากรรมที่ร้ายแรงกว่าความตาย

เทพธิดาในฝัน (๒๔๗๖) และ วิมานในอากาศ (๒๔๘๗) ซึ่งเป็นภาคต่อ น่าจะเป็นนวนิยายเรื่องแรกๆ ในช่วง ๕๐ ปีแรกของการประพันธ์นวนิยายไทยที่มีตัวละครเอกเป็น “คนพิการ” และความพิการก็มีบทบาทสำคัญต่อเนื้อเรื่องเป็นอย่างยิ่ง เทพธิดาในฝัน/วิมานในอากาศ เป็นนวนิยายรักแบบไซกนาฏกรรม เทพธิดาในฝัน เป็นเรื่องของ “พงษ์ ชำนาญศิลป์” ชายหนุ่มเสมือนร้านสรรพสินค้าใหญ่แห่งหนึ่งที่มาจากครอบครัวอดีตข้าราชการตำรวจชั้นผู้น้อยที่ฐานะไม่ดีนัก ซึ่งกลายเป็นคนตาบอดเนื่องจากฝ่าเปลวเพลิงเข้าไปช่วย “นิภา กิจวัฒนา” บุตรสาวเจ้าของร้านสรรพสินค้าคู่แข่ง จนตาเสียไป ทำให้นิภารู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณของพงษ์ที่ได้ช่วยชีวิตตนไว้ และรู้สึกผิดที่ทำให้ชายหนุ่มต้องกลายเป็นคนพิการ จึงได้รับตัวพงษ์มารักษาและปรนนิบัติพยาบาล จนเกิดความรักต่อกัน ต่อมาพงษ์กลับมามองเห็นได้อีกครั้งหนึ่งด้วยความบังเอิญ จึงตัดสินใจจากนิภาไปเนื่องจากรู้สึกว่าตนเองมีฐานะไม่คู่ควรกับเธอ ใน วิมานในอากาศ ซึ่งเป็นตอนต่อ แม้พงษ์จะกลับมามองเห็นได้อีกครั้ง แต่ก็ยังคงต้องพักฟื้นร่างกาย จึงได้มาพักผ่อนตากอากาศที่หัวหิน โดยมีนิภาตามมาดูแล ในที่สุดทั้งสองได้ตกลงใจแต่งงาน

ใช้ชีวิตร่วมกัน แต่แล้วหลังจากนั้นเพียงไม่นาน พงษ์ได้ประสบอุบัติเหตุจนทำให้สายตากลบค่อยๆ แ่ลงจนไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติได้อีก ทำให้พงษ์ตัดสินใจฆ่าตัวตายในทะเล เพื่อจบชีวิตตนเองในที่สุด โดยเหตุผลที่ไม่อยากเป็นภาระให้กับภรรยาอีก

นวนิยาย ๒ ภาค ที่จบลงอย่างเศร้าสลดนี้ได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นอย่างมาก เรื่อง เทพธิดาในฝัน ได้รับการพิมพ์ ๔ ครั้ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ถึง ๒๕๑๓ และเป็นเรื่องที่ “เคยทำความครึกโครมแก่ตลาดหนังสือมาแล้ว” ในสมัยที่พิมพ์ครั้งแรก จนทำให้ “อาษา” กลายเป็นนักประพันธ์ที่มีผู้อ่านรู้จักดี และจะมีผู้เคยคิดจะนำไปสร้างเป็นภาพยนตร์ (อาษา ขอจิตต์เมตต์: ๒๕๑๓, ข-ข) ส่วนเรื่อง วิมานในอากาศ ได้รับการพิมพ์ทั้งหมด ๓ ครั้ง การที่เนื้อเรื่องแนวไซกนาฏกรรมดังกล่าวได้รับความนิยมจากผู้อ่านเป็นอย่างมาก ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะ “ไซกนาฏกรรม” ที่นำเสนอซึ่งเกี่ยวพันกับการกลายเป็นคนพิการของตัวละครเอก มีพลังกระทบใจที่สามารถก่อให้เกิดความเศร้าสะเทือนใจได้เป็นอย่างมาก พลังกระทบใจดังกล่าวน่าจะมาจากการที่ความพิการที่เกิดขึ้นกับตัวละครเอกชาวนั้น มีผลทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อการให้คุณค่าตัวตนของตัวละครเอง ซึ่งผู้อ่านที่เป็นชนชั้นกลางเป็นส่วนใหญ่นั้น อาจบ่งชี้ตนเองด้วยอยู่นั่นเอง

ในเรื่อง เทพธิดาในฝัน และ วิมานในอากาศ “คุณค่าตัวตน” ดังกล่าวนั้นน่าจะได้แก่ การเป็น “คนทำงาน” ที่ใช้ความสามารถของตนเองแสวงหาความก้าวหน้าอย่างเต็มที่ในระบบทุนนิยมเสรี และการมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ตามบรรทัดฐานของสังคม การเชิดชูคุณค่าดังกล่าวไม่ใช่เรื่องแปลกหากมองงานวิภาคนี้ในบริบททางประวัติศาสตร์ที่แวดล้อมการประพันธ์ คือ สมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ สำหรับเรื่อง เทพธิดาในฝัน และ ในช่วงระหว่างเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม สำหรับเรื่อง วิมานในอากาศ ในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่ประเทศไทยเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจตามกระแสทุนนิยมโลกมากขึ้น แม้จะเป็นทุนนิยมแบบชาตินิยมที่รัฐยังเป็นผู้ควบคุมนโยบายและการดำเนินการต่างๆทางเศรษฐกิจอยู่มาก และในขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่สังคมไทยเปิดรับวิทยาการด้านวิทยาศาสตร์และการแพทย์เข้ามาใช้จัดการกับสุขภาพอนามัยของร่างกายและจิตใจของพลเมืองอย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างให้พลเมืองเหล่านั้นกลายเป็นประชากรที่มีความเป็นอารยะเทียบเท่าประชากรในประเทศตะวันตกและประเทศที่ “เจริญแล้ว” อื่นๆ เช่น ญี่ปุ่นพร้อมต่อการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมให้กับประเทศต่อไป การมีสุขภาพและสภาพของร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ และการมีวินัยและความมานะบากบั่นในการ

ประกอบอาชีพโดยไม่หยุดยั้ง จึงถูกจัดเป็นหลักปฏิบัติของสังคม ดังที่กำหนดไว้ในนโยบาย กฎหมาย และประกาศต่างๆ^๒

การเชิดชูคุณค่าตัวตนตามบรรทัดฐานทางสังคมดังกล่าว จะเห็นได้อย่างชัดเจนในตัวละครเอกชาย ตั้งแต่เริ่มเรื่อง นวนิยายปูพื้นฉากที่จะนำเข้าสู่ตัวละครเอกผู้นี้ด้วยบรรยากาศการขับเคี่ยวกันทางการค้าระหว่างร้านสรรพสินค้า ๒ แห่ง คือ ร้าน “สรรพอาภรณ์” ที่พระเอกทำงานเป็นลูกจ้างอยู่ และร้าน “ไทยวัฒนา” ซึ่งเป็นคู่แข่ง บนฉากหลังของการแข่งขันทางการค้าดังกล่าว “พงษ์ ชำนาญศิลป์” ถูกสร้างให้เป็นตัวละครที่พยายามต่อสู้เลื่อนฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองจากการเป็นลูกอดีตนายตำรวจชั้นผู้น้อยจนๆ มาเป็นคนทำงานที่มีประสิทธิภาพในระบบทุนนิยม พงษ์ถูกสร้างให้เป็นตัวละครที่มีลักษณะทางกายภาพและทางจิตใจที่เหมาะสมต่อการทำงานแสวงหาความก้าวหน้าในระบบ พร้อมๆกับการเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญระบบให้ขับเคลื่อนไปได้ ด้วยเขา

เป็นคนร่างสูงขนาดพอได้ส่วน, ใบหน้าคมคาย มีเค้าแห่งลักษณะบึกบึนที่จะฟันฝ่าชีวิตโดยไม่ย่อท้อ, นัยน์ตามีอยู่ด้วยแววแห่งความซื่อสัตย์และเปิดเผย. หน้าทีประจำวันของพงษ์คือทำบัญชี, เขียนบิลล์, ทำใบรับเงินและอื่นๆ. เวลาว่างงาน เขามักจะออกมาหน้าร้าน ช่วยขายของและหยิบโน่นหยิบนี้โดยมิได้รังเกียจหรือเกียจกรอนคนขายของและคนงานทุกคนในร้านรู้จักพงษ์ในฐานะมิตรที่ดี, กระทั่งนายวานิชผู้เจ้าของร้านเองเคยออกปากบอ่ยครั้งว่า จะหาเสมียนที่ทำงานได้โดยเรียบร้อยเป็นที่พอใจ, ทั้งไม่รังเกียจเกียจกรอนในงานทุกชนิด, อย่างพงษ์ ชำนาญศิลป์ ค่อนข้างจะลำบาก. (อาษา ขอจิตต์เมตต์: ๒๕๑๓, ๕-๖)

ความพยายามที่จะก้าวไปข้างหน้าของพงษ์ถูกบรรยายว่ามีมาตั้งแต่วัยเรียน แม้ฐานะทางบ้านจะลำบาก เนื่องจากผู้เป็นบิดาเสียชีวิตตั้งแต่เขายังเด็ก เขาก็มิได้ย่อท้อ เนื่องจาก

ตามปกติของพงษ์เป็นคนมานะบึกบึน, รู้จักสงบเสงี่ยมเจียมตัว. เขาไม่เคยออกปากบ่นว่าสตาจค์ค่าขนมกลางวันที่มาตราให้สลิปสตาจค์เป็นจำนวนน้อย, มิหนำซ้ำเขายังอุตสาห์ประหยัดไว้วันละ ๒-๓ สตาจค์ สำหรับใช้จ่ายพิเศษ. เขาไม่เคยรังเกียจที่จะช่วยมารดาหุงอาหาร, ทำความสะอาดห้อง, หรืองานบ้านทุกสิ่งทุกอย่างสุดแล้วแต่จะช่วยเหลือได้. (อาษา: ๒๕๑๓, ๙)

^๒ โปรดดูรายละเอียดได้ในบทที่ ๓

จนในที่สุดพงษ์ก็สามารถสำเร็จชั้นมัธยมจากโรงเรียนที่มีชื่อเสียงและได้ทำงานที่ร้านสรรพสินค้าดังกล่าว จนสามารถย้ายที่อยู่มาอยู่ในบ้านเช่าที่มีสภาพดีขึ้นกว่าเดิมได้ แม้ว่าการไต่ถามงานของเขาในส่วนหนึ่งมาจากการที่เขาเป็นเพื่อนกับบุตรชายของเจ้าของร้านก็ตาม แต่ความเจริญในหน้าที่การงานนั้น นับว่ามาจากอุปนิสัยและความสามารถในการทำงานของเขาเองโดยแท้ จะเห็นได้ว่าคุณลักษณะต่างๆที่เอื้อต่อการทำงานในระบบการค้าทั้งทางด้านจริยธรรมในการทำงาน—ความขยันหมั่นเพียร ความมีวินัยในตนเอง ความเอาใจใส่การทำงานโดยไม่อยู่เฉยหรือเกียจคร้าน ความประหยัด ฯลฯ—และในด้านกายภาพ คือ การเป็นผู้มีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และชอบเล่นกีฬา เช่น มวย และยิวิตสู (อาษา: ๒๕๑๓, ๗) ทำให้พงษ์เป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของพลเมืองดีในยุคการสร้างชาติไทยให้ทันสมัย เป็นอารยะ เมื่อพงษ์ได้แสดงวีรกรรมบุกเข้าไปช่วยนิภาตัวละครนางเอกจากกองเพลิงจนทำให้ตาบอดนั้น อาจกล่าวได้ว่า พงษ์กำลังก้าวขึ้นสู่การเป็นชนชั้นกลางอย่างเต็มตัวมากขึ้น เนื่องจากกำลังจะได้รับการเลื่อนตำแหน่งจากเสมียนร้านธรรมดาขึ้นเป็นสมุหบัญชี พร้อมเงินเดือนที่เพิ่มขึ้น และเตรียมวางแผนการแต่งงานสร้างครอบครัวกับคนรัก การกลายเป็นคนตาบอดทำให้ชีวิตที่กำลัง “ก้าวหน้า” ทั้งในด้านการงานและการสร้างครอบครัวตามบรรทัดฐานของสังคมต้องหยุดชะงัก การนำเสนอเรื่องเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็น “โคกนาฏกรรม” ในขั้นต้นที่ตัวละครเอกได้ประสบ คือ การถูกขัดขวางความเจริญก้าวหน้าตามแบบแผน “ที่ควรจะเป็น” ในสังคมทุนนิยม จากความพิการ ซึ่งในแง่นี้จึงมีความหมายเป็นอุปสรรคต่อการเป็นพลเมืองดี คือการเป็นคนทำงานที่มีประสิทธิภาพในระบบเศรษฐกิจที่เน้นการแข่งขันระหว่างปัจเจกชน นั่นเอง

ทัศนคติดังกล่าวสะท้อนออกมาในคำพูดของพงษ์เองตอนหนึ่งที่พูดกับนิภาในระหว่างที่พักรักษาตัวอยู่ที่บ้านของเธอ

‘ผมอยากทราบว่า . . . ผมมีโอกาสอะไรบ้างไหมที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่โลก; ไม่ใช่เป็นคนหนักโลกอย่างที่เป็นอย่างอยู่ในเวลานี้ . . . หรือจะว่าผมเป็นคนรกรากก็ไม่ผิดความเป็นจริงเลย. วันหนึ่งๆผมไม่สามารถทำอะไรได้นอกจากนั่ง, กิน, แล้วนอน; มีหน้าซำทำความลำบากให้ใครต่อใครทั่วไป, โดยเฉพาะคุณเป็นต้น.’ (อาษา: ๒๕๑๓, ๓๐๖-๓๐๗)

คำพูดดังกล่าวสอดคล้องเป็นอย่างยิ่งกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการสร้างความหมายของพลเมืองดีให้หมายถึงการเป็นแรงงานที่ดีในแนวทางทุนนิยมมากขึ้นเป็นลำดับนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔-๕ เป็นต้นมา และปรากฏเป็นรูปธรรมในรูปของกฎระเบียบและกฎหมายที่ออกโดยรัฐ เช่น พระราชบัญญัติบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๘๓ และ ๒๔๘๕ ที่มีใจความครอบคลุมถึงการมี

สมรรถภาพและมารยาทเกี่ยวกับวิธีดำเนินงานอาชีพ พระราชบัญญัติควบคุมการขอทาน พ.ศ.

๒๔๘๔ พระราชกฤษฎีกาควบคุมคนจรจัดและผู้ไม่ประกอบอาชีพ พุทธศักราช ๒๔๘๕ ตลอดจนในบทความที่เผยแพร่ในสื่อต่าง ๆ นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา เช่น บทความหนึ่งในสมัยรัชกาลที่ ๗ เรื่อง “คนไทยในเมืองไทย ไม่มีงานทำเป็นโรคภัยแรง” แสดงให้เห็นถึงการเป็นภัยคุกคามสังคมของการที่คนในสังคมไม่มีงานทำ เนื่องจากจะนำไปสู่การประกอบอาชีพอาชญากรรมต่างๆต่อไป และการมองขอทาน ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ประกอบ “อาชีพ” เป็นหลักแหล่งในระบบทุนนิยม ว่าเป็นตัวถ่วงความเจริญ และเป็นตัวถ่วงของสังคม เขาเปรียบผู้อื่นที่ทำงาน ทัศนคติดังกล่าวจะนำไปสู่วาทกรรม “ภาระของสังคม” ที่จะแพร่หลายยิ่งขึ้นในสมัย “การพัฒนา” ในยุคหลัง ๒๕๐๐ ต่อไป” วาทกรรมทุนนิยมเกี่ยวกับคุณค่าของคนจากการทำงานและในทางกลับกัน การหมดคุณค่าจากการมิได้ทำงานนี้ เป็นแรงกดดันที่พุ่งมายังตัวละครพงษ์ และเป็นปัจจัยหลักประการหนึ่งในการกำหนดความหมายของความพิการในนวนิยายทวิภาคเรื่องนี้

นอกจาก วาทกรรมทางเศรษฐกิจแล้ว ความหมายของความพิการ—และพร้อมๆกันนั้น ความสะเทือนใจที่ความหมายนั้นอาจสร้างให้เกิดขึ้นในผู้อ่าน เมื่อความพิการนั้นมาปรากฏในตัวละครนี้—ในนวนิยายเรื่องนี้ ยังถูกกำหนดไปพร้อมๆกันด้วยแนวทางการมองความพิการด้วยตัวแบบทางการแพทย์อีกด้วย ดังจะเห็นว่า ตัวละครพงษ์ได้รับการตรวจและรักษาจากจักษุแพทย์ผู้เชี่ยวชาญ ทั้งที่เป็นคนไทยและคนต่างประเทศ โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การรักษาให้ “หาย” จากการตาบอดและกลับมามองเห็นได้ดังเดิม ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายทางการแพทย์ ซึ่งกลายมาเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตของพงษ์ด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่ความมีหวังหรือหมดหวังในการมีชีวิตอยู่ต่อของพงษ์นั้น ขึ้นอยู่กับความมีหวังหรือหมดหวังในการมองเห็นของเขา ซึ่งผูกติดอยู่กับการวินิจฉัยและพยากรณ์อาการของโรคของแพทย์ที่มาทำการรักษาเป็นอย่างมาก^๓ การตัดสินใจที่จะจบชีวิตของเขาเองนั้น ก็เกิดขึ้นหลังจากได้ฟังคำวินิจฉัยอาการของนายแพทย์ยาก็อบมันผู้รักษา ที่ว่าสายตาของเขาจะค่อยๆเสื่อมลงจนมองเห็นได้น้อยมากในที่สุด และจะบอดสนิทหากเขาแต่งงาน ซึ่งจะหมายถึงการที่เขาจะไม่สามารถ

^๓ โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๓

^๔ การวิเคราะห์ถึงการที่คำวินิจฉัยและพยากรณ์โรคของแพทย์ได้กลายมาเป็นการลิขิต (ในความหมายของทั้งการกำหนดและการเขียน) “ชีวิต” ของผู้ป่วย ซึ่งสะท้อนอยู่ในการเขียน “ประวัติผู้ป่วย” โดยแพทย์ หรือในเรื่องเล่าชีวิตโดยผู้ป่วยเองที่ถูกครอบงำโดยตัวแบบการมองทางการแพทย์ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวาทกรรมทางการแพทย์ที่มีต่อผู้รับการรักษา^๕ จะพบได้ในงานของ Couser (1997) ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในบทที่ ๕

ใช้ชีวิตมีความสัมพันธ์กับภรรยาเหมือนคนทั่วไปได้ และการตากลับมาเกือบบอดอีกครั้ง ก็จะทำให้เขา กลายเป็น “ภาระ” กับนิภาเหมือนที่เคยเป็นมา พงษ์จึงตัดสินใจที่จะจบชีวิตของตนเองในที่สุด

ความหมายของความพิการ/ตาบอดในความคิดคำนึงของตัวละครพงษ์ ซึ่งก็เป็นไปในทิศทาง เดียวกับตัวละครอื่นๆในเรื่อง อาจเห็นได้อย่างชัดเจนจากคำพูดของพงษ์ที่มีกับเพื่อนสนิทในตอนหนึ่ง หลังจากที่เขากลับมามองเห็นได้อีกครั้งว่า การที่เขากลับมามองเห็นได้อีกนั้น “เหมือนตายแล้วเกิด ใหม่” เพราะ

‘คนตาบอดคือคนที่ตายไปแล้วครั้งหนึ่งดีๆนี่เอง, หรือจะเปรียบเหมือนคนกำลังจะ ตายก็ไม่ผิดความจริงอะไรนัก. มันช่างลำบากลำบากบนถนนทุกขัธยมานอย่างที่สุด. เป็น คนที่มีชีวิตอยู่สำหรับให้หนักโลกแท้ๆ. เมื่อนึกถึงเวลาปีหนึ่งที่ได้ทนทุกข์มา, ใน บางครั้งทำให้ชนลูกชนพอง. เกิดชาติไหนอย่าให้พบอีกเลย. ถ้าหากจะถึงกับตามืด ตาบอดจริงๆ, ก็ขอให้มือนั้นจะเป็นอะไรไปถึงตายเสียก่อนจะดีกว่าเสียอีก.’ (อาษา, วิมานในอากาศ, ๑๐๘)

คำพูดดังกล่าว ทำให้เห็นถึงความรู้สึกไม่ยอมรับความพิการ—หรือในที่นี้คือการตาบอด—อย่างแรงกล้า โดยมองว่าเป็น หายนะ หรือสิ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ทรมาน และสิ่งที่ลดทอนคุณค่าตัวตนของ ตนเองอย่างร้ายแรง จนกระทั่งคนตาบอดกลายเป็น “คนที่ตายไปแล้วครั้งหนึ่ง” หรือ “คนที่มีชีวิตอยู่ สำหรับให้หนักโลก” ต้องกำจัดให้พ้นหรือหลีกเลี่ยงให้ห่างไกล จนแม้แต่ความตายก็ยังดีกว่า ซึ่งเป็นการ พุดพยากรณ์ถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นจริงกับตัวเขาในอนาคตโดยไม่รู้ตัวด้วย ผู้พูดสื่อถึงความรู้สึก ปฏิเสธอย่างแรงกล้าดังกล่าวด้วยการใช้โวหารความน่าสะพรึงกลัวมาใช้ในการบรรยายความรู้สึกของ การเป็นคนตาบอด/พิการ ทศนคติที่ตัวละครมีต่อความพิการในข้อความดังกล่าวข้างต้น สะท้อนให้ เห็นเป็นอย่างดีถึงอิทธิพลของวาทกรรมทุนนิยมและวาทกรรมทางการแพทย์ที่มีต่อการให้ความหมาย ต่อความพิการ และสอดคล้องกับท่าทีของสังคม—นำโดยรัฐชาตินิยม—ในการจัดการกับความพิการ ประการหนึ่ง ก็คือ การกำจัดให้หมดไป

นอกจากการกำจัดแล้ว นวนิยายสองภาค ดังกล่าว ยังแสดงให้เห็นถึงท่าทีและการปฏิบัติที่ สำคัญในสังคมต่อคนพิการอีกประการหนึ่งที่ควบคู่กันไป ซึ่งสื่อถึงความกระอักกระอ่วนใจของสังคมที่ มีต่อความพิการ นั่นคือ แนวทางการสงเคราะห์คนพิการ ซึ่งในนวนิยายเรื่องดังกล่าวจะพบได้ในการ ปฏิบัติและท่าทีของตัวละครนิภาที่มีต่อตัวละครพงษ์นั่นเอง ตามเนื้อเรื่อง นิภามาดูแลปรนนิบัติพงษ์ เนื่องจากสำนึกในบุญคุณของพงษ์ที่ได้ช่วยชีวิตตนเองไว้ และรู้สึกผิดที่พงษ์ต้องกลายเป็นคนตาบอด เพราะช่วยตนเอง อย่างไรก็ตาม ด้วยฐานะทางสังคมที่เหนือกว่า ประกอบกับกิจกรรมการเป็น “ผู้ให้” ทั้ง

ความช่วยเหลือและบริการต่างๆ ตลอดเวลาที่พงษ์มาพักรักษาตัวอยู่ที่บ้านของเธอในช่วงที่เขายังดาบอดนั้น ก็มีความกำกึ่งระหว่างการตอบแทนบุญคุณและการรับผิดชอบ กับการสงเคราะห์ให้ผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งเป็นแนวทางหลักแนวทางหนึ่ง—ทั้งของภาครัฐและภาคเอกชน—ในการจัดการกับคนพิการในสังคมไทยในสมัยนั้น ซึ่งเริ่มต้นนับตั้งแต่การก่อตั้งสถานอนาถาพยาบาลใน พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็นเวลาไล่เลี่ยกับการตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง เทพธิดาในฝัน เป็นครั้งแรก ต่างจากในสมัยต่อมา คือ ประมาทศวรรษที่ ๒๕๐๐ เป็นต้นไป ที่การจัดการกับคนพิการจะอยู่ในรูปของการฟื้นฟูสมรรถภาพ เช่น การฝึกอาชีพ มากขึ้น^๕ ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมที่นิภาปฏิบัติต่อพงษ์เพื่อเป็นการปรนนิบัติได้แก่ การ “[ป้อนอาหารให้], อ่านหนังสือพิมพ์หรือเรียงรอยให้ฟัง, เปิดวิทยุ, จานเสียง, และเป็นเพื่อนคุยแก้เหงา, ตลอดจนหาดอกไม้มาปักในแจกันบนโต๊ะรับแขกทุกเช้า หรือการดูแลอาหารและผลไม้ให้เขากิน” (อาษา, เทพธิดาในฝัน, ๓๐๕) ก็เป็นเรื่องของการบริการให้เกิดความสะดวกสบายโดยพงษ์แทบมิได้ออกไปจากนอกรั้วห้องพักที่นิภาจัดให้เขาอยู่เลย และในเวลาต่อมาเมื่อพงษ์กลับมามองเห็นได้อีกครั้งและนิภาตามมาดูแลเขาขณะพักฟื้นร่างกายนั้น นิภาได้เอ่ยว่า การได้มาดูแลพงษ์นั้น ทำให้เธอ “มีความสุขคล้ายกับว่าได้สร้างกุศลใหญ่โตอะไรสักอย่างหนึ่ง” (วิมานในอากาศ, ๕๗-๕๘) ในด้านหนึ่งดูเหมือนว่าพงษ์เป็นฝ่ายได้รับบริการจากนิภา ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการตอกย้ำบทบาทตามเพศสถานะของการเป็นฝ่ายบริการและรับบริการของเพศหญิงและเพศชาย ดังเช่น ที่นิภาเองกล่าวกับพงษ์ว่าหน้าที่การดูแลเอาใจใส่ผู้อื่นนั้น เหมาะกับผู้หญิง เพราะ

‘ผู้ชายทั่วไปต้องมีภาระต่างๆ อยู่เสมอ, เป็นต้นว่า เกี่ยวกับอาชีพหรือเรื่องส่วนตัวต่างๆ, เขาคงจะไม่มีโอกาสดูแลคุณอย่างเต็มที่. นอกจากนั้น, ผู้ชายไม่ชอบงานกระจุกกระจิกเล็กๆ น้อยๆ. เพราะเหตุนี้เอง การเป็นนางพยาบาล, การเป็นแม่บ้าน, การเลี้ยงเด็ก, และยังมีอะไรต่ออะไรอีกมาก จึงจำเป็นต้องใช้ผู้หญิง.’ (วิมานในอากาศ, ๙๖)

แต่กระนั้น ในอีกด้านหนึ่ง การที่พงษ์ถูกมอง คิด และปฏิบัติต่อดังหนึ่งผู้ที่ช่วยเหลือตนเองแทบไม่ได้เลยเมื่อดาบอด [...] โดยนิภา บุคคลแวดล้อมอื่นๆ และตัวของเขาเอง ประกอบกับสถานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกันระหว่างทั้งสอง ทำให้พงษ์กลับเป็นฝ่ายรู้สึกถึงความด้อยกว่า และเป็นฝ่ายขาดซึ่งถึงความดีงามของนิภาซึ่ง “ลดตัว” ลงมาปรนนิบัติดูแลเขา ดังคำพูดที่พงษ์มีต่อนิภาเมื่อเขายังดาบอดอยู่ว่า

^๕ โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๓

'คุณเป็นหญิงที่น่ารัก น่านับถืออย่างที่สุด. ผมภาวนาแทบทุกคืนว่าเกิดชาติไหน ขอให้คุณเป็นญาติผู้ใหญ่หรือพี่สาวของผม, และมีความเมตตาปรานีแก่ผมอย่างที่คุณได้ทำมาแล้ว. . . ผมพยายามนึกเปรียบเทียบใบหน้าคุณเวลายิ้ม เหมือนภาพเขียนเทพธิดาองค์หนึ่ง: แววดา, ซึ่งอยู่ด้วยประกายสดชื่น, แสดงถึงความเมตตาปรานีและมีคุณความดีซ่อนอยู่ในหัวใจ.' (เทพธิดาในฝัน, ๓๑๑-๓๑๒)

นอกจากนั้น ชื่อเดิมของนวนิยายเรื่อง เทพธิดาในฝัน เมื่อคราวจัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี ๒๔๗๖ คือ "สุดบุชา" (เทพธิดาในฝัน, ก) ซึ่งสื่อถึงความเทิดทูนบูชาที่พระเอกมีต่อนางเอก ก็ดูสอดคล้องเป็นอันดีกับลักษณะความสัมพันธ์ของบุคคลทั้งคู่ในแง่ที่เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อบุคคลที่มีความพิการ ดังคำพูดของพงษ์กับคนดูแลบ้านของเขาว่า

'... เขาดีกับฉันอย่างเหลือเกินทีเดียว, ป้า จนฉันอยากบอกกับป้าว่าฉันไม่ใช่เพียงแค่ นับถือเขา, หากบูชาเขาทีเดียว! ในบางครั้งฉันรู้สึกเหมือนกับว่าเขาเป็นนางฟ้านางสวรรค์มากกว่าจะเป็นคนธรรมดา. ในชีวิตของฉัน ไม่เคยมีใครดีกับฉันเหมือนคุณนิภาเลย. ถูกแล้ว, ฉันมีบุญคุณกับเขา, แต่เขาตอบแทนฉันมากมายก่ายกองจนเกินกว่าที่ฉันต้องการเสียอีก.' (วิมานในอากาศ, ๖๕-๖๖)

ความรู้สึกที่สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนที่ดูเหมือนจะไม่เท่าเทียมกันนี้ สอดคล้องกับความรู้สึกของนิภาเองที่มีต่อพงษ์ด้วย กล่าวคือ ในระหว่างที่อยู่ดูแลเมื่อพงษ์ตาบอดนั้น แม้จะมีความรู้สึกผิดและซาบซึ้งในความดี แต่ความรู้สึกที่โดดเด่นเป็นหลักที่ได้รับการบรรยายให้ผู้อ่านรับรู้ นั่นคือ ความเวทนาและความสงสาร เช่นเดียวกับนวนิยายหลายๆ เรื่องในยุคเดียวกันหรือยุคต่อมา "ความเวทนาสงสาร" จะถูกนำเสนอว่าเป็นความรู้สึกที่ชอบธรรม—หรืออาจน่ายกย่องด้วยซ้ำ—ที่บุคคลอาจมีต่อกันได้ ดังนั้น ผู้อ่านจะ "ไต่ยิน" เสียงของตัวละครเกือบทุกตัว—รวมถึงผู้เล่าด้วย—พูดบรรยายถึงพระเอกในลักษณะที่แสดงถึงความรู้สึกสงสาร หรือให้ภาพพระเอกที่อยู่ในสภาพคนตาบอดว่า "น่าสงสาร" หรือ "น่าเวทนา" ตามแนวการเขียนที่ดูเหมือนจะเป็นแบบการสร้างอารมณ์มากล้น (sentimental) เช่นเดียวกับเมื่อพรรณนาความดีงามของนางเอก เช่น "หญิงสาวมองเขาอย่างสงสาร" (เทพธิดาในฝัน, ๔๐๙) อยู่เป็นนิจ แม้ "ความรัก" ที่เกิดขึ้นในใจของนิภาที่มีต่อพงษ์ในช่วงที่เขตาบอดนั้น ก็เกิดจากความสงสารเช่นกัน ดังเช่นความคิดคำนึงของหญิงสาวที่พยายามอธิบายความรู้สึกรักของตนเองให้ตนเองฟังว่า

นิภาได้ถามตนเองว่า หล่อนรักชายหนุ่มผู้น่าสงสารนี้จริงๆ หรือ? ครั้นแล้วหล่อนนึกถึงใบหน้าอันคมคายและรูปร่างสมส่วนของเขา, ตลอดจนคำพูดอันอ่อนโยนอันแสดงถึง

ลักษณะแห่งสุภาพชน, รวมทั้งตาซึ่งมองไม่เห็นเนื่องมาจากการเสียดชีวิตช่วยเหลือคนอื่นให้พ้นอันตราย. ตาของเขานี้เองคือสิ่งที่ทำให้เขากลายเป็นคนน่าสมเพชเวทนาอย่างยิ่ง, ใช่แต่เท่านั้น, เหตุการณ์หลายอย่างในชีวิตของเขาได้ผันแปรไปเนื่องมาจากตาของเขามองไม่เห็น, ซึ่งทำให้เขาเป็นคนที่น่าสงสารยิ่งขึ้นไปอีก. บุญคุณอันสูงสุดของเขาที่มีต่อคนอื่น, ประกอบกับความสงสารและความรู้สึกเห็นใจในทุกข์ทรมานของเขาในประการต่างๆ, คือสิ่งสำคัญยิ่งที่ทำให้คนอื่นรักเขาได้. (เทพธิดาในฝัน, ๔๒๒)

ซึ่งดูเป็นการอธิบายความรู้สึกที่ประกอบไปด้วยปัจจัยต่างๆหลายปัจจัย ไม่ว่าจะป็นรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท หรือบุญคุณที่ต้องทดแทน จนไม่อาจบ่งชี้ว่าความรู้สึกใดเป็นปัจจัยหลักกันแน่ แม้ว่าความรู้สึกสงสารเวทนาดูจะเป็นความรู้สึกที่โดดเด่นกว่าความรู้สึกอื่นก็ตาม แต่ใน วิมานในอากาศ เมื่อนิภาอธิบายถึง “ความรัก” ของเธอให้พงษ์ฟังอีกครั้งเพื่อเปรียบเทียบความรู้สึกต่อพงษ์ระหว่างช่วงที่เขาตาบอดกับเมื่อเขามองเห็นแล้วว่า หากพงษ์หายดี เป็น “คนตาดี” ก็ “คงจะสง่างาม น่ารักยิ่งไปกว่านี้อีกมาก” แต่เมื่อตอนที่ตาบอดนั้น พงษ์

‘มีแต่ความน่าสงสาร . . . คราวนั้นดิฉันสงสารคุณอย่างไม่เคยนึกสงสารใครมาก่อนเลย—ดูเป็นคนหมดหวังหมดกำลังใจในชีวิตไปทุกอิริยาบถ. แต่พงษ์คนนั้น, ดิฉันเคยบอกคุณแล้วว่าไม่มีอะไรที่จะได้รับความเวทนาจากดิฉันอย่างนั้นอีกแล้ว. ดิฉันรักคุณ, ในคราวนี้, ด้วยความรักของหญิงสาวคนหนึ่งจะพึงรักชายหนุ่มที่มีอะไรต่ออะไรน่ารักอยู่หลายอย่างหลายประการ.’ (วิมานในอากาศ, ๕๖๖)

และหากพงษ์กลับมาตาบอดอีกครั้งหนึ่ง

‘ดิฉันคงอึดอัดบ้างเหมือนกัน, คงจะขาดความสุขไปหลายอย่าง. แต่เพื่อความรักและเพื่อตอบแทนคุณงามความดีทั้งหลายของคุณ, ดิฉันคงจะทนได้. คุณจะกลายเป็นพงษ์ที่น่าสงสาร, พงษ์ที่หมดหวังในชีวิตและอนาคตอีกครั้งหนึ่ง. หน้าที่สำคัญของดิฉันก็คือ จะต้องเป็นตาให้คุณด้วย.’ (วิมานในอากาศ, ๕๖๗)

ดังนั้น นิภาจึงถือว่า “มันเป็นบุญของความรักของเรา . . . ที่เราจะได้มีโอกาสรักกันอย่างเขาอื่นทั้งหลาย, โดยไม่ต้องพบความลำบากตั้งหลายอย่างเพราะคนหนึ่งตาพิการใช้อะไรไม่ได้” (วิมานในอากาศ, ๕๖๘) ข้อความเหล่านี้สื่อให้เห็นอย่างชัดเจนว่า “ความรัก” ที่เท่าเทียมกันระหว่างคนสองคนนั้น ในความคิดค่านึงของนิภา—ซึ่งก็อาจเป็นความคิดตามบรรทัดฐานของคนทั่วไปในสังคม—คือความรักระหว่าง “คนร่างกายปกติ” ตามบรรทัดฐานทางสังคมเท่านั้น ส่วนความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นคนพิการนั้น คือความสงสาร ซึ่งทั้งนิภาและพงษ์เองตระหนักว่าเป็นความรู้สึกที่สื่อถึง

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกัน และเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้พงษ์รู้สึกว่าคุณค่าของตนได้ถูกลดลงจนไม่คู่ควรกับหญิงที่ตนรักอีก

นอกจากเรื่องความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันอันเกิดจากความพิการ คือ ความตาบอดแล้ว อีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ตัวละครเอกรู้สึกที่ทำให้คุณค่าของตนเองลดลง แม้จะเป็นสิ่งที่ด้วบทมิได้เสนอออกมาอย่างโจ่งแจ้ง ก็น่าจะเป็น ความสามารถในการเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศ แม้ว่านิภา—ซึ่งเมื่อพงษ์ตาบอดอยู่และมีเธอคอยดูแลนั้น จะจินตนาการเปรียบเทียบว่า ตนเองเป็น “เช่นเดียวกับเยน นางเอกของทาร์ซานมีความสุขที่จะอยู่กับทาร์ซานในป่าแอฟริกา, แทนที่จะอยู่ในเมืองที่เจริญรุ่งเรือง.” (เทพธิดาในฝัน, ๔๑๘) อันสื่อถึงความปรารถนาในเรื่องเพศวิถีที่ข้ามกรอบชนชั้น เพศสถานะ และสถานภาพ “ความมีอารยธรรม” หรือ “การเป็นมนุษย์” โดยการเปรียบเทียบตนเองซึ่งเป็นหญิงชนชั้นกลางที่มีฐานะดีและเป็นคน “ปกติ” กับสมาชิกหญิงของสังคมเจ้าอาณานิคม ผู้มี “ความเจริญ” แต่ข้ามกรอบผู้หญิงดีของชนชั้นตนเองด้วยการไปรักกับคนในชนชั้นและสถานภาพต่ำกว่า และเปรียบเทียบพงษ์ ซึ่งเป็นมีสถานะทางเศรษฐกิจด้อยกว่า และเป็นคนพิการ กับตัวละครที่อยู่ไกล “ความเจริญ” และ “อารยธรรม” และมีสถานภาพใกล้เคียงความเป็นสัตว์ --จะกล่าวว่าเธอ “ทนได้” หากพงษ์กลายเป็นคนตาบอดอีกครั้ง แม้ว่าเธอ “คงอึดอึดบ้างเหมือนกัน, คงจะขาดความสุขไปหลายอย่าง” อันเป็นการกล่าวตามบทบาทของภรรยาที่ดีที่เป็นที่ “สุดบูชา” ของสามี ที่ต้องสามารถอดทนอดกลั้นกับเรื่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องมีผู้หญิงที่แสดงออกถึงความปรารถนาในเรื่องเพศของตนเองจนเกินงาม แต่สำหรับพงษ์นั้น เมื่อนายแพทย์ยาก็อบมันให้คำแนะนำหลังจากที่พงษ์ประสบอุบัติเหตุว่า หากพงษ์ไม่ยากกลายเป็นคนตาบอดสนิทตลอดไป ก็ต้องละเว้นจากการแต่งงาน ซึ่งก็คือการมีความสัมพันธ์ทางเพศนั่นเอง ซึ่งเป็นเรื่องที่พงษ์—ในฐานะผู้ชายที่มีหน้าที่ให้ความสุขแก่ผู้หญิง—ดูเหมือนจะไม่อาจยอมรับได้ ซึ่งทำให้พงษ์ตัดสินใจที่จะมีความสัมพันธ์กับนิภาอีกครั้งทั้งที่รู้ว่าอาการทางตาของเขาอาจแย่ลง ก่อนที่จะกระโดดลงทะเลปลิดชีวิตตนเองในวันรุ่งขึ้น เพื่อมิให้ตนเอง—ซึ่งกำลังจะกลายเป็นคนตาบอดอีกครั้งหนึ่ง—ต้องเป็น “ภรรยา” หรือ “สร้างความอึดอัดใจ” ให้กับภรรยาอีกต่อไป เราอาจมองได้ว่า ทางทั้ง ๒ ทางที่เนื้อเรื่องหยิบยื่นให้กับตัวละครพงษ์ในเรื่องเพศวิถีดังกล่าว คือ ความเชื่อที่ว่า การเป็นคนพิการ/คนตาบอด หมายถึงการมีความสามารถทางเพศลดน้อยลง—ซึ่งเป็นภาพลักษณ์แบบเหมารวมอย่างหนึ่งเกี่ยวกับคนพิการ/คนตาบอด—และเนื้อเรื่องที่สร้างให้การมีความสัมพันธ์ทางเพศทำให้ตาบอด ซึ่งใกล้เคียงกับความเชื่อแบบที่ไม่ได้รับการยืนยัน

^๖ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จาตุรี ดิงศภัทย์ ที่ได้กรุณาชี้แนะประเด็นดังกล่าว

บางประการในสังคมตะวันตกเกี่ยวกับผลร้ายที่เกิดการสำเร็จความใคร่ด้วยตนเอง—ซึ่งสื่อว่าความพิการเป็นผลมาจากเพศวิถีบางรูปแบบที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคม—นั้น สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในสมัยนั้นเกี่ยวกับแนวคิดในการควบคุมการแพร่พันธุ์ของมนุษย์ที่มีคุณสมบัติทางร่างกายไม่ตรงตามบรรทัดฐานของสังคม^๗ และอาจอธิบายได้ถึงการทำที่ตบตีให้ตัวละครพงษ์ตัดสินใจปลิดชีวิตตนเองในตอนจบในที่สุด

ในท้ายที่สุดแล้ว ดูเหมือนตัวละครพงษ์จะเป็นตัวแทนหนึ่งของคนพิการในยุคสมัยใหม่ ซึ่งต่างจากยุคก่อนที่ความพิการมักถูกมองด้วยกระบวนทัศน์ทางศาสนามากกว่า ตรงที่ความหมายของความพิการของเขาถูกสร้างจากอุดมการณ์ทุนนิยมและวาทกรรมการแพทย์และวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก ซึ่งรวมทั้งวาทกรรมยูเจนิคส์ด้วย อย่างไรก็ตาม วาทกรรมหรือกระบวนทัศน์ทางศาสนาก็ยังคงมีปรากฏอยู่ในบ้างในเรื่อง เช่น การมองว่า ความพิการเป็น “เคราะห์กรรม” (วิมานในอากาศ, ๑๐๘, ๕๕๒) และการเชื่อในการเปลี่ยนสถานะจากการมีความเป็นไม่มีในการเกิดชาติใหม่ ตามความเชื่อในเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด แต่การกล่าวถึง “เคราะห์กรรม” ดังกล่าว ก็เพียงเพื่อเป็นการอธิบายถึงสาเหตุของความพิการที่ไม่อาจอธิบายได้ในเชิงโหราศาสตร์เพื่อให้เห็นถึงการเป็นสิ่งที่ทุกข์ทรมาน หลีกเลียงไม่ได้ และไม่อาจอธิบายถึงสาเหตุในเชิงเหตุผลได้อย่างแน่ชัดเท่านั้น แต่มิได้เป็นการให้ความหมายหลักต่อความพิการในเรื่อง เช่น ความพิการมิได้สื่อสะท้อนถึง “กรรมเก่า” ใดๆ ที่ถูกนำเสนอในเรื่อง ส่วนความเชื่อในเรื่องการเกิดชาติใหม่ ก็ถูกใช้เพื่อแสดงถึงความต้องการหลีกเลี่ยงและการปลอบใจในความพิการในเชิงโหราศาสตร์เช่นกัน มิได้ขยายเป็นแก่นเรื่องทางศาสนาที่ลึกซึ้งขึ้นไปอีก จึงอาจกล่าวได้ว่า ในนวนิยาย ๒ เรื่องนี้ วาทกรรมทางศาสนาพุทธเกี่ยวกับกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดเป็นเพียงส่วนสนับสนุนย่อยของอุดมการณ์หรือวาทกรรมหลักที่ร่วมกันสร้างความหมายของความพิการในเรื่องนี้ได้แก่ อุดมการณ์ทุนนิยมเสรี วาทกรรมทางการแพทย์และยูเจนิคส์ และวาทกรรมการสังคมนาฬิกา ซึ่งสร้างความพิการหมายถึง หายนะของปัจเจกบุคคลที่ลิดรอนความสามารถในการทำงานและความรักของบุคคลนั้นๆ ความเป็น “สมัยใหม่” ของตัวละครตัวนี้และความคิดต่อความพิการในเรื่อง อาจมองได้จากความเปลี่ยนแปลงจากการที่ในวรรณคดีไทย ความพิการของตัวละครเอก มักเป็นในรูปแบบของการเปลี่ยนผ่าน คือ เป็น “กรรมเก่า” เพียงชั่วขณะที่ตัวละครนั้นต้องประสบก่อนจะผ่านพ้นไปได้ด้วยดีในตอนท้ายเมื่อกรรมนั้นหมดไป [เช่น พระเตมีย์] และให้บุญญาริการ—ซึ่งตัวละครนั้นๆ ต้องมีในฐานะตัวละครเอก—ได้แสดงผล ซึ่งเป็นวิธีคิดตามความเชื่อเรื่องบุญ-กรรมและ

^๗ โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๓

การเวียนว่ายตายเกิดแบบพุทธ แต่ในนวนิยายเรื่องนี้ตัวละครเอก ได้ประสบกับความพิการ ซึ่งมีได้ เป็นเพียงสิ่งที่ผ่านไปมาในชาตินี้ แต่เป็นสิ่งที่กำหนดคุณค่าของตัวเขาในชาติปัจจุบัน ตามกรอบต่างๆ ของสังคม จนเขามีอาจทนมีชีวิตอยู่ได้ ปัญหาของตัวละครตัวนี้มีโซ่อยู่ที่เขาพิการ หากแต่อยู่ที่ความ พิการของเขาถูกทำให้แยกขาดจากคนพิการอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนตาบอดคนอื่นๆ ในสังคมมาก เกินไปจนเขาถูกทำให้รู้สึกโดดเดี่ยวและความตาบอดถูกสร้างให้เป็นปัญหาที่ร้ายแรง หากเรา เปรียบเทียบเรื่องราวของพงษ์ในนวนิยายเรื่องนี้ กับเรื่องราวของคนตาบอดในสังคมไทยคนอื่นๆ ที่ได้รับ การถ่ายทอดโดยคนตาบอดเอง เช่น เรื่อง การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด “ปัญหา” หลายๆ อย่างของคนตา บอดที่กล่าวถึงในนวนิยายเรื่องนี้ เช่น การช่วยตนเองไม่ได้ การประกอบอาชีพไม่ได้ หรือ การไม่ สามารถมีคู่ครองได้ นั้น เป็นเพียงภาพลวงตาที่สังคมที่มีอคติต่อความพิการสร้างขึ้นนั่นเอง

(๒) วันหนึ่ง (๒๕๐๑) ของ จุลลดา ภัคดีภูมินทร์: พิการเพื่อความคู่ควร

นวนิยายอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้ตัวละครเอกกลายเป็นคนพิการ ได้แก่ เรื่อง วันหนึ่ง (๒๕๐๑) ของ จุลลดา ภัคดีภูมินทร์ วันหนึ่ง มีความคล้ายคลึงกับเรื่อง เทพธิดาในฝัน วิมานในอากาศ คือ เป็น เรื่องราวความรักที่มีอุปสรรค และมีตัวละครเอกตัวหนึ่งกลายเป็นคนพิการเช่นเดียวกัน แต่ต่างกันตรง เพศสถานะของตัวละครที่พิการ และตอนจบของเรื่องที่ลงเอยด้วยความสุขสมหวัง วันหนึ่ง เป็น เรื่องราวของความรักที่เกิดขึ้นในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเรื่อยมาจนถึงหลังสงครามโลก ครั้งที่ ๒ ระหว่างพิกุลแก้ว ราชอำมาตย์ กับ ภควัด อัครพงศ์ สองหนุ่มสาวที่มาจากตระกูลที่สืบเชื้อสาย มาจากขุนนางเก่า และบังเอิญต้องมาเกี่ยวดองเป็นญาติกัน ทั้งคู่มีมิตรภาพที่ดีให้แก่กัน แต่เนื่องจากการเป็นฝ่ายรุกที่เร็วจนเกินไปในความรักของฝ่ายชาย ทำให้พิกุลแก้ว—ซึ่งมีนิสัยถือตัวมากจาก พื้นฐานการอบรมของครอบครัวและภาระที่ต้องรับผิดชอบ—รู้สึกเหมือนได้รับการดูถูก จึงทำให้ทั้งคู่ยุติ ความสัมพันธ์ต่อกัน เนื้อเรื่องดำเนินไปพร้อมกับเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นมากมาย จนเมื่อทั้งคู่ได้มาพบ กันอีกครั้ง หญิงสาวประสบอุบัติเหตุตกจากบันไดทำให้เป็นอัมพาตท่อนล่าง แต่ในตอนท้ายทั้งคู่ก็ได้ ปรับความเข้าใจกันและแต่งงานกันที่สุดในที่สุด

ความพิการของตัวละครในเรื่องนี้ แม้จะปรากฏอยู่เพียงตอนท้ายของเรื่อง แต่ก็จัดว่ามีความสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับความพิการในนวนิยาย เนื่องจากเป็นนวนิยายไทยเรื่องแรกๆ ที่มีตัวละครเอกหญิงเป็นคนพิการ และเป็นความพิการที่ยังคงอยู่เมื่อจบเรื่อง มิได้ “หาย” ไป ดังที่ปรากฏ ในนวนิยายหลายเรื่องที่ตั้งในช่วงเวลาหลังจากนี้ไม่นานนัก หรือให้ตัวละครนั้นตายไปดังเช่นในเรื่อง วิมานในอากาศ ความพิการในเรื่องนี้ได้ถูกให้ความหมายในลักษณะที่คล้ายคลึงกับในเรื่อง เทพธิดาในฝัน วิมานในอากาศ กล่าวคือ ความพิการถูกมองโดยตัวละครหลายๆ ตัวว่าเป็นโศกนาฏกรรม เป็น

หายนะแก่ชีวิตของคนที่มีความพิการนั้น และเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคม ซึ่งภายใต้บริบทของการตีพิมพ์เรื่องดังกล่าว (พ.ศ. ๒๕๐๑) ซึ่งได้แก่สังคมไทยในสมัยหัวเลี้ยวหัวต่อของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมชาตินิยมกับทุนนิยมเสรีตามกระแสการพัฒนาแบบตะวันตก ซึ่งเติบโตมากขึ้นในสมัยหลัง พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา ซึ่งก่อให้เกิดวาทกรรม “ภาวะของสังคม” ที่ถูกนำมาใช้กับบุคคลที่มีได้ “ทำงาน” ตามระบบทุนนิยมอย่างที่เราควรจะเป็น ซึ่งรวมถึงคนพิการจำนวนมากด้วย “การดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าในสังคม” ย่อมหมายถึง การมีความสามารถในการช่วยตนเอง ประกอบอาชีพ การงานเลี้ยงตนเอง ซึ่งเป็นคุณลักษณะของพลเมืองที่ดีตามบรรทัดฐานของสังคมด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครพิกุลแก้วเอง ซึ่งรู้สึกถึงความเป็น “ภาวะ” ต่อผู้อื่นของตนเองเป็นอย่างมาก และได้กล่าวถึงความรู้สึกนี้ในวาระต่างๆหลายวาระ เช่น ในตอนหนึ่งพิกุลแก้วได้พูดกับคนรับใช้ว่า “อีกหน่อยนี่ [ของเธอ] ก็คงแต่งงานกันไปหมด ฉันจะต้องกลายเป็นภาวะของเขา เขาจะต้องมัวมานั่งเลี้ยงคนพิการอย่างฉัน” (จุลลดา ภัคดีภูมินทร์: ๒๕๒๐, ๔๕๕-๔๕๖) แต่เหตุการณ์ซึ่งน่าจะสร้างความสะเทือนใจให้กับผู้อ่านมากที่สุดน่าจะว่าได้แก่ ฉากที่พิกุลแก้วซึ่งกลายเป็นคนพิการแล้วตกลงจากรถเข็นที่นั่งอยู่ จากนั้นเธอได้

... เผยกายลุกขึ้น เจ็บขัดตรงต้นแขนจนต้องพับลงไปใหม่ พยายามจะลากตัวเองไปที่รถซึ่งล้มอยู่ไม่ห่างนัก แต่ร่างกายท่อนล่างหนักอึ้งไม่ยอมเคลื่อนไหวแม้แต่เพียงกระดิกนั้น วางเหยียดอยู่เช่นนั้นในลักษณะเดิม... คล้ายท่อนอะไรท่อนหนึ่ง แทนที่จะเป็นอวัยวะของบุคคลผู้มีชีวิตจิตใจ... หมดความรู้สึก หมดความสามารถจะกระดิกกระเดี้ย ความรู้สึกหวั่นกลัวและอ้างว้างอย่างประหลาด แล่นเข้าจับใจของพิกุลแก้ว ตั้งแต่ทราบว่าคุณพิการจนไม่อาจเดินได้ ก็ตกอยู่ในความประคับประคองของบุคคลอื่นเรื่อยมา หาได้ถูกทอดทิ้งให้ประสบต่อสภาพอันน่าทุเรศของตนจริงจังไม่ สภาพความเคลื่อนไหวที่ไม่มีสิ่งใดช่วย มิได้ผุดจากสภาพของสัตว์เลื้อยคลานเท่าใดนัก... พิกุลแก้วอยากจะทำกรีดร้องออกมาด้วยความสมเพชตนเอง... เหตุไฉนจึงตายแต่เพียงครึ่งตัวดังนี้? ทำไมเล่าจึงไม่ตายเสียให้หมดสิ้นทั้งร่างกายและจิตใจ... นี้ไม่มีผู้ใดมาช่วยฉันเลยหรือ . . . จะพากันทิ้งให้ฉันตายเพราะความทรمانนี้หรืออย่างไร?

(จุลลดา: ๒๕๒๐, ๔๗๕-๔๗๖)

^๔ โปรดดูรายละเอียดในบทที่ ๓

ข้อความข้างต้น มีความคล้ายคลึงกับข้อความรำพันถึงความพิการของตนเองของตัวละครเอกชายในเรื่อง เทพธิดาในฝัน วิมานในอากาศ ที่ได้เคยวิเคราะห์ไปข้างต้น ในแง่ของการเป็นฉากที่แสดงอารมณ์มากล้น ด้วยการใช้โวหารความน่าสะพรึงกลัว พรรณนาให้เห็นถึงรายละเอียดของสภาวะอันทุกข์ทรมานในการพยายามเคลื่อนไหวร่างกายของผู้เป็นอัมพาต ประกอบกับความรู้สึกที่ผสมปนเปกันไประหว่างความตกใจกลัว ความอ้างว้าง ความสมเพชเวทนาตนเอง ซึ่งประการหลังนี้เป็นวาทกรรมที่ถูกใช้มากในการบรรยายความรู้สึกที่ตัวละครต่างๆ มีต่อพิgulแก้ว รวมถึงตัวเธอเอง ด้วย เช่นเดียวกับในนวนิยาย ๒ เรื่องที่ได้วิเคราะห์ไปก่อนหน้านี้ การบรรยายด้วยกลวิธีต่างๆ ดังกล่าวในข้อความข้างต้นนี้ เน้นให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นทุกข์ หมดหวัง และไร้ค่าจากการกลายเป็นคนพิการ ซึ่งเกิดจากการที่ตัวละครรู้สึกว่าคุณค่าของตนเองตามบรรทัดฐานชนชั้นกลางในยุคการสร้างชาติ-การพัฒนาถูกลดทอนลง เช่นเดียวกับในเรื่อง เทพธิดาในฝัน วิมานในอากาศ ต่างกันตรงที่ความรู้สึกในขณะที่ยังมีชีวิตยังเป็นความรู้สึกของผู้ที่ถูกขัดขวางจากการกำลังไต่เต้าจากชนชั้นกลางระดับล่างทางเศรษฐกิจขึ้นสู่การเป็นชนชั้นกลางโดยเต็มภาคภูมิ ความพิการในกรณีของพิgulแก้วถูกสร้างให้เป็นอุปสรรคสำหรับตัวแทนของชนชั้นสูงคือชนชั้นขุนนางที่ต้องปรับตัวรับเอาจริยธรรมการทำงานในระบบทุนนิยมตามแบบชนชั้นกลาง ภายใต้ฉากหลังของเรื่องที่เป็นสังคมไทยสมัยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สำหรับพิgulแก้ว หน้าที่ของเธอมีเพียงมีแต่การต้องไปทำงานในระบบ คือการทำงานบริษัทในต่างประเทศตามเนื้อเรื่อง เพื่อหาเงินเลี้ยงชีพพิสูจน์ความสามารถของตนเองแล้ว เธอยังต้องพยายามผดุงเกียรติของความเป็นผู้ดีที่มีความสง่าภาคภูมิ—ภาพของพิgulแก้วที่ตัวบทบรรยายได้แก่ ภาพของการวางกิริยาสง่าภาคภูมิเกินวัย หรือที่ตัวละครตัวอื่นรู้สึกกว่าเธอ “เดินคอแข็งราวกับนางพญาก็ไม่ปาน!” (จุลลดา: ๒๕๒๐, ๓๓)—สามารถปกครองบริวารบ่าวไพร่ต่างๆ ได้อย่างเรียบร้อย ซึ่งเธอได้ปฏิบัติมาตั้งแต่ยังเยาว์วัยอีกด้วย ดังนั้น การที่เธอต้องตกอยู่ในสภาพลงไปนอนอยู่บนพื้น โดยไม่สามารถเคลื่อนไหวตนเองได้โดยสะดวก นอกจากการคืบคลานไปนั้น ถือเป็นเรื่องที่ร้ายแรงสำหรับคนเช่นเธอ ที่เป็นตัวแทนของคนในระหว่าง ๒ ชนชั้นยิ่งนัก อย่างไรก็ตาม นอกจากความรังเกียจที่ถูกสร้างผ่านข้อความดังกล่าวและข้อความอื่นๆ ที่แสดงถึงความรู้สึกไร้ค่าหมดหวังของตัวละคร จะเนื่องมาจากความรู้สึกว่าไม่สามารถบรรลุถึงอุดมการณ์การทำงานในระบบและการผดุงเกียรติของชนชั้นดังกล่าวแล้ว ยังน่าจะเกิดจากอคติของสังคมที่มีต่อการเคลื่อนไหวร่างกายที่ไม่ได้เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวคิดทางการแพทย์ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของสาขาวิชาเวชศาสตร์ฟื้นฟู ซึ่งเริ่มเข้ามาในประเทศไทยในราวช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐ ที่ให้ความสนใจและพยายามกำหนดลักษณะของลักษณะและการทำงานของร่างกายที่ปกติ และไม่ปกติ รวมทั้งบ่งชี้วิธีการในการ

รักษาความผิดปกติที่พบด้วย] ดังนั้น การเคลื่อนไหวร่างกายจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่งที่ไม่ตรงตามบรรทัดฐานความปกติ เช่น การคืบคลาน แทนที่จะเป็นการเดินด้วยขาและเท้า นั้น ก็ย่อมเป็นสิ่งที่ยอมรับไม่ได้ในสังคมโดยทั่วไป ผนวกกับอคติของสังคมที่มีต่อสัตว์เลื้อยคลาน—รวมทั้ง “สัตว์” โดยทั่วไป—จากวิธีคิดแบบมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ก็ยิ่งทำให้ความรู้สึกเศร้าอันทอของตัวละครและอาจะของผู้อ่านนั้น มีมากขึ้น

เช่นเดียวกับในเรื่อง เทพธิดาในฝัน/วิมานในอากาศ นอกจากความหมายเชิงคุณค่าตัวตนของตัวละครที่เป็นคนพิการจะถูกลดทอนลงในความรู้สึกของตัวละครที่เป็นคนพิการเองและตัวละครอื่นๆ ในแง่ของการมีคุณสมบัติที่เหมาะสมตามบรรทัดฐานการทำงานในระบบทุนนิยมและบรรทัดฐานร่างกายปกติที่มีพื้นฐานมาจากการแพทย์แล้ว ปัจจัยอีกประการหนึ่งที่ก่อให้เกิดความรู้สึกถึงความลดลงของคุณค่าดังกล่าว ได้แก่ ทศนคติในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความพิการกับเพศวิถี กล่าวคือ ใน วันหนึ่ง ความพิการของพิกุลแก้ว ถูกให้ความหมายเช่นกัน—แม้จะมีได้กล่าวถึงอย่างโจ่งแจ้งโดยตรง—ว่าหมายถึงการลดทอนหรือแม้แต่ขจัดความเป็นที่นำพึงปรารถนาในทางเพศ รวมไปถึงความสามารถในการมีความสัมพันธ์ทางเพศด้วย ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ถูกมองว่าสำคัญสำหรับผู้หญิงเสมือนดังเป็น “ทุน” หรือคุณสมบัติส่วนตัวที่จะเพิ่มโอกาสในการได้แต่งงาน หรือถ้าแต่งงานแล้ว ก็คือโอกาสในการผดุงการแต่งงานนั้นให้คงอยู่ ดังจะเห็นได้จากข้อกังวลแรกๆ ที่ตัวละครอื่นๆ ที่ทราบเรื่องความพิการของเธอแสดงออก มักจะเกี่ยวกับเรื่องโอกาสที่น้อยลงของเธอในการจะได้แต่งงานหรือมีความรัก เช่น ปฏิกริยาแรกของนายแพทย์ผู้รักษาเธอหลังจากอุบัติเหตุ คือการกล่าวกับภควัตว่า “ผมเสียใจกับความเคราะห์ร้ายของสตรีงามผู้นี้จริงๆ เธอยังสาวและเป็นคนสวยเสียด้วย” (๔๓๗) หรือเมื่อทราบข่าวว่าภควัตเองก็บาดเจ็บจากการถูกฟ้าผ่าว่าจนมีข่าวว่าหน้าเสียโฉมไปนั้น พิณฑทอง น้องสาวของพิกุลแก้ว ได้วิจารณ์ว่า “ที่พิกุลเป็นผู้หญิงและต้องเป็นน่องย อนาคตของเธอมืดแลหมดหวังยิ่งกว่าน่าภควัตมาก . . . ใครเขาจะยอมเสียสละแต่งงานกับคนง่อย ทุกคนรักที่พิกุลอย่างล้นเหลือทั้งนั้น ทุกคนเสียใจอย่างสุดซึ้งทั้งนั้น ที่ที่พิกุลต้องกลายเป็นคนพิการ แต่ทุกคนทิ้งที่พิกุลไป” (๔๕๒-๔๕๓) หรือถ้อยคำที่ตรงไปตรงมามากกว่านั้น เช่น คำพูดของภุชงค์ พี่ชายของภควัตที่เตือนสติธานินทร์ เพื่อนน้องชายที่กำลังคิดจะขอพิกุลแก้วแต่งงานเพราะความสงสาร ที่ว่า “การแต่งงานกับคนพิการ หมายถึงว่าต้องเสียสละทุกอย่าง ข้อสำคัญ พิจารณานี้หมายความว่าเธอไม่อาจจะเป็นภริยาได้โดยสมบูรณ์ดังเช่นสตรีธรรมดา . . .” (๔๖๖) และที่สำคัญคือ ตัวละครพิกุลแก้วเองที่ตระหนักถึง “การขาด” ของตนเองในเรื่องดังกล่าว แม้เมื่อหลังจากแต่งงานกับภควัตแล้ว และเป็นกังวลว่าตนเองจะเป็นแต่เพียง “ภาระ” และ “ความลำบาก” แก่สามีที่จะต้องมาดูแล แต่ไม่อาจ “ได้ทำประโยชน์” หรือ ทำให้ชีวิตแต่งงานมี

ความ “สมบุรณ์” ได้ (๔๙๐, ๔๙๓) ทศนคติเช่นนี้ ดูเหมือนจะเป็นที่ยอมรับของตัวละครอื่นๆ ทั้งเรื่อง และดังนั้น การที่ภักวดี “ยอม” แต่งงานกับพิกุลแก้วในตอนท้ายของเรื่องในสายตาของตัวละครอื่นจึง มองว่า เกิดจาก “ความละเอียดอ่อนในดวงใจของเขา” (๔๘๗)—เช่นเดียวกับการที่ภิกษาในเรื่อง เทพธิดาในฝัน ถูกมองว่าเป็นคนดีและเสียสละอย่างมากที่เสนอตัวแต่งงานกับพงษ์ แม้ว่าเขาจะตา บอด—และการแต่งงานของทั้งคู่จึง “ชนะใจบุคคลทุกคน” และทำให้เกิดความ “ซึ่งใจ” จนมีผู้ร้องให้ เมื่อได้พบเห็น (๔๗๙) แท้จริงแล้ว งานศึกษารวมทั้งงานเขียนเรื่องเล่าของนักเขียนตะวันตกในปัจจุบัน ได้แสดงให้เห็นว่า คนพิการอัมพาตสามารถที่จะมีความสุขหรือให้ความสุขทางเพศได้ ทั้งนี้ไม่ว่าจะโดย การมีความสัมพันธ์ทางเพศในแบบชนบชายหญิงโดยทั่วไปหรือไม่ก็ตาม ดังนั้น ทศนคติในเรื่องนี้ ซึ่ง เป็นภาพลักษณ์แบบเหมารวมอย่างหนึ่งของคนพิการ จึงน่าจะเป็นเรื่องของอคติทางวัฒนธรรมที่มอง ว่าความพิการ หมายถึง ความเศร้า การไร้ความสามารถทางกาย อันรวมถึงความสามารถในเรื่องเพศ วิถี ซึ่งเป็นเรื่องที่ “ต้องห้าม” สำหรับการพูดถึงอยู่แล้วในสังคม นอกจากนี้ ทศนคติดังกล่าว ยังอาจ มาจากการเชื่อมโยงการมีความสัมพันธ์ทางเพศกับการสืบพันธุ์มีบุตร ซึ่งทำให้เพศวิถีที่ไม่อาจนำไปสู่ การมีบุตรได้ถูกมองว่าไม่น่าเชื่อถือ ไม่มีคุณค่า หรือเป็นไปได้ ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม “การยอม เสียสละ” แต่งงานกับคนพิการ ซึ่งเป็นการสื่อหรือพิสูจน์ถึงความดีงามในจิตใจของผู้ยอม—ไม่ว่าจะ เป็นเพศชายหรือหญิงก็ตามที่—นี้ ได้กลายเป็นแก่นเรื่องสำคัญประการหนึ่งในการประพันธ์นวนิยาย ไทย นั่นคือ แก่นเรื่องที่อาจเรียกว่า “ความพิการพิสูจน์รัก”^๙ คือ การที่ความพิการถูกนำเสนอว่าเป็น “ข้อจำกัด” ประการหนึ่งที่ลดทอน “ต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรม” ของผู้มีความพิการ และดังนั้น จึงเป็น การพิสูจน์ถึง “รักแท้” ของผู้ที่ยอม “เสียสละตนเอง” มารักหรือมาแต่งงานด้วย ดังเช่น เรื่อง แก้วตาพี่ (๒๕๐๔) ของ นิติยา นาฏยะสุนทร และ สุริยาที่รัก (๒๕๒๓) ของ บุญยมาศ

อย่างไรก็ดี ตัวบทดูเหมือนจะนำเสนอข้อดีประการหนึ่งของการกลายเป็นคนพิการของพิกุล แก้ว ซึ่งก็คือ การทำให้เธอมีลักษณะนิสัยที่ดู “อ่อนลง” มี “ความเป็นหญิง” มากขึ้น ในแง่ที่ต้องได้รับการปกป้องคุ้มครองจากชายหนุ่ม “ด้วยลักษณะอาการทะนุถนอม” (๔๘๘) จากเดิมที่มีลักษณะกร้าว เฉียบขาด เป็นผู้นำ การกลายเป็นผู้หญิงที่ “เหมือนเด็ก”^{๑๐} มากขึ้นนี้ เกิดจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง เพศสถานะและความพิการ คือ ความพิการซึ่งมักถูกมองในแง่ของการไร้ความสามารถ รวมถึง ความสามารถในเรื่องเพศ ด้วยได้เพิ่มความหมายดังกล่าวเข้ากับตัวละครหญิงที่มีความพิการนี้

^๙ เป็นคำที่เสนอแนะโดยอาจารย์นพมาศ พวงสุวรรณ ซึ่งผู้วิจัยต้องขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย

^{๑๐} นั่นคือ เหมือนทศนคติของสังคมโดยทั่วไปที่มีมุมมองว่า “เด็ก” มีความบริสุทธิ์ ไร้เดียงสา กว่าผู้ใหญ่ ซึ่ง เป็นภาพลักษณ์แบบเหมารวมของเด็กอย่างหนึ่ง

โดยนัยดังกล่าว การที่พิกุลแก้วเองในการใช้วาทกรรมกรรมเก่ามาอธิบายสาเหตุความพิการของเธอ—แม้จะเป็นในลักษณะประชดประชันและน้อยเนื้อต่ำใจ—ว่าเกิดจากการที่เธอ “เป็นคนใจดำต่อบุคคลอื่นเสมอ ฉันไม่เคยปรานีต่อจิตใจของคนอื่น ดูก็สาสมแล้วที่ฉันต้องกลายเป็นคนพิการปราศจากคนเหลียวแล” (๔๕๕) ก็อาจอ่านความหมายได้ในแง่เพศสถานะได้ คือ ความพิการเป็นเสมือนการลงโทษของตัวบทที่เธอเคยทำตัวก้าวร้าวแกร่งเกินหญิง อย่างไรก็ตาม ตัวบทดูเหมือนจะให้ภาพของการ “อ่อนลง” ของหญิงสาว อันเกิดจากความพิการว่าเป็นคุณลักษณะที่เป็นบวกมากกว่าลบ ซึ่งผลอาจเป็นไปได้ในทางตรงกันข้ามหากตัวละครที่พิการนั้นเป็นผู้ชาย ดังกรณีของพงษ์ในเรื่อง เทพธิดาในฝันวิมานในอากาศ แม้จะมองได้ว่า ลักษณะการกลายเป็นผู้หญิงอ่อนหวานใส ที่ปราศจาก “อันตราย” ที่อาจมาจากเพศวิถีของเธอนี้มีความขัดแย้งกับลักษณะของ “หญิงที่น่าพึงปรารถนา” อีกประการหนึ่ง คือมีศักยภาพในเรื่องเพศวิถีตั้งวิเคราะห้ข้างต้น ซึ่งสื่อถึงความหลากหลายของการนำเสนอภาพแทนผู้หญิงในวัฒนธรรมไทย แต่กระนั้น ภาพลักษณ์สวยหวานดังกล่าว ก็ไม่ขัดกับบทบาทการเป็นนางเอกในนวนิยายรักพาฝันหรือนวนิยายยอดนิยมของไทยในยุคสร้างชาติ-พัฒนาชาติดังกล่าว ซึ่งสังคมยังอาจคาดหวังจากผู้ชายมากกว่าผู้หญิงให้ออกมามีบทบาทในปริมนทลสาธาณะและแสดงออกถึงความสามารถในเรื่องเพศ และดังนั้น ผู้หญิง ซึ่งถูกจำกัดพื้นที่และการแสดงออกทางเพศวิถี—ไม่ว่าจะเป็นจากความพิการหรือจากบทบาทความเป็นหญิงก็ตามแต่—จึงมิได้ดูผิดหูผิดตาในนวนิยายเรื่องนี้ เราอาจจะกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องแรกๆ ในขนบการสร้างตัวละครหญิงพิการ—โดยเฉพาะอย่างยิ่งนางเอกที่พิการ—ในลักษณะผู้หญิงอ่อนหวานไร้เดียงสาและพิชสง ช่วยตนเองไม่ได้ เหมาะสำหรับการปกป้องคุ้มครองอย่างทะนุถนอมจากผู้ชาย ซึ่งจะพบได้ในนวนิยายเรื่องต่อมา เช่น เรื่อง น้ำใจ (๒๕๐๙) ของ โบตัน โนมานเมฆ (๒๕๒๑) เพียงฝัน (๒๕๒๑) และ กลิ่นร่ำ ของ บุญมาส เป็นต้น

ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับเรื่อง เทพธิดาในฝันวิมานในอากาศ ที่ได้วิเคราะห์ไปก่อนหน้านี้ นอกจากวาทกรรมในเชิงเศรษฐกิจและการแพทย์ รวมถึงปัจจัยทางเพศสถานะและเพศวิถีจะมีส่วนสร้างความหมายของความพิการในเรื่องนี้แล้ว แนวคิดหรือวาทกรรมทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะแนวคิดเรื่องกรรมเก่านั้นก็ยังมีปรากฏอยู่ในการให้ความหมายต่อความพิการในนวนิยายเรื่องนี้เช่นกัน ในฐานะวาทกรรมที่มาสนับสนุนวาทกรรมอื่นๆ มากกว่าการเป็นปัจจัยหลัก ความพิการของพิกุลแก้วถูกบรรยายอย่างบ่อยครั้งและอย่างจริงจังกว่าความพิการของพงษ์ในเรื่อง เทพธิดาในฝันวิมานในอากาศ ว่าเป็น “กรรม” หรือ “เคราะห์กรรม” โดยตัวละครหลายตัว เพื่อเน้นให้เห็นถึงการเป็นความทุกข์ของความพิการ ซึ่งอธิบายสาเหตุอย่างเป็นเหตุเป็นผลไม่ได้แน่ชัด แต่ผู้ที่มีความพิการต้องยอมทนรับ

ไว้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เว้นแต่คำพูดของพิกุลแก้วเกี่ยวกับการที่ความพิการของเธอเป็นการลงโทษสำหรับความใจดำของเธอ ซึ่งเป็นการพูดในลักษณะประชดประชันและน้อยเนื้อต่ำใจมากกว่าที่จะขยายความต่อไปอย่างจริงจังในประเด็นดังกล่าว ในท้ายที่สุดสิ่งที่อาจยืนยันได้ดี ถึงความเป็นรองของวาทกรรมศาสนาพุทธในการกำหนดความหมายของความพิการในเรื่องนี้ ได้แก่ การที่ในตอนท้ายของเรื่องทั้งพิกุลแก้วและภควัดฝากความหวังที่ “วันหนึ่ง” ฝ่ายหญิงจะ “หายเป็นปกติ” “เดินได้ดังเช่นบุคคลปกติธรรมดา” และสามารถ “เป็นภริยาผู้น้อยอยู่เคียงข้างสามีได้โดยภาคภูมิใจ” (๔๙๔, ๔๙๖) ไว้มิใช่ที่การทำกรรมดีในปัจจุบันเพื่อผลในอนาคต หรือการรอผลบุญเก่าให้ผลหลังจากชดใช้กรรมหมดสิ้นแล้ว ตามรูปแบบเนื้อเรื่องในวรรณคดีที่ให้ภาพความพิการแบบเป็น “ทางผ่าน” แต่เป็นการฝากไว้กับความเก่งกาจของแพทย์ที่จะทำการรักษาอาการของเธอให้หาย และกลับสู่สภาพบรรทัดฐานเช่นเดิม แม้นวนิยายเรื่องนี้จะมีได้นำเสนอถึงผลสัมฤทธิ์ของการกำจัดความพิการนี้ที่ยังมาไม่ถึง แต่ตอนจบของเรื่องที่ตัวละครเอกหญิงตั้งปณิธานไว้ว่า “จะไม่ทอดทิ้งความหวัง [ที่จะหายเป็นปกติ] เป็นอันขาด” (๔๙๖) ก็ทำให้เราทราบว่าการปรารถนาที่จะทำให้ความพิการหมดสิ้นไป—ความปรารถนาที่จะพยายามทำให้ร่างกายของตนกลับคืนสู่สภาพที่เป็นไปตามบรรทัดฐานของสังคม—นั้น มีความเข้มข้นเพียงใด

จากนวนิยายที่วิเคราะห์มา ซึ่งเป็นนวนิยายประเภทรักพาฝัน จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่แล้วพระเอกนางเอกแม้จะมีความพิการ แต่ก็ต้องมีคุณลักษณะทางกายอื่นๆ เช่น รูปร่างหน้าตา และคุณลักษณะทางจิตใจ ตรงตามบรรทัดฐานของสังคมอยู่ คือ ต้องมีใบหน้าหล่อเหลาหรือสวยงาม และมีความดีงาม ความละเอียดอ่อนของจิตใจ เนื้อเรื่องของนวนิยายเหล่านี้ ก็จะพยายามอย่างมากที่สุดที่จะขจัดความพิการให้หมดไปจากตัวละครเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นการทำให้หายจากความพิการหรือถ้าไม่หายก็ต้องตายไป ซึ่งแสดงถึงการตอกย้ำการเชิดชูบรรทัดฐานร่างกายที่เป็นปกติ ที่เป็นผลผลิตของอุดมการณ์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและวาทกรรมทางการแพทย์ โดยอาจมีแนวคิดทางศาสนาพุทธเป็นเครื่องสนับสนุน ให้เกิดการมองความพิการในแง่การเป็นปัญหาของปัจเจกบุคคลแต่ละคนมากยิ่งขึ้น ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งก็คือ นวนิยายกลุ่มนี้มักใช้ความพิการในเนื้อเรื่องเพื่อประโยชน์ในการได้ความสะเทือนอารมณ์และความแปลกใหม่ซึ่งจะสร้างความสนใจให้แก่ผู้อ่านมากกว่าที่จะตั้งใจนำเสนอเรื่องเกี่ยวกับความพิการในฐานะสิ่งที่พึงศึกษาเพื่อทำความเข้าใจอย่างแท้จริง

ข. ความพิการในนวนิยายแนวกอธิค: อดีตที่ต้องกำจัด เพื่อปัจจุบันที่สมบูรณ์แบบ

จากการศึกษาเกี่ยวกับอิทธิพลของนวนิยายกอธิคของตะวันตกที่มีต่อวรรณกรรมไทย ของคловพร ราชิตี (๒๕๔๖, ๑-๓) นวนิยายกอธิค (Gothic novel) หมายถึง นวนิยายประเภทหนึ่งที่มี

ลักษณะเฉพาะในการสร้างองค์ประกอบในเรื่อง คือ ฉากที่เป็นปราสาทหรือคฤหาสน์เก่าๆ มีการผจญภัยของตัวละครเอกในบรรยากาศลึกลับ มีคำสาปหรือคำบอกล่าที่เกี่ยวข้องกับปราสาท อาจจะมีลักษณะเหนือธรรมชาติและความมืดมนที่อธิบายไม่ได้ เช่น ภูติผีวิญญูณ คนสติวิปลาสส่งเสียงกรีดร้องเพราะถูกกดตันด้วยความทุกข์ ถูกกักขังอยู่ในห้องลับใต้หลังคา หรือห้องใต้ถุนของปราสาท และใช้สำนวนภาษาที่แสดงให้เห็นถึงความสยองขวัญน่ากลัว ซึ่งได้พัฒนาแยกย่อยออกเป็น ๒ แนวหลัก คือ

- ๑) นวนิยายกอธิคแนวลึกลับเหนือธรรมชาติ (Black novel) เป็นแนวที่มีตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นในลักษณะเหนือธรรมชาติ เช่น ผีดิบดูดเลือด หรือมนุษย์ประหลาดที่ถูกสร้างขึ้นโดยนักวิทยาศาสตร์และมีพฤติกรรมอย่างมนุษย์ และ ๒) นวนิยายกอธิคแนวมุ่งแสดงอารมณ์^{๑๑} (Sentimental gothic novel) เป็นนวนิยายกอธิคแนวใหม่ที่ให้น้ำหนักกับเรื่องความรู้สึกในลักษณะที่แสดงความซับซ้อนของจิตใจมนุษย์มากกว่าความลึกลับสยองขวัญ แต่ยังคงใช้องค์ประกอบทั่วไปในเรื่องตามแบบนวนิยายกอธิคแบบเดิม เช่น การมีฉากเป็นปราสาทหรือคฤหาสน์ที่มีความลึกลับน่ากลัว ในนวนิยายกอธิคแบบหลังนี้ มีรูปแบบย่อยลักษณะหนึ่ง ได้แก่ นวนิยายกอธิคแนวรักพาดิน (Gothic romance) ซึ่งเป็นรูปแบบย่อยที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของเรื่องไปจากเดิม คือ มีผู้หญิงเป็นตัวละครเอกเข้าไปผจญภัยในบ้านที่มีความลึกลับในแนวนวนิยายกอธิค ได้เข้าไปคลี่คลายความลับบางประการที่เกี่ยวข้องกับอดีตของบ้านและเจ้าของบ้านนั้น ซึ่งเป็นตัวละครเอกชายที่มีลักษณะลึกลับและมีอดีตบางอย่างที่ต้องปกปิด จนสามารถคลี่คลายความลับดังกล่าว และนำเอาสภาวะสงบสุขและความมีระเบียบกลับคืนสู่บ้านนั้นในที่สุด โดยที่ความลึกลับดังกล่าวมักเชื่อมโยงกับการกดขี่ทางสังคมต่อผู้หญิงและคุณค่าที่เสื่อมถอยของสังคมศักดินาหรือชนชั้นสูง และการที่ตัวละครเอกหญิงสามารถเข้าไปคลี่คลายความลึกลับดังกล่าวได้ ก็เป็นเหมือนการปลดปล่อยผู้หญิงจากภาวะกดขี่ดังกล่าวและนำเอาระเบียบของสังคมใหม่ คือ สังคมของชนชั้นกลางเข้ามาจัดการแทนที่ความเสื่อมถอยของสังคมศักดินาแบบเดิมๆ ในนวนิยายเหล่านี้ มักมีตัวละครที่เป็น “ภาระ” เช่น คนพิการ คนบ้า คนป่วย เด็กที่ถูกกักขังไว้อย่างปิดบังในห้องใต้หลังคาหรือห้องลับ หรือมิได้ถูกกักขังแต่ถูกเลี้ยงไว้อย่างไม่เปิดเผย ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับอดีตที่ชั่วร้ายดังกล่าว และในบางกรณีก็เป็นโอกาสที่เรื่องเปิดให้ตัวละครเอกหญิงได้เข้ามาอยู่ในบ้าน เพื่อทำหน้าที่ดูแลด้วย จากสรุปลักษณะดังกล่าว จะเห็นว่า ตัวละครที่เป็นคนพิการเป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งที่สำคัญของเรื่องแนวนี้ และบทบาทของความพิการในเรื่องก็มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับ

^{๑๑} ผู้วิจัยได้เปลี่ยนแปลงคำแปลจากการแปลในงานของคลอพร เพื่อให้ตรงกับวัตถุประสงค์ของการอภิปรายในปัจจุบันมากขึ้น

ความหมายของความพิการในสังคมด้วย นักประพันธ์นวนิยายไทยได้รับเอารูปแบบย่อยทั้งสองแบบของนวนิยายกอธิคมาใช้ในการเขียน และได้ปรากฏผลงานในแนวทั้งสองนี้ออกมามากมาย แต่สำหรับในงานวิจัยนี้ จะศึกษาเพียงงานนวนิยายบางเรื่องที่มีองค์ประกอบบางประการคล้ายกับนวนิยายกอธิคแนวหลัง คือ นวนิยายกอธิคแนวรักพาดิน ซึ่งเป็นแบบที่มีตัวละครที่พิการเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่อง

(๑) บ้านทรายทอง (๒๔๙๓)/พจมาน สว่างวงศ์ ของ ก. สุรางคนางค์

อันที่จริงนวนิยายเรื่อง บ้านทรายทอง (๒๔๙๓) และภาคต่อคือ พจมาน สว่างวงศ์ อาจไม่สามารถจัดเป็นนวนิยายแนวกอธิคหรือนวนิยายรักพาดินแบบกอธิคได้อย่างเต็มตัว อย่างนวนิยายเรื่อง ปราสาทมืด (๒๕๑๑) ของ จุลลดา ภักดีภูมินทร์ ที่แต่งในยุคหลัง เนื่องจากมีองค์ประกอบของการเขียนส่วนใหญ่ที่มีความเป็นสังคมนิยมและการวิพากษ์วิจารณ์สังคมมากกว่า แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามีองค์ประกอบหลายอย่างของนวนิยายเรื่องนี้ที่คล้ายคลึงกับลักษณะของนวนิยายกอธิคแนวรักพาดิน ทั้งในแง่ของการมีตัวละครเอกหญิงที่กล้าหาญที่เข้าไปผจญกับความขัดแย้งต่างๆในบ้านใหญ่เก่าแก่ที่มีความลึกลับบางอย่างซ่อนอยู่ จนในที่สุดก็สามารถเข้าไปคลี่คลายความขัดแย้งนั้นๆได้สำเร็จ อีกทั้งการมีเจ้าของบ้านชายที่เคร่งขรึม ที่สุดท้ายนางเอกก็สามารถเข้าไปชนะใจได้ในที่สุด แต่ประเด็นสำคัญที่เป็นความสนใจของงานวิจัยนี้ ได้แก่ ความเชื่อมโยงของความลับของบ้านและตัวละครที่พิการกับอดีต และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเหล่านั้น กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมในเรื่องการสร้าง ความหมายของความพิการในสังคม

จรรยาพร ปรปักษ์ประลัย (๒๕๔๘, ๒๖๗-๒๘๐) ใน “บ้านทรายทอง: ความจริงแห่งทราย ความหมายแห่งทอง” ได้วิจารณ์ว่า นวนิยายเรื่อง บ้านทรายทอง มีจุดมุ่งหมายในการวิพากษ์วิจารณ์ชนชั้นสูงหรือพวก “ผู้ดี” ในสังคมไทยหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ตลอดจนถึงสมัยสร้างชาติในยุครัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ประทุติตนไม่อยู่ในธรรม ฟุ่มเฟือย โดยให้ตัว “บ้านทรายทอง” นั้น เป็นเหมือนสนามแข่งขันของชนชั้นสูงที่กำลังอยู่ในภาวะเสื่อมถอย ได้แก่ พวกตระกูลสว่างวงศ์ และชนชั้นต่ำกว่า ซึ่งตัวแทนคือ พจมาน พินิตนันท์ ซึ่งทำยที่สุดแล้ว เรื่องจบลงด้วยชัยชนะและการปรองดองกันของฝ่ายคุณธรรม นั่นคือคนแบบใหม่ที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมไทย ซึ่งมีทั้งคนที่มาจากชั้นสูง เช่น ชายกลาง และชนชั้นกลาง คือพจมาน ซึ่งจัดเป็นการประนีประนอมกันระหว่างสองชนชั้นที่ผู้วิจารณ์มองว่าเป็นการนำเสนอสังคมในอุดมคติในแบบที่ ก. สุรางคนางค์อยากให้เป็น ที่ถูกผลักดันให้ขับเคลื่อนด้วย “พลังแห่งความดีงาม” (๒๗๘)

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดเห็นข้างต้น เพียงแต่อยากตั้งคำถามในเชิงการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ต่อความคิดเรื่อง “คุณธรรม” และ “ความดีงาม” ดังกล่าว ว่า คืออะไรกันแน่ และในความประนีประนอมระหว่างชนชั้นที่ผู้ประพันธ์นวนิยายและผู้วิจารณ์นำเสนอ นั้น บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรมเช่นไรกันที่จะสามารถอยู่ในสังคมอุดมคติใหม่ดังกล่าวได้ และใครที่จะไม่ได้รับโอกาสนั้น ในการที่จะบ่งชี้ว่าความดีงามหรือคุณธรรมที่นำเสนอเป็นอย่างไรนั้น บางทีเราอาจเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นหากพิจารณาว่าด้านตรงข้ามของความดีงาม คือความชั่วร้ายที่ตัวบทนำเสนอ คือ อะไร ทั้งตัวบทและจรรยาบรรณในบทวิจารณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้บ่งชี้ว่า ในบรรดาความไม่ดีต่างๆของชนชั้นสูงที่นวนิยายเรื่องนี้นำเสนอ ความไม่ดีประการหนึ่งที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างฝ่ายนางเอกกับฝ่ายชนชั้นสูงที่อาศัยในบ้านทรายทองนั้น ได้แก่ การขาดจิตสำนึกในเชิงคุณธรรมในการปฏิบัติต่อทรัพย์สินต่างๆ เช่น ความละโมภอยากได้ทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นที่ไม่ใช่กรรมสิทธิ์ของตนโดยไร้ความซื่อสัตย์ ซึ่งทำให้เกิดการยกยอกบ้านทรายทองไว้เป็นของตระกูลของตนเองประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือ การใช้จ่ายทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างสุรุ่ยสุร่ายเพื่อหน้าตาในสังคม โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนยากแค้นของคนกลุ่มอื่นๆในสังคมที่มีได้มีทรัพย์สินเงินทองของตน ความไม่ดีในประการหลัง ซึ่งจะพบได้ในตัวละครหญิงเล็กหรือ ม.ร.ว. ภาวิณีจรัสเรื่อง เป็นต้น นี้ อาจถือว่าเป็นจุดยืนหลักประการหนึ่งของเรื่องก็ว่าได้ เนื่องจากสะท้อนอยู่ในการวิจารณ์ของชายกลาง—ซึ่งเป็นตัวละครที่มีมุมมองน่าเชื่อถือได้คนหนึ่งของเรื่อง—ต่อหญิงเล็กและชนชั้นสูงโดยทั่วไป โดยชายกลางกล่าวว่า

พวกเรา พวกผู้ดีมีเงินมักจะปล่อยเวลาว่างให้เสียไปโดยไม่ใครจะได้ทำอะไรเป็นชิ้นเป็นอันเสียที กิน นอน เทียวเตร่หาความสำราญ (๑๖๗)

คำพูดดังกล่าวได้รับการตอบย้ำมาก่อนหน้า ด้วยการพรรณนาชีวิตชนชั้นสูงที่ใช้เวลา ชีวิต และเงินทองอย่างสุรุ่ยสุร่าย เพื่อหน้าตา เนื่องจากเป็น “คนมีเงิน คุณงามความดี การทำตัวให้ประโยชน์แก่คนอื่นไม่ใช่ของสำคัญที่ต้องมอง” (๑๕๒) ข้อวิจารณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในยุคสร้างชาติที่ดำเนินเศรษฐกิจตามแนวทางทุนนิยมชาตินิยม โดยเน้นให้คนในสังคมมีวินัยในตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวินัยในการทำงานหาเลี้ยงชีพ ซึ่งถือเป็นการช่วยพัฒนาชาติ โดยมีกฎระเบียบต่างๆออกมาควบคุมผู้ที่ไม่ทำงานในระบบ ดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๓ และในขณะที่กฎหมายต่างๆในสังคมมีบทบาทปฏิบัติลงโทษไว้ต่างกัน แต่มักใช้บังคับกับชนชั้นล่างของสังคม เช่น คนยากคนจน คนจรจัด ขอลาน คนพิการที่ยากจน นั้น บ้านทรายทอง ได้นำอุดมการณ์ดังกล่าวมาใช้วิพากษ์การกระทำของชนชั้นสูงและมอบการลงโทษ—ซึ่งกฎหมายต่างๆในชีวิตจริงอาจไม่สามารถบังคับใช้กับคนกลุ่มนี้ได้—

โดยการใช้แนวคิดเรื่องกฎแห่งกรรมตามหลักศาสนาพุทธ มาใช้กับคนกลุ่มนี้ โดยที่ผลของการใช้จ่ายอย่างสุรุ่ยสุร่ายได้รับความรับผิดชอบนั้น คือ การที่หญิงเล็ก ต้องมีชีวิตที่ประสบกับความทุกข์และความล้มเหลวเนื่องจากแต่งงานกับผู้ชายที่มีเงินแต่ไม่มีคุณธรรม ต่างจากพจมาน ซึ่งในแง่การทำงานแล้ว ได้พยายามทำตนให้เป็นประโยชน์ หนักเอาเบาสู้อยู่เสมอ จึงประสบกับความสุขความสำเร็จในชีวิต และการแต่งงานในที่สุด

ส่วนผลที่เกิดจากความไม่ดีในเรื่องการคดโกงทรัพย์สินสมบัติของผู้อื่นนั้น ตัวบทได้นำเสนอในรูปของความเจ็บป่วยและพิการที่เกิดกับคนในตระกูลสว่างวงศ์ ได้แก่ “พระยาราชาพิพิธ” ตาของพระเอก ซึ่งป่วยด้วยโรคชรา ทำให้เคลื่อนไหวไม่ค่อยได้ ต้องนอนอยู่กับเตียง มีโรคแทรกซ้อน ตามองไม่ค่อยเห็น และสติไม่ค่อยดีเนื่องจากถูกหลอกหลอนด้วยความหลังคือกรรมชั่วของตนเอง และ “ชายน้อย” ม.ร.ว. ภาณุทัตสวัสดิ์ สว่างวงศ์ ซึ่งพิการทางร่างกาย แขนขาลีบ พูดไม้ขัด ส่วนตัวละครอีกตัวหนึ่ง ซึ่งต้องประสบวิบากกรรมด้วยการกลายเป็นคนพิการ ได้แก่ “ตาน้อย” ซึ่งเป็นน้องชายของพระยาราชาพิพิธ เป็นตัวละครที่จิตฟั่นเฟือนไป “เหมือนกับคนที่ตายไปแล้ว” (บ้านทรายทอง, ๖๓) ได้ยินแต่เสียงร้องคราง โหยหวน และถูกกล่าวถึงในแง่ลบโดยตัวละครอื่น ว่าที่มีอาการป่วยทางจิตเช่นนี้ก็เนื่องจากกรรมชั่วของตนเอง แม้กรรมชัวดังกล่าวจะถูกระบุว่ามาจากการทรمانสัตว์อย่างเลือดเย็นมากกว่าการคดโกงสมบัติ แต่ก็มักจะถูกล่ามึงไปด้วยกันในฐานะตัวละครในชนชั้นสูงที่ได้รับผลกระทบของตนเองหรือของวงศ์ตระกูล ซึ่งเกิดจากการไม่มีคุณธรรมของชนชั้นสูง ในรูปของการมีความพิการหรือเจ็บป่วย ดังคำพูดของแม่นมที่พูดกับพจมาน ตัวละครกลุ่มนี้เองที่ถูกใช้เป็นองค์ประกอบหลักในการสร้างบรรยากาศความเป็น “กอธิค” แก่ตัวเรื่อง เช่น เรื่องความลับของการกระทำในอดีต เสียงโหยหวนสภาพอันน่าเกลียดน่ากลัว โดยที่ตัวละครกลุ่มนี้เป็นตัวละครที่มีลักษณะเคลื่อนที่น้อย มักถูกมองเชื่อมโยงติดกับสถานที่ คือ บ้านทรายทอง ซึ่งก็ถูกให้ภาพว่ามีสภาพชำรุดทรุดโทรมขาดการบูรณะซ่อมแซม ดังนั้น ตัวละครกลุ่มที่มีความพิการนี้ นอกจากจะถูกใช้เป็นกลไกของเรื่องในการนำเสนอให้เห็นโทษของการทำความชั่ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับ การคดโกงหรือทำร้ายผู้อื่นแล้ว หากมองในเชิงการเมืองเรื่องชนชั้น ตัวละครเหล่านี้ ก็อาจถือเป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นสูงที่สื่อถึงความเสื่อมโทรมและใกล้ดับสูญของชนชั้นนั้น ซึ่งมีความไม่เหมาะสมในการดำรงอยู่ในแง่บรรทัดฐานทางศีลธรรม และจำเป็นต้องถูกขจัดไปโดยความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะใหม่ คือ ความสัมพันธ์ของ “คนรุ่นใหม่” ที่มีศีลธรรม/จริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่ผูกโยงกับการทำงานและการครอบครองและจัดการทรัพย์สิน ดังนั้น จุดจบของตัวละครเหล่านี้ในแง่ที่เป็นเครื่องมือในการบังคับใช้บรรทัดฐานทางศีลธรรม และจริยธรรมการทำงานในเรื่องก็คือ ความตาย

แต่ทว่า นอกเหนือจากความดั่งงามในแง่ที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์และจริยธรรมในการทำงานนี้แล้ว ยังมีคุณธรรมอีกประการหนึ่งที่เรื่อนำเสนอ และเป็นเครื่องบ่งชี้เช่นกันถึงความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์หรือไม่ที่จะอยู่ในสังคมใหม่ในอนาคต นั่นก็คือ ความเมตตากรุณาแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก ในกรณีนี้ ตัวละครที่มีความพิการอีกเช่นกันที่ถูกตัวบทใช้เป็นเครื่องมือในการนำเสนอประเด็นดังกล่าวได้แก่ ตัวละครชายน้อย ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๓ และในการวิเคราะห์นวนิยายเรื่องก่อนๆหน้านี้ นโยบายของรัฐไทยในการ “จัดการ” กับผู้ตกทุกข์ได้ยาก รวมถึงผู้พิการ ซึ่งมักเป็นผู้คนที่อยู่นอกการทำงานในระบบทุนนิยมนั้น คือการสงเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดตั้งเป็นสถานสงเคราะห์เพื่อให้คนพิการที่ยากไร้มาอยู่รวมกันให้พ้นไปจากที่ทางสาธารณะ และได้รับการบริการโดยตรง แนวทางการสงเคราะห์—ซึ่งเป็นผลผลิตของแนวคิดเรื่องความเมตตากรุณาและการทำบุญทำกุศลที่มีมาแต่เดิม ผสานกับวาทกรรมทางการแพทย์สมัยใหม่ที่มองความพิการเป็นความขาด ความบกพร่อง และดังนั้นคือความสูญเสียและความโศกเศร้า พร้อมทั้งมีการประเมินและรักษาความพิการนั้นด้วย—ได้รับการสานต่อทั้งในแง่การปฏิบัติ คือ การจัดตั้งกรมประชาสงเคราะห์ในปี พ.ศ. ๒๔๘๓ การจัดตั้งสถานสงเคราะห์ต่างๆในเวลาไล่เลี่ยกัน ทั้งโดยภาครัฐบาลและเอกชน และการรณรงค์โดยรัฐนิยมให้ช่วยเหลือผู้ทุพพลภาพและคนชราตามท้องถนนด้วย การช่วยเหลือสงเคราะห์แก่ผู้ตกทุกข์ได้ยากจึงถือเป็นคุณธรรมสำคัญข้อหนึ่งในสมัยสร้างชาติ

ดังนั้น ปฏิกริยาของตัวละครต่างๆที่มีต่อชายน้อย จึงถูกนำมาเป็นเครื่องบ่งชี้ความดี/ไม่ดีในจิตใจของตัวละครนั้นๆ และโดยนัยก็คือ ความเหมาะสมในการที่จะเป็นคนรุ่นใหม่ที่ยังประสงค์ เหมาะแก่การเป็นพลเมืองดีของประเทศต่อไป โดยที่ตัวละครที่ปฏิบัติต่อชายน้อยในแง่บวก ได้แก่ การเมตตา ช่วยเหลือ โอบอุ้ม นี้จะพบได้ในตัวละครเอกทั้งชายและหญิง และตัวละครอื่นๆ ซึ่งจัดอยู่ในประเภทตัวละคร “ฝ่ายดี” ได้แก่ “หญิงใหญ่” หม่อมราชวงศ์หญิงภาวระดี-สว่างวัฒน์ แม่นมทิพย์ และแจ่ม ดังเช่นในข้อความที่ผู้เล่ากล่าวถึงภูมิหลังทางความคิดของคนทั้งสอง ในความคิดคำนึงของพจมาน หลังจากที่ไม่เผชิญกับความไม่แยแสของบริวารของบ้านทรายทองในครั้งแรกที่เธอไปถึง ซึ่งได้นึกว่า

บ้านใหญ่บ้านโตถึงเพียงนี้ แต่คนแรกที่เธอได้พบ ดูช่างขาดความเอื้ออารีอะไรเช่นนั้น คุณพ่อ คุณพ่อที่รักของลูกได้พำร่อบรมบ่มนิสัยลูกเสมอว่า ‘เราจะต้องโอบอ้อมอารี และช่วยเหลือเผื่อแผ่แก่เด็กที่มีอายุอ่อนกว่า คนพิการง่อยเปลี้ยเสียขา คนชราตามืดไม่แลเห็นหูตึง’ (บ้านทรายทอง, ๓๕)

หรือในอีกข้อความหนึ่งที่มาจากการคำพูดแสดงความชื่นชมชายกลางของหลวงนฤสารวาทีผู้เป็นสหาย: “ภราดาเขามีเลือดเนื้อเชื้อไขก็จริง แต่กับคนยากจน คนพิการ เด็กเล็ก เขาเป็นคนอ่อนโยนสุภาพ เอาใจคนแก่เป็นที่หนึ่ง” (บ้านทรายทอง 428) ในขณะที่ตัวละคร “ฝ่ายร้าย” เช่น หม่อมพรรณราย หม่อมราชวงศ์หญิงภาวิณีจรัสเรื่อง พจนีย์ แพรวพรรณและลูกๆ และแม่เอม จะมองชายน้อยในฐานะสิ่งน่ารังเกียจ เป็นสิ่งอัปมงคล และสามารถรังแกลั่นแกล้งได้โดยไม่ต้องรู้สึกผิด [ref] เช่น การที่พจนีย์ที่พยายามจะกระทำตัวเป็นพวกเดียวกับชนชั้นสูง เรียกชายน้อยลับหลังว่า “ไอ้ง่อย” ซึ่งทำให้เธอเกิดอาการ “เวลาเห็นหน้ามันแล้วกลืนข้าวไม่ลง ฝืดฝืดจะอม จะอ้วกเสียให้ได้” และ “แสดงกิริยาดูถูกและรังเกียจอย่างออกหน้าออกตา” (พจนาน สุว่างวงศ์, ๑๖๐) อาจกล่าวได้ว่า ความเมตตาและการช่วยเหลือผู้อ่อนแอกว่าเช่นตัวละครชายน้อยนั้น ถูกใช้เป็นตัวบ่งชี้ถึงความเป็นตัวละครที่ “ดี” หรือเป็นที่พึงปรารถนาหรือไม่ของตัวละครต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นมาตรวัดถึงสถานะของการเป็นพระเอกนางเอกของตัวละคร ซึ่งก็มักจะเป็นตัวละครที่ผู้อ่านมักใช้บ่งชี้ตัวเองด้วย

จะเห็นได้ว่า แม้ตัวละครฝ่ายร้ายจะมีการปฏิบัติต่อคนพิการในเชิงกตัญญูถูกเหยียดหยามอย่างค่อนข้างเห็นได้ชัดเจน แต่ทว่า ในแนวทางการสงเคราะห์เองนั้น บ่อยครั้งที่บทบาทของผู้ให้ความช่วยเหลือและผู้รับความช่วยเหลือมิได้เท่าเทียมกัน ผู้ให้การสงเคราะห์กลายเป็นผู้ที่มีฐานะเหนือกว่าดีกว่า ส่วนผู้รับความช่วยเหลือกลายเป็นเหมือนวัตถุสำหรับการสงเคราะห์ นอกจากนี้ การมองทั้งสองแนวทางนั้น ต่างก็มีพื้นฐานการคิดมาจากการใช้บรรทัดฐานร่างกายและจิตใจที่ปกติในสังคม ซึ่งสนับสนุนโดยวาทกรรมทางการแพทย์ ดังนั้น แนวทางการสงเคราะห์ที่พบในตัวละครฝ่ายดี แท้จริงแล้วก็เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ผ่านกระบวนการนำเสนอภาพแทนของผู้รับความช่วยเหลือ ๒ ประการ คือ การสร้างความเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานของร่างกายและจิตใจปกติในลักษณะที่อ่อนแอป่วย ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ กับอีกประการหนึ่งซึ่งควบคู่ไปด้วยกัน คือการใช้วาทกรรมหรือไวยากรณ์ความสงสาร ในประการแรกนั้น ด้วยกรอบวาทกรรมทางการแพทย์สมัยใหม่แบบตะวันตก ความพิการของชายน้อยจึงถูกมองในฐานะ “ความป่วย” ที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาให้หายและเยียวยาจากแพทย์ ซึ่งเป็นผู้ที่ผู้ป่วยต้อง “ฝากชีวิตไว้ให้” ในเรื่อง บ้านทรายทอง ชายน้อยจึงถูกนำเสนอในฐานะของ “คนป่วย” ที่ช่วยตัวเองไม่ได้ ต้องมีคนคอยประคบประหม่อมพยาบาล และต้องได้รับการดูแลรักษาให้หายและฟื้นฟูจากแพทย์ และมีความเป็นเด็กที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ แม้ว่าตามเรื่องจะมีอายุถึง ๑๔ ปีแล้วก็ตาม ที่น่าสังเกตคือ ความพิการทางร่างกายของชายน้อยถูกมองเหมารวมไปว่าไม่มีความสามารถในการคิดด้วย แม้ว่าความพิการทางกายนั้นอาจเกิดควบคู่ไปกับความพิการทางการรับรู้หรือไม่ก็ได้ ดังคำพูดของแจ่มที่อุทานว่า “โธ! เป็นง่อยเปลี้ยเสียขา ก็รู้จักคิดเหมือนกันนะคะ” (บ้านทรายทอง, ๕๔)

อีกทั้งตัวละครที่ทำหน้าที่โอบอุ้มเจือจานชายน้อยในเรื่อง เช่น พจมานหรือณมทิพย์ ก็ทำหน้าที่ดูจดัง “พยาบาล” ในขณะที่ชายกลางนั้นสนับสนุนการส่งตัวชายน้อยให้ไปเข้ารับการรักษาฟื้นฟูโดยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแพทย์ที่ดำเนินแนวทางการรักษาแบบตะวันตก และพร้อมๆ ไปกับการสร้างความเบี่ยงเบนให้กับตัวละครดังกล่าว เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่องอื่นที่เคยกล่าวถึง ตัวละครชายน้อยได้ถูกมองและพูดถึงจากตัวละครต่างๆ และผู้เล่าด้วยสายตาที่แสดงถึงความสงสาร ตลอดจนสมเพชเวทนาตลอดทั้งเรื่อง ดังนั้น ชายน้อยจึงปรากฏขึ้นครั้งแรกสู่สายตาผู้อ่านผ่านการรับรู้ของพจมานด้วยเสียง “คล้ายเด็กทารกพูดไม่ชัด” ตามด้วยภาพการเป็น

เด็กชายอายุไล่เลี่ยกับพจนาน้องชายของเธอ รูปร่างขาว ผอมซีด หน้าตาบิดเบี้ยว ขอบกล ยิ่งกว่านั้นเขายังต้องไข้ไม่หายนไวได้รักแร้ทั้งสองข้าง . . . เด็กชายคนนั้น พิกการ ขาทั้งสองลีบเล็กเห็นได้ถนัด เพราะสวมกางเกงขาล้นสีขา

ในขณะที่พจมาน “มองดูเขาตะลึงงันอยู่ด้วยความสมเพชเวทนา” (บ้านทรายทอง, ๓๘) และคำว่า “พิกการ” “เด็กพิกการผู้นำสงสาร” หรือ “เด็กพิกการผู้อำภัพ” ก็ถูกใช้โดยผู้เล่าเรื่อง—ผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องเองหรือตัวละครอื่นๆ—เป็นคำบรรยายคุณสมบัตินี้ในลักษณะซ้ำซากของตัวละครชายน้อยตลอดทั้งเรื่อง ซึ่งเป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ความพิกการ ซึ่งถูกให้ความหมายในฐานะความเบี่ยงเบนไปจากบรรทัดฐานของตัวตนอุดมคติแบบการแพทย์สมัยใหม่

ในท้ายที่สุด แม้สำหรับกลุ่มตัวละครฝ่ายดี หรือฝ่ายคุณธรรม ที่ผู้เขียนหวังจะให้เป็นตัวแทนของคนที่ยิ่งประสงค์ในสังคมใหม่ในอุดมคติ จิตใจอันโอบอ้อมก็อาจมิได้หมายความถึงการปราศจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจและอคติบางอย่างต่อผู้ที่ได้รับความโอบอ้อมนั้น นอกจากนี้ ไข่ว่าความโอบอ้อมนั้น จะมีต่อผู้ตกทุกข์ได้ยากด้วยโอกาสได้ในทุกกรณีโดยปราศจากเงื่อนไข ตัวบทนวนิยายได้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นอื่นที่ผู้ช่วยเหลือเหล่านี้มีต่อชายน้อย ซึ่งอาจถูกบดบังเป็นส่วนใหญ่ด้วยวาทกรรมของความเมตตากรุณาและความอารี ดังความคิดคำนึงของชายกลางที่มองว่าพจมานดูเหน็ดเหนื่อยเนื่องจาก “คลุกคลีกับน้องชายของเขามากเกินไป บางทีหัวใจของเธอจะพิกการตามไปด้วย” และคำปรารภของเขามีสื่อห่มอ้อมเจ้าเอนกนพรัตน์ว่า “คนที่จำเจกับเด็กไม่สมบูรณ์อย่างชายน้อย สุขภาพต้องแข็งแรง สมองดี มีอำนาจบังคับจิตใจเราได้ แต่ถ้าอานามัยไม่ดี ร่างกายทรุดโทรม ตาแลเห็นของพิกการอยู่ทุกวิทุกวิน จิตใจก็เพลีย อ่อนแอ . . .” (พจมาน สว่างวงศ์, ๓๔๐-๑, ๓๕๒) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการมองความพิกการในฐานะความเบี่ยงเบนหรือ “โรค” ที่อาจ “ติดต่อกัน” หรือมีผลกระทบต่อคน “ปกติ” ได้ คล้ายกับวาทกรรมการกลัวการกลายเป็นบ้าหรือความเสื่อมทางวัฒนธรรมที่พวกเจ้าอาณ

นิคมใช้เพื่อป้องกันการรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมของชาวฝรั่งเศสจากคนพื้นเมือง^{๑๒} การมองเช่นนี้ก็นับว่ามีได้ห่างไกลจนเกินก้าวทันจากการมองอย่างจริงจังเด็ดฉันท เช่น ที่หม่อมพรรณราย หญิงเล็ก หรือ พงษ์นี้มีต่อชายน้อยเท่าใดนัก ที่เจ็บปวดที่สุดคงจะเป็นการที่ตัวบทได้แสดงให้เห็นว่า ชายน้อยเองก็ได้ซึมซับเอาบรรทัดฐานของตัวตนที่สมบูรณ์เข้าไว้เป็นมาตรฐานของตัวเอง ซึ่งแสดงให้เห็นในฉากเดี่ยวของเรื่อง—ผ่านความคิดคำนึงของนมทิพย์—ที่ผู้อ่านได้เห็นชายน้อยมองตนเอง หลังจากที่ถูกพงษ์นี้มีมองอย่าง “ขยะแขยง”: “เขามักจะเมียงไปข้างกระจกเงา เพื่อหาโอกาสมองดูใบหน้าของเขาเอง พลังเริ่มสงสัยว่า เหตุใดใบหน้าของเขาจึงมีลักษณะบุ๋มๆ เบี้ยวๆ ผิดรูปถึงอย่างนั้น ทำไมจึงไม่สวยงามเหมือนคนอื่นๆ” (พจนาน สว่างวงศ์, ๑๖๒) ซึ่งเป็นการมองตนเองในลักษณะของคนที่มีปมด้อย มีรูปร่างหน้าตาที่ไม่เข้ากับบรรทัดฐานในสังคม และอยากที่จะเป็นเหมือนคนอื่นๆ มากกว่ายอมรับและเห็นคุณค่าของตนเองอย่างที่ตนเองเป็น นอกจากนี้ ยังเป็นการมองที่เป็นปฏิกิริยาต่อการมองของผู้คนอื่นอีกต่อหนึ่งมากกว่าที่จะเป็นการมองที่เกิดโดยตัวของผู้นับถือเองอีกด้วย แม้ลักษณะของ “การมีปมด้อย” จากความพิการจะเป็นภาพลักษณ์แบบเหมารวมลักษณะหนึ่งที่ถูกยึดเยียดแบบอัตโนมัติให้กับคนพิการโดยวาทกรรมทางจิตวิทยาและการฟื้นฟูสมรรถภาพ^{๑๓} แต่ในอีกแง่หนึ่ง ก็อาจมีคนพิการจริงในสังคมหลายคนที่กำลังหรือเคยประสบกับสภาวะดังกล่าว ซึ่งมีมูลเหตุมาจากอคติทางสังคมอยู่เป็นแน่

สิ่งที่อาจยืนยันได้ดีถึงสถานะของการเป็นเครื่องมือในการกดขี่ที่มุมมองทั้งสองฝ่ายมีส่วนร่วม ก็คือการที่ในที่สุดแล้ว ทศนคติเบื้องลึกของตัวละครทั้งสองกลุ่ม รวมทั้งผู้เล่าเอง มีร่วมกันก็คือ ทศนคติที่ว่าเป็นเรื่องที่เป็นธรรมชาติ—และดังนั้นจึงยุติธรรมดีแล้ว—ที่ตัวละครที่พิการจะต้องตายจากไป เนื่องจากมีสภาพร่างกายไม่เหมาะสมที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลกได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นอิทธิพลของวาทกรรมยูเจนิคส์ในสังคมไทยที่มองว่าผู้ที่สืบทอดเผ่าพันธุ์ไทยต่อไปนั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีสุขภาพกายและจิตตามบรรทัดฐานความมีอารยะ ดังจะเห็นได้จากความคิดคำนึงและคำพูดของตัวละครต่างๆ ทั้งฝ่ายร้ายและฝ่ายดีหลังหรือ ใกล้กับเวลาที่ชายน้อยจะเสียชีวิต เช่น หญิงเล็กที่คิดว่า “หน้าตาแก่พิการ ตายเสียเมื่ออายุน้อยดีแล้ว อายุมากขึ้นจะลำบาก เป็นการทรมานจิตใจ” หญิงใหญ่ที่ “ปลงตก” ว่า “ถึงคราวชะตาขาดเอง ความจริงที่เขาอายุยืนยาวมาจนบัดนี้นับว่าเป็นบุญแล้ว ทางพระท่านว่าถึงเวลาสร้างมาเท่านั้นก็ต้องอันเป็น . . .” หรือเสียงผู้เล่าที่ในที่สุดแล้วดูจะเป็นเสียงที่ต้องการให้ผู้อ่านเชื่อตามมากที่สุดที่กล่าวว่า “บัดนี้เขาได้อยู่มานานพอแล้ว สำหรับคนพิการเช่นเขาจะอยู่ได้” (พจนาน สว่างวงศ์, ๔๒๐, ๔๓๕, ๔๑๒) ซึ่งจะเห็นได้ว่า แม้จะมีการนำเหตุผลอื่นๆ มาสนับสนุน เช่น แนวคิด

^{๑๒} ไปรอดดู Loomba (1998, 133-51)

^{๑๓} ไปรอดดูบทที่ ๓

ทางจิตวิทยา หรือ แนวคิดทางพุทธศาสนา มาอธิบายความ “สมเหตุสมผล” ของการจากไปของชายน้อย ก็ตามที่ แต่พื้นฐานการคิดที่ความคิดของผู้เล่าและตัวละครเหล่านี้มีส่วนร่วมกันก็คือ การมองความพิการ ในฐานะความเบี่ยงเบนจากบรรทัดฐานและดังนั้นจึงไม่มีที่ทางที่ควรอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมในอุดมคติที่สมบูรณ์แบบ ไม่ว่าจะเป็นสังคมของชนชั้นใดก็ตาม ดังจะเห็นได้จากในตอนท้ายเรื่องตัวบทได้ เฉลิมฉลองการตั้งครุฑบุตรคนแรกของพระเอกนางเอก ซึ่งจะเป็น “ทารกน้อยๆปากนิตมุกหน้อย” (พจนาน สุว่วงวงศ์, ๕๐๖) ที่คงจะไม่มีอะไรในจินตนาการของผู้เป็นพ่อแม่ที่จะคล้ายคลึงกับชายน้อยผู้ ล่วงลับไปเป็นแน่

ความพิการในนวนิยายเรื่องนี้ จึงเป็นส่วนผสมของแนวคิดทางศาสนาพุทธในเรื่องกรรมเท่ากับ บรรทัดฐานทางการแพทย์ และยูเจนิคส์ และถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมเป็นหลัก

๔.๓ ความพิการในยุคสมัยการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ (๒๕๒๑-๒๕๓๕): ศิลปะของการอยู่ ร่วมกัน...แต่แบบฉันหรือแบบเธอ

ดังได้กล่าวไปแล้วในบทที่ ๓ นับตั้งแต่สิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ ๑ เรื่อยมาจนตลอดศตวรรษที่ ๒๐ การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการได้กลายมาเป็นกระบวนทัศน์ วาทกรรม และสถาบันหลักในการ กำหนดความหมายและแนวทางการปฏิบัติต่อคนพิการในสังคมตะวันตกและต่อมาในประเทศอื่นๆทั่วโลก การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการมีฐานการคิดอยู่บนระบบเศรษฐกิจการเมืองแบบทุนนิยมเสรีนิยมที่ มองว่าปัจเจกบุคคลควรมีสติเท่าเทียมกันในการแข่งขันทางเศรษฐกิจในระบบ ดังนั้น จึงมองว่าคน พิการ—เมื่อพิจารณาด้วยตัวแบบทางการแพทย์—นั้น มีความเสียเปรียบผู้อื่น เนื่องจากมีความขาด หรือบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจทำให้ไม่เท่าเทียมผู้อื่นในการแข่งขัน อีกทั้ง หากคนพิการไม่ได้รับการ ฟื้นฟู ก็จะไม่สามารถช่วยตนเองได้อย่างเต็มที่ จะกลายเป็น “ภาระของสังคม” ที่ต้องเลี้ยงดู ซึ่งจะ เป็นการขัดขวางความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาทางเศรษฐกิจของส่วนรวม แนวคิดแบบนี้จึงเน้น การพยายาม “ฟื้นฟู” ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น ทางการแพทย์ ทางการศึกษา ทางอาชีพ ให้คนพิการ “กลับมาเป็นเหมือนคนปกติ” ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งในความเป็นจริงเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ยาก และมักเป็นแต่เพียงคำพูดเชิงโวหารเท่านั้น ประการหนึ่ง เนื่องจากอคติของคนในสังคมที่ยังไม่ยอมรับ คนพิการ และอีกประการหนึ่ง การพยายามทำให้คนพิการ “เป็นเหมือนคนปกติ” ก็ถูกตั้งคำถามว่า แสดงถึงทัศนคติและจุดยืนทางการเมืองที่ไม่ยอมรับในความแตกต่างของคนพิการอย่างที่เป็นอย่าง แท้จริง ซึ่งเป็นการลี้ภัยอยู่ในที่ถึงการมองว่าความพิการหมายถึงความด้อยและการไม่เข้ากับบรรทัดฐาน

ของสังคม และเป็นสิ่งที่กำลังได้รับการตั้งคำถามจากกลุ่มสิทธิคนพิการในปัจจุบัน^{๑๔} ส่วนในสังคมไทย แนวคิดเรื่องการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ ๒๔๙๐ แต่เริ่มได้รับการเผยแพร่อย่างจริงจังราวหลังทศวรรษที่ ๒๕๐๐ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เป็นแบบทุนนิยมเสรีมากขึ้นนับตั้งแต่สมัยรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาของการแพทย์สาขาเวชศาสตร์ฟื้นฟู ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการรักษาฟื้นฟูคนที่มีความพิการ โดยแนวทางการฟื้นฟูสมรรถภาพนี้ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางที่สุดในช่วงปีคนพิการสากล พ.ศ. ๒๕๒๔ ซึ่งมีการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับการประเมิน รักษาและฟื้นฟูคนพิการในสื่อต่างๆ ซึ่งทำให้ประเด็นต่างๆเกี่ยวกับคนพิการได้รับความสนใจจากสาธารณชนมากขึ้น พร้อมทั้งทำให้กลุ่มคนพิการเองเกิดความตื่นตัวมารวมกลุ่มเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิและสวัสดิการของคนพิการในสังคมมากขึ้น จนนำมาสู่การจัดทำร่างกฎหมายพระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ซึ่งประกาศใช้เมื่อปี ๒๕๓๔ ในที่สุด

นวนิยายที่แต่งในสมัยนี้ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความพิการได้มีความเปลี่ยนแปลงจากยุคก่อน ซึ่งน่าจะเป็นการได้รับอิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับสถานภาพของและความสนใจที่มีต่อคนพิการในสังคม กล่าวคือ ได้ปรากฏมีนวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องโดยตรงกับประสบการณ์ชีวิตและประเด็นทางสังคมของคนพิการมากขึ้น ต่างจากยุคก่อนที่ความพิการมักถูกใช้เป็นกลวิธีทางการประพันธ์ให้เรื่องมีความน่าสนใจหรือสะท้อนอารมณ์ หรือใช้เป็นเครื่องมือในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เช่น มีนวนิยายที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยตรง มีความพยายามในการทำความเข้าใจความคิดและการใช้ชีวิตของคนพิการและถ่ายทอดมาในเรื่องราวมากขึ้น เช่น การที่คนพิการเป็นพ่อแม่คน การทำงานของคนพิการ เป็นต้น รวมทั้ง ภาพที่นำเสนอไม่ได้มีแต่เพียงแง่มุมที่เศร้าสลด แต่มีด้านอื่นๆนำเสนอด้วย รวมทั้งยังแสดงถึงการยอมรับคนพิการในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม—แม้จะเป็นส่วนที่จะต้องผ่านกระบวนการบางอย่างให้มีความคล้ายคลึงกับคนอื่นๆ—มากขึ้นกว่านวนิยายในยุคก่อนที่เน้นการรักษาหรือกำจัดความพิการให้หมดไป แม้ว่าเนื้อหาของนวนิยายส่วนใหญ่จะยังคงนำเสนอความพิการในฐานะปัญหาของปัจเจกบุคคลมากกว่าประสบการณ์ของกลุ่มอัตลักษณ์ แต่ก็นับว่านวนิยายกลุ่มนี้ น่าจะทำให้สังคมมีความเข้าใจหรือสนใจในความเป็นอยู่ของคนพิการและมีทัศนคติต่อคนพิการในแง่มุมที่หลากหลายมากกว่านวนิยายในยุคก่อน

^{๑๔} ไปรอดู Stiker (1997) และดูบทที่ ๓

๔.๒.๒ นวนิยายแนวฟื้นฟูสมรรถภาพ: ลมหวน (๒๕๒๑) และ พระรถ-เมรี (๒๕๒๒) ของ
โสภาค สุวรรณ

ก่อนหน้าที่จะมีการตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง พระรถ-เมรี เพียงหนึ่งปี โสภาค สุวรรณ ซึ่งจบ
การศึกษาและเคยทำงานด้านจิตบำบัดมาก่อน ได้ตีพิมพ์นวนิยายเรื่อง ลมหวน (๒๕๒๑) ซึ่งมีเนื้อหา
เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการเช่นกัน โดยเรื่อง ลมหวน นั้น มีเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาการ
ฉ้อโกงและการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมต่อบุคคลที่พิการทางสติปัญญา ในสถานบันเพื่อการบำบัดและ
ฟื้นฟูคนพิการทางสติปัญญาแห่งหนึ่งในประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งตัวละครเอกชาย คือ แอนดรู หรือ
“ลมหวน” ลูกครึ่งคนผิวขาวและอินเดียนแดง ซึ่งถูกฉ้อโกงให้มีสภาพคล้ายผู้มีความพิการทางสมองโดย
ลุงเขยที่คิดโกงมรดกของเขา ส่งไปอยู่ เนื้อเรื่องนั้น ดูเหมือนจะให้ต้องการให้ความรู้แก่ผู้อ่านในเรื่อง
เกี่ยวกับการบำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพของผู้พิการประเภทนี้ พร้อมทั้งต่อต้านการกระทำที่ไม่เป็น
ธรรมและไร้จรรยาบรรณต่อผู้ป่วยที่ได้รับการบำบัด ซึ่งผู้เขียนได้เชื่อมโยงชานานไปกับเรื่องของกรอกซ์
พวกอินเดียนแดง ซึ่งพระเอกสืบเชื้อสายมาจากมารดาของเขา และตัวละครคนใช้หญิงผิวดำที่เป็นคน
หูหนวก อาจกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้ได้นำเสนอ “ภาพอุดมคติ” ของการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ
คือ การที่ผู้ถูกบำบัด คือ แอนดรู “หาย” จากความพิการด้านสติปัญญา กลายเป็น “คนโตๆ ที่สมบูรณ์
ทั้งร่างกาย จิตใจ และสมอง” (ลมหวน, เล่ม ๒, ๔๕๗) โดยตัวบทได้ให้การยืนยันที่สำคัญต่อผู้อ่านถึง
สภาวะการคืนสู่ความเป็นปกติดังกล่าว คือ การที่มีหญิงสาวที่เป็นคน “ปกติ” ยอมรับเป็นคนรักของเขา
และทำให้เขา “รู้สึกว่าเป็นคนโดยสมบูรณ์ เป็นผู้ชายที่พร้อมจะปกป้องผู้หญิง และเด็กในบ้าน
ตนเอง...” (ลมหวน, เล่ม ๒, ๔๕๗, ๔๖๑) ในที่นี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า ตัวตนบรรทัดฐานในแบบที่
เรื่องนำเสนอให้แอนดรูอยากเป็น—คือ การเป็นผู้ใหญ่ชายเต็มตัว มีครอบครัวได้—นั้น อาจต่างไปจาก
อีกหลายๆ เรื่องทั้งที่แต่งก่อนหน้าและในยุคเดียวกัน ซึ่งจะเน้นการเป็นคนทำงานพึ่งตนเองในระบบ
ทุนนิยมได้ แต่นี่อาจเป็นประเด็นที่โยงกับลักษณะของความพิการก็ได้ กล่าวคือ การที่ผู้พิการทาง
สติปัญญา มักถูกสร้างภาพว่าเหมือนเด็ก ทำให้ตัวตนบรรทัดฐานด้านที่ถูกเน้นจึงได้แก่ การเป็นผู้ใหญ่
และการมีคู่ครอง อย่างไรก็ตาม “ภาพอุดมคติ” ของการฟื้นฟูสมรรถภาพ คือ การทำให้หายขาดจาก
ความพิการนั้น ในที่นี้ ก็หมายถึง สิ่งที่ไม่มีความเป็นไปได้ หรือเป็นไปได้ยากในความเป็นจริง เนื่องจาก
ในกรณีของแอนดรูนั้น แท้จริงแล้วมิได้เป็นคนพิการแต่กำเนิด แต่ถูกทำให้ดูเหมือนจะกลายเป็นคน
พิการจากการถูกกระทำโดยคนที่ไม่สุจริต ดังนั้น การฟื้นฟูแอนดรูในเรื่องนี้จึงไม่มีใช้การฟื้นฟู
สมรรถภาพในความหมายทั่วไปที่ใช้กันที่หมายถึง การให้คนพิการได้ปรับปรุงคุณภาพชีวิตตนเอง—ทั้ง
ทางกาย ทางใจ และทางสังคม—ให้ดีขึ้นในสภาพความพิการที่เป็นอยู่ นั่นคือ ยังคงอยู่กับความพิการ

แต่อยู่ในสภาพที่เป็นที่ยอมรับของสังคมได้มากขึ้น แต่หมายถึง การรักษา หรือ กำจัดความพิการให้หายไป จากที่เดิมไม่ได้เป็น ในลักษณะที่ไม่ต่างอะไรนัก กับ ความพยายามกำจัดความพิการในนวนิยายยุคก่อนหน้า ซึ่งเป็นการมองร่างกายและจิตใจเทียบกับบรรทัดฐานร่างกายและจิตใจปกติ ซึ่งถูกกำหนดด้วยกระบวนการทัศนทางการแพทย์ดังเช่นยุคก่อนหน้า หากแต่สิ่งที่ดูแตกต่างไปในเรื่องนี้ และเป็นความแตกต่างที่มากับกระแสการฟื้นฟูสมรรถภาพ คงได้แก่ การนำเสนอรายละเอียดขององค์ความรู้เกี่ยวกับความพิการ การบำบัดความพิการ และฟื้นฟูผู้พิการ ที่มาจากวิทยาศาสตร์สาขาต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เวชศาสตร์ฟื้นฟู และจิตวิทยา ให้เห็นว่า ความพิการเป็น “ปัญหา” ทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์ อย่างแท้จริง เป็นวัตถุประสงค์เพื่อการบำบัดรักษา นอกเหนือจากการเป็นเพียงโศกนาฏกรรมหรือหายนะส่วนบุคคลเท่านั้น แม้ว่าโดยท้ายที่สุดแล้ว มุมมองต่อความพิการในเรื่องก็ยังเป็นเรื่องของปัญหาของปัจเจกบุคคล มิใช่เกิดจากข้อจำกัดของสังคม นวนิยายเรื่องนี้จึงอาจจัดได้ว่า แสดงถึงการเปลี่ยนผ่านความคิดเกี่ยวกับความพิการเข้าสู่ยุคการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ

ส่วนนวนิยายเรื่อง พระรถ-เมรี จะมีความแตกต่างไปในแง่ที่ ในเรื่องนี้ ผู้เขียนนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพทางกายและจิตของคนพิการที่พิการจริงๆที่จะต้องอยู่ร่วมกับความพิการตลอดไป คือ ตัวละครร้อยเอกรถาพร ธีรศานต์ ซึ่งเป็นตัวละครเอกชายของเรื่อง ที่พิการคือต้องถูกตัดขาข้างหนึ่ง และตาบอดข้างหนึ่ง เนื่องจากบาดเจ็บจากการสู้รบกับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกับนวนิยายในยุคก่อนๆที่ผ่านมา ความพิการถูกมองว่าเป็นความขาด ความบกพร่องที่สร้างความทุกข์ทรมานและลดทอนคุณค่าตัวตนของผู้ประสบกับความพิการ แต่สิ่งที่ดูจะต่างจากเรื่องก่อนๆก็คือ เรื่องได้นำเสนอความพิการในลักษณะที่ยอมรับให้มีอยู่ในสังคมมากขึ้น แม้จะเป็นการมีอยู่ที่ต้องผ่านกระบวนการบางประการทางการแพทย์เพื่อให้สามารถเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปในสังคม

ในนวนิยายเรื่องนี้ ความพิการยังคงหมายถึง ความขาด ความบกพร่อง ที่ลดทอนคุณค่าตัวตนของผู้พิการ เช่นเดียวกับที่นวนิยายรุ่นก่อนๆนำเสนอ คุณค่าตัวตนด้านที่ตัวบทนำเสนอว่าตัวละครเอกรู้สึกถูกลดทอนมากที่สุด ได้แก่ ด้านการทำงานและการมีครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณค่าตามเพศสถานะ คือการเป็นชายที่ต้องปกป้องคุ้มครองผู้หญิงและครอบครัว ซึ่งตัวบทนำเสนอว่าแก้ไขได้ มิใช่โดยการให้เกิดปาฏิหาริย์ทางการรักษาทางการแพทย์หรือความบังเอิญจนความพิการนั้นหายไป แต่แก้ไขโดยกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งเป็นการจัดการกับสภาพของความพิการที่ถูกมองว่าเป็น “ปัญหา” ตามขั้นตอนต่างๆอย่างเป็นระบบ—และในเรื่องก็ได้ถูกนำเสนอในลักษณะของการเป็นองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ที่มีการเผยแพร่โดยผู้เชี่ยวชาญ คือ จิตแพทย์—จนได้ลักษณะที่พึงปรารถนาใกล้เคียงภาพอุดมคติตัวตนบรรทัดฐาน คือ การมีสภาพร่างกาย (เช่น มีการใช้กายอุปกรณ์

อย่างเช่น ขาเทียม) และจิตใจ (หายจากการมีปมด้อยและความท้อแท้) ที่พร้อมให้คนพิการสามารถทำงาน ที่แม้จะไม่ใช่แบบเดิม แต่ก็ใกล้เคียงกับงานเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ชนชั้น และสามารถมีคู่ครอง ตลอดจนถึงมีบุตรได้ ตามกระบวนการที่คนฟื้นฟูสมรรถภาพ การเข้าใกล้บรรทัดฐานร่างกายและจิตใจปกติมากเท่าใดย่อมถือเป็นเรื่องดีมากขึ้น ดังนั้น หลังจากที่รดาพร—ซึ่งหลังจากพิการแล้วได้ออกจากงานทหารที่ท้ออยู่ กลายเป็นคนหมดอาลัยตายอยาก ท้อแท้ในชีวิต—ได้ “ปรับปรุง” ตนเองตามคำแนะนำของคนรัก ซึ่งได้รับคำแนะนำด้านการฟื้นฟูจิตใจจากผู้พิการมาจากจิตแพทย์ผู้เชี่ยวชาญอีกต่อหนึ่ง ก็ได้มาปรากฏตัวต่อหน้าเมรี่ด้วย “[ร่าง]สูงได้ส่วนสัด เครื่องแบบปกติตลอดจนขีดขั้น เครื่องหมายครบถ้วน เช่นที่เคยคุ้นตา... ใบหน้าสะอาด เปลี้ยงเกลตา แม้อรอยยิ้มก็แจ่มใส...ที่ตื่นใจกว่านั้นก็คือ ไม่ปรากฏไม้ยันรักแร้ช่วยในการเดินเช่นเคย” (พระรอด-เมรี่, เล่ม ๒, ๔๑๓) และได้ขอเธอแต่งงานด้วยในที่สุด

แก่นเรื่องสำคัญของนวนิยายเรื่องนี้ ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งคนพิการและคนที่ไม่ใช่คนพิการ คือเรื่องการทำงาน เช่นเดียวกับตัวบทที่วิเคราะห์มาก่อนหน้านี้ นวนิยายเรื่องนี้สนับสนุนให้ปัจเจกบุคคลทำงานพึ่งตนเอง และวัดคุณค่าคนที่การทำงาน หากแต่ดูเหมือนจะมีได้สนับสนุนให้วิ่งตามกระแสหลักไปเสียทุกอย่าง กล่าวคือ เป็นการทำงานตามระบบทุนนิยมที่กำลังก้าวด้วยความสันโดษ คือ พอเพียงไม่ฟุ้งเฟ้อ ตามกระแสค่านิยมใหม่ๆ จากตะวันตก และทำงานตามความถนัดของตนเองและท้องถิ่น เพื่อหลักการที่ใหญ่กว่า คือ ความสงบสุขและความเป็นเอกภาพของชาติ ซึ่งเป็นวิธีคิดแบบชาตินิยม โดยมองว่า การทำงานโดยหลักการเช่นนี้ก็เป็นการป้องกันประเทศชาติจากความล่มจม เทียบได้กับการป้องกันประเทศของทหารจากผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งถูกสร้างให้เป็นศัตรูของชาติเช่นเดียวกับความฟุ้งเฟ้อ อิทธิพล และการเอารัดเอาเปรียบภายในชาติ ดังนั้น การทำงานอย่างจริงจังตามสภาพความเป็นจริงของตนและท้องถิ่นของตน โดยไม่เลือกงานตามความโก้หรูหรือตามสมัยนิยม จึงเป็นคุณธรรมอย่างหนึ่งที่เปรียบเหมือนดังการรักษาชาติ และดูเหมือนเป็นกระแสทางเลือกที่ได้กลับกระแสทุนนิยม อย่างไรก็ดี ในอีกด้านหนึ่งที่อาจดูเหมือนขัดแย้งกัน ตัวบทก็ยังนำเสนอแนวคิดแบบปัจเจกนิยมตามอุดมการณ์ทุนนิยมเสรี ที่เชื่อว่า แต่ละคนสามารถจะประสบความสำเร็จและ “สร้างตนเอง” ในการแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ หากมีความมานะพยายามและมุ่งมั่น ดังเช่นทัศนคติของเมรี่ที่ว่า “ความพยายาม ความอดทน และต่อสู้นั้นย่อมเอาชนะอุปสรรคทั้งปวงได้เสมอ ถ้าเมรี่จะไม่หวังอะไรสูงเกินตัว หรือฝันเฟื่องจนไม่อาจหยิบจับ ‘งาน’ อะไรเป็นขึ้นเป็นอัน” (พระรอด-เมรี่, เล่ม ๑, ๓๖๓) จากแนวคิดดังกล่าว จึงดูเหมือนว่า จุดหมายปลายทางที่แท้ของการทำงานก็ยังคงได้แก่ การ “ประสบความสำเร็จ” แม้อาจจะเริ่มด้วยความสันโดษ คือทำสิ่งที่สามารถทำได้โดยไม่เลือกงานตามความโก้หรู

ลักษณะการทำงานดังกล่าว จะพบได้ในตัวเมรี ที่ขึ้นแรกได้ทำหัตถกรรมงานฝีมือต่างๆ โดยรวบรวม แรงงานอื่นๆในละแวกใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย แต่ต่อมาก็พยายามหาช่องทาง การตลาดที่จะสามารถขายสินค้าต่างๆไปยังนานาประเทศได้สำเร็จ และขยายงานที่ทำไปหลายด้าน หากเราติดตามเส้นทางชีวิตและการทำงานของเมรี ก็พบว่าเธอได้เดินทางมาไกลพอสมควรจากการ เป็นเด็กลูกชาวบ้านยากจนในชนบท สร้างตนเองมาสู่การเป็นนักธุรกิจหญิงรายย่อยที่มีเครือข่าย แรงงาน ทั้งในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด แม้ว่าในทุกชั้นตอนของกระบวนการดังกล่าวจะถูกกำกับด้วย วัชระของความปลอดภัยหรือความสันโดษ และการแบ่งปันคืนสู่ชุมชนก็ตามที่

ลักษณะที่ดูขัดแย้งดังกล่าว จะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีของการทำงานของคนพิการ ซึ่งเป็น ประเด็นหนึ่งที่ตัวบทนำเสนอ ในด้านหนึ่ง ตัวบทสนับสนุนให้คนพิการทำอาชีพอะไรก็ได้ที่เหมาะสมกับ สภาพร่างกายของตนเอง โดยไม่ต้องเลือกงาน เช่น การที่เมรีแนะนำให้หญิงชาวบ้านในละแวกที่เธอ อยู่ ซึ่งมีอาชีพการ “ต้องจับเจ้าอยู่กับบ้าน...อยากหางานทำก็หมดปัญญา” (พระรถ-เมรี, เล่ม ๑, ๔๐๗) นั้น ให้ทำงานหัตถกรรมส่งให้เธอเพื่อหารายได้ แต่ในขณะเดียวกัน เธอก็เห็นด้วยกับการที่ ธรพราไม่พอใจที่จะฝึกงานหัตถกรรม “สานกระบุงตะกร้า” เป็นอาชีพ ตามที่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพคน พิการที่ธรพราเคยไปเข้าร่วมตามคำแนะนำของพี่สาว เนื่องจากรู้สึกว่าเป็นงานที่ไม่ได้ใช้สมอง ทั้งๆที่ ตนจบการศึกษาถึงจากต่างประเทศ และปลุกกำลังใจของธรพราให้ลุกขึ้นสู้ชีวิต เพื่อให้กลับเข้าสู่การ ทำงานในวงการที่เหมาะสมกับเขาคือ งานด้านวิชาการในกองทัพ:

“มีคนเอ่ยถึงโมเซ่ ดายันก็หลายครั้ง...นี่ฉันก็รู้มาอีกว่า แพรงคลิน รุสเวลท์ก็เป็นคน ป่วย พิการ แต่ทั้งสองคนนั้นไม่ได้ปล่อยให้เวลาผ่านไป เพียงแค่นี้ถึงตัวเอง...เขาไม่ ยอมให้ความพิการลดสมรรถภาพของสมอง ลดความตั้งใจจริง หรือทิศทางของชีวิตที่ ตั้งเป้าหมายไว้ล่ะ” (๔๐๓)

“...พิสูจน์ความสามารถของตัวเอง ของสมองและสติปัญญา ก่อนจะไปหัดงาน อาชีพสานกระบุงตะกร้า... คนตาบอดสองข้างแต่กำเนิด แต่ก็เรียนจบแพทย์แล้ว เวลานี้...คุณรอดเสียอีก โชคดีที่ว่าพวกนั้นยังเหลือตาอีกข้าง แขนมือครบถ้วน ชาวที่ ชาวดีมีเขาเทียมช่วย ข้อสำคัญคุณรอดมีสมอง สติปัญญา และความรู้ ที่ทหารพิการ ทั้งหลายไม่ได้มีทุกคนนี่คะ ก็เรื่องอะไรจะลืมน ทำไม่ไม่พยายามได้เขาให้สำเร็จ...ดิ่งลง เหวทำไมกันคะ” (๔๐๗)

และย้ำว่า “อะไรทั้งหมดก็ไม่พันความพยายามและเหตุผล กับความกล้าที่จะต่อสู้กับอุปสรรค”

(๔๐๘) จะเห็นได้ว่า เมรีใช้วัชระของการ “เอาชนะอุปสรรค” ที่มักถูกนำมาใช้เป็นอย่างมากในการเล่า

เรื่องเกี่ยวกับคนพิการที่เข้าสู่สายตาสาธารณะ เช่น ผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งมีว่า คนพิการก็สามารถจะประสบความสำเร็จในชีวิตได้แน่หากมีความมานะพยายามบากบั่นเอาชนะอุปสรรค ซึ่งก็คือ ความพิการของตัวเอง ด้วยใจที่มุ่งมั่นและพยายาม^{๑๕} คำพูดของเมรีดูเหมือนจะเป็นไปตามสูตรของไวยากรนี้อย่างครบครัน โดยการยกตัวอย่าง “ยอดผู้พิการ” (“supercrips”) ซึ่งหมายถึงผู้พิการที่เอาชนะอุปสรรคต่างๆ ด้วยความวิริยะอุตสาหะ จนสามารถก้าวขึ้นมาประสบความสำเร็จในชีวิต มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เช่น โม่เซ่ ดายัน และแฟรงคลิน ดี รูสเวลท์ เป็นต้น ขึ้นมาประกอบ นอกจากนี้ คำพูดดังกล่าวข้างต้น ยังมีการจัดลำดับขั้นของความสามารถ คือการที่มองว่า การใช้สมอง สติปัญญา และความรู้ และงานที่ใช้สิ่งต่างๆ ดังกล่าว มีความสูงส่งกว่าการใช้แรงงานทางกายและงานที่ใช้แรงงานเป็นหลัก อย่างงานหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การสานกระบุงตระกร้า ประเด็นทั้งสองดังกล่าว มีนัยทางการเมืองเกี่ยวกับคนพิการ กล่าวคือ การใช้ไวยากรนเอาชนะอุปสรรคนั้น ทำให้ความพิการกลายเป็นปัญหาส่วนบุคคลของคนพิการแต่ละคน ที่จะต้องแก้ไข จัดการ “เอาชนะ” ด้วยตนเองเป็นหลัก โดยไม่คำนึงว่าสภาพแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคม—ซึ่งเป็นอุปสรรคที่แท้จริงต่อการมีส่วนร่วมในสังคมของคนพิการ—นั้น ควรจะเป็นสิ่งที่ต้องได้รับการเปลี่ยนแปลง—ผ่านนโยบายของรัฐและจิตสำนึกของคนในสังคม—มากกว่า การยกตัวอย่างของผู้พิการที่ประสบความสำเร็จขึ้นมา นั้น อาจยังบดบังความจำเป็นในการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสังคมในทางที่จะเพิ่มการยอมรับและอำนวยความสะดวกให้กับคนพิการมากขึ้น และอาจทำให้คนพิการที่ไม่อาจก้าวขึ้นมาสู่ความสำเร็จได้นั้น ถูกมองว่าขาดความพยายามหรือความมุ่งมั่น ทั้งๆ ที่จริงน่าจะเป็นเพราะการที่สังคมขาดการอำนวยความสะดวกต่อการดำรงชีวิตและการมีส่วนร่วมในสังคมของคนพิการมากกว่า ส่วนนัยทางการเมืองของการเชิดชูการใช้สมองเหนือแรงงานนั้น นอกจากจะเป็นการแบ่งชนชั้นตามฐานะทางเศรษฐกิจแล้ว ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเมืองเรื่องความพิการโดยตรง การแบ่งดังกล่าวเป็นพื้นฐานของอคติต่อและการกีดกันผู้ที่มีความพิการทางสมองหรือสติปัญญาว่าด้อยกว่าผู้พิการด้านอื่นๆ ดังเช่นคำขวัญที่ชนะการประกวดในปีคนพิการสากล พ.ศ. ๒๕๒๔ คำขวัญหนึ่งก็ยังมีว่า “คนพิการไม่ใช่หน่วยที่ไม่ได้อยู่ในปัญหา คนพิการจะมีค่าถ้าพัฒนาให้ถูกทาง” (เอกสารปีคนพิการสากล พ.ศ. ๒๕๒๔) และทำให้การรวมกลุ่มทางการเมืองระหว่างคนพิการประเภทที่ต่างกันนั้น จึงเป็นไปได้ยาก และขาดพลังในการเรียกร้องต่างๆ แม้เมรีจะพูดว่า “คนเราย่อมเลือกทางเดินตามความสามารถ และสมรรถภาพของสมองและการทำงาน งานสานตระกร้าหรืองานสมองก็มีค่าเท่าเทียมกัน อยู่ที่ว่าจะเหมาะสมกับสภาพ

^{๑๕} โปรดดูการอธิบายอย่างละเอียดถึงการใช้ไวยากรนในตอนท้ายของบทนี้

คนทำแค่นั้น...” (๔๑๔) แต่คำพูดในการให้กำลังใจภาพดังกล่าวมาข้างต้น ก็ยังมีการให้คุณค่าที่มากกว่ากับความสามารถทางสมอง และถึงแม้ความสามารถทั้งสองด้านจะถูกมองว่าเท่ากันจริงๆก็ตามที่ แต่สิทธิและโอกาสในการได้ “เลือก” ว่าอยากจะทำงานด้านใด ก็ยังคงมีในคนพิการที่มีชนชั้นทางเศรษฐกิจสูงกว่า เช่น วิทยากร ซึ่งมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่มีฐานะดี ย่อมมีสิทธิเลือกมากกว่าหญิงชาวบ้านอาชีพการที่ทำงานประดิษฐ์สิ่งของ หรือทหารผ่านศึกพิการคนอื่นๆที่ไปหัดสานกระบุงตระกร้าเป็นแน่ และนี่คงจะเป็นเหตุผลที่แม่โดยหลักการแล้ว การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ—ผ่านการให้กำลังใจจากแม่—จะสามารถเปลี่ยนแปลงชีวิตของวิทยากรให้กลับสู่สภาพใกล้เคียงกับก่อนพิการได้ แต่ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพทางอาชีพ—ซึ่งมีพื้นฐานเพื่อบริการคนพิการที่ขาดสวัสดิการและมีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีนัก—จึงไม่สามารถ “ฟื้นฟู” เขาได้

นวนิยายเรื่อง พระรอด-เมรี เป็นตัวอย่างของงานเขียนที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในวาทกรรมเกี่ยวกับความพิการ กล่าวคือ แสดงถึงการเข้ามามีอิทธิพลในการคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับคนพิการของกระแสการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ซึ่งทำให้เกิดการพูดถึงประเด็นใหม่ๆเกี่ยวกับคนพิการในนวนิยาย เช่น การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ การ “สู้ชีวิต” การปรับตัว และการทำงานของคนพิการ ในลักษณะที่ทำให้เห็นว่าสังคมยอมรับคนพิการให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมากขึ้น แม้จะยังคงมองความพิการเป็นปัญหาส่วนบุคคล และเรียกร้องให้คนพิการต้องปรับเปลี่ยนตัวเองให้เข้ากับสังคมกระแสหลัก มากกว่าที่จะเห็นถึงสิทธิของคนพิการที่จะได้รับการอำนวยความสะดวกในสังคม และสิทธิในการยืนยันที่จะได้รับความเคารพในความแตกต่างของตนเอง

๔.๒.๓ นวนิยายแนวคนพิการก้าวสู่สังคม: ที่ทางของคนพิการหญิงชนชั้นกลางในระบบทุนนิยมโลก

ในช่วงปลายทศวรรษที่ ๒๐ ถึงทศวรรษที่ ๓๐ ได้มีนวนิยายกลุ่มหนึ่งปรากฏขึ้น ที่อาจเรียกว่าแนวคนพิการก้าวสู่สังคม หรือจะให้ถูกต้องคือ หญิงพิการก้าวสู่สังคม ลักษณะเด่นที่คล้ายคลึงกันของนวนิยายในกลุ่มนี้ คือ เป็นเรื่องที่มีตัวละครเอกหญิงฝ่ายดี (นางเอก) เป็นคนพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาพิการ ซึ่งเป็นผู้หญิงในชนชั้นกลางที่ทำงานในโลกสาธารณะ และประสบความสำเร็จในสังคมจากการงานที่ทำ โดยที่เนื้อเรื่องจะเป็นการอภิปรายเกี่ยวกับบทบาทของเธอในฐานะปัจเจกชนหญิงที่พิการในเรื่องการงานและความรัก การที่ตัวละครผู้หญิงพิการชนชั้นกลางนี้ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอย่างมากในยุคนี้ ส่วนหนึ่งน่าจะเป็นเพราะปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม กล่าวคือ นับจากปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ เรื่อยมาจนถึงทศวรรษที่ ๒๕๓๐ เศรษฐกิจไทยมีอัตราการเติบโตอย่างรวดเร็ว ทั้งจากปัจจัยด้านการเติบโตของการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรมและการบริการ จนอาจกล่าวได้ว่าเศรษฐกิจยุค

๒๕๓๐ เป็น “เศรษฐกิจยุคทอง” หรือ “ยุคทองสนับ” ในยุคนี้ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองเป็นอย่างมาก ได้แก่ การขยายตัวของชนชั้นกลาง รวมทั้งกลุ่มผู้หญิงที่ออกสู่ปริมณฑล สาธารณะมากขึ้น นโยบายการเมืองที่เปิดโอกาสให้กับความคิดและอุดมการณ์ที่หลากหลายกว่ายุคก่อน การเกิดขึ้นของกลุ่มคนที่แตกต่างหลากหลาย และการขยายตัวของสื่อมวลชน ทำให้เกิดการเติบโตและขยายตัวของแนวความคิดใหม่ๆ ส่งผลให้เกิดการเปิดพื้นที่และไหลเวียนไปมาของวาทกรรม “ก้าวหน้า” ต่างๆ เช่น วาทกรรมว่าด้วยสิ่งแวดล้อม สิทธิมนุษยชน วัฒนธรรมชุมชน ผู้ด้อยโอกาส คนชายขอบ รวมถึงวาทกรรมเกี่ยวกับผู้หญิง มีมากยิ่งขึ้น (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเกอร์: ๒๕๓๙; เสนาะ เจริญพร: ๒๕๔๘) ในยุคนี้ มีการขยายตัวของกระแสความคิดเรื่องสิทธิสตรีมากยิ่งขึ้น โดยมีการส่งเสริมในเชิงนโยบายทั้งจากต่างประเทศ คือ องค์การสหประชาชาติ และจากรัฐบาลไทยเอง ซึ่งทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่เกี่ยวกับสตรีตามมาด้วย แม้ว่าแนวคิดเกี่ยวกับสตรีในเชิงสิทธิมนุษยชนนี้ ก็มักจะเกิดการปะทะกับแนวคิดแบบเดิมๆ เกี่ยวกับผู้หญิงในสังคมคือ แนวคิดปิตาธิปไตย อยู่เสมอ ความเปลี่ยนแปลงนี้ ส่งผลให้ในวงวรรณกรรมไทย เกิดการสร้างสรรคงานวรรณกรรมในแนวต่างๆ ที่นำเสนอภาพแทนผู้หญิงและประเด็นเกี่ยวกับผู้หญิงในแบบและแง่มุมใหม่ๆ มากขึ้น (เสนาะ เจริญพร)

ดังได้กล่าวไปแล้ว ในยุคนี้แม้นโยบายและการดำเนินการของรัฐจะถูกกำหนดด้วยกรอบของการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งเชื่อมโยงกับการมองความพิการด้วยตัวแบบทางการแพทย์ และเป็นแนวคิดกระแสหลักเกี่ยวกับการคิดและปฏิบัติต่อคนพิการ แต่ก็มี การเติบโตของแนวคิดและการเคลื่อนไหวในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิคนพิการเช่นกัน แม้ว่าอาจจะไม่ดำเนินไปในวงกว้างเท่าในเรื่องของสิทธิสตรี เช่น มีการรวมกลุ่มกันขององค์กรคนพิการต่างๆ และมีการเคลื่อนไหวเพื่อเสนอร่างพระราชบัญญัติ ซึ่งเกี่ยวข้องกับสิทธิและสวัสดิการของคนพิการโดยตรงเป็นฉบับแรก นั่นคือ พระราชบัญญัติการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ซึ่งประกาศใช้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ การเคลื่อนไหวมากขึ้นในสังคมของกลุ่มคนพิการดังกล่าว หลังจากปีคนพิการสากล พ.ศ. ๒๕๒๔ เป็นต้นมา แม้จะอยู่ในแวดวงที่จำกัด ก็น่าจะมีผลต่อการผนวกเรื่องของคนพิการเข้ากับเรื่องของผู้หญิงโดยกลุ่มนักเขียนสตรีที่ศึกษา เป็นที่น่าสังเกตว่า นักเขียนบางท่าน เช่น กฤษณา อโศกสิน หรือโบตัน ก็ได้เคยเขียนเรื่องที่มีตัวละครเป็นคนพิการมาก่อนหน้านี้ เช่น บ่วงดวงใจ (๒๕๐๗, โดยใช้นามปากกาว่า กัญญ์ชลา) ห้องที่จัดไม่เสร็จ (๒๕๒๗) ของกฤษณา อโศกสิน และหลายๆ เรื่องของโบตัน เช่น น้ำใจ (๒๕๐๙) ดอกไม้ริมทาง (๒๕๒๗) ยายหนูลูกพอ (๒๕๒๗) และ ทองเนื้อเก้า (๒๕๒๘) ตัวละครพิการที่อยู่ในเรื่องเหล่านี้ มีทั้งที่เป็นตัวละครรองและตัวละครเอก และมีทั้งชาย หญิง และเด็ก หากแต่ไม่มีเรื่องใดที่ให้ภาพคนพิการในลักษณะที่ประสบ

ความสำเร็จในหน้าที่การงานและชีวิตครอบครัวอย่างแท้จริง ดังนั้น การปรากฏขึ้นของตัวละครหญิง พิกการที่มีลักษณะดังกล่าวในยุคนี้ จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญ หากแต่เป็นผลจากปัจจัยการเปลี่ยนแปลงทาง เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมทั้งการขยายตัวของแนวคิดและการเคลื่อนไหวทั้งเกี่ยวกับสิทธิสตรี และสิทธิคนพิการ อย่างไรก็ตาม นวนิยายกลุ่มนี้แม้มีลักษณะที่ "ก้าวหน้า" บางประการเกี่ยวกับคนพิการ แต่ก็ยังคงนำเสนอการปะทะประสานของแนวคิดดังกล่าวกับวิถีคิดแบบอื่นๆเกี่ยวกับคนพิการ ทั้งแบบเดิมๆและแบบใหม่ร่วมสมัย เช่น แนวคิดเรื่องกรรมเก่า แนวคิดแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งแนวคิดประการหลังนี้อาจกล่าวได้ว่า ยังเป็นแนวคิดหรือวาทกรรมที่ยังคงมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครเอกในนวนิยายเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในแง่ที่เน้นให้คนพิการต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นเหมือนคนปกติมากที่สุด เพื่อสามารถเข้าร่วมแข่งขันในระบบเศรษฐกิจทั้งในระดับประเทศและระดับโลกต่อไป

ก. พิมพิลาป (๒๕๒๙) ของ โบตัน: การกลับมาของกรรมเก่าในยุคเริ่มต้นสิทธิคนพิการ

พิมพิลาป เป็นเรื่องราวของพิมพรรณ หญิงสาวที่ขาข้างหนึ่งพิการเนื่องจากโรคโปลิโอในวัยเด็ก เธอได้ดำเนินตามความฝันของเธอด้วยการเป็นนักเขียนนวนิยายลงในนิตยสาร ซึ่งก็ถือว่าประสบความสำเร็จ ได้รับความนิยมนเป็นอย่างดี ในขณะเดียวกัน เธอก็ได้พบรักและแต่งงานกับสุมทุม ชายหนุ่มเพื่อนในวงการนักเขียน แต่มีความสุขอยู่ได้ไม่นานเธอก็ต้องลาจากโลกนี้ไปด้วยอาการโรคหัวใจกำเริบ

อาจกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้ เป็นพื้นที่ของการปะทะประสานกันของวาทกรรมและแนวคิดหลายรูปแบบเกี่ยวกับความพิการ ทั้งเก่าและใหม่ โดยอาจนับได้ว่าเป็นงานที่เปลี่ยนผ่านอยู่ระหว่างวิถีคิด ๒ แบบ เกี่ยวกับความพิการ นั่นคือ แนวคิดแบบกำจัดความพิการตามวาทกรรมยูเจนิคส์ และแนวคิดแบบการยอมรับให้อยู่ร่วม ตามวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ โดยที่ทั้งสองแนวต่างก็มีฐานคิดอยู่บนกระบวนทัศน์ทางการแพทย์ที่มองความพิการเป็นความขาด ความบกพร่อง และทำงานภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมเสรีที่เน้นการแข่งขันของปัจเจกบุคคล ในขณะเดียวกัน เราก็ได้เห็นการทำงานของวาทกรรมกรรมเก่าและการเวียนว่ายตายเกิด ซึ่งมีบทบาทที่โดดเด่นในเรื่องนี้ และร่องรอยของวาทกรรมสิทธิมนุษยชนของคนพิการในลักษณะที่เริ่มผลิดอก แม้จะยังไม่มีโอกาสได้บานอย่างเต็มที่ในวรรณกรรมเรื่องนี้ก็ตาม

การมองความพิการของพิมพรรณด้วยกระบวนทัศน์ทางการแพทย์ ดูเหมือนจะเป็นแนวการมองหลักในเรื่องนี้ เช่น ชาติพิการของเธอมักถูกอธิบายซ้ำๆ ด้วยเรื่องเล่าเรื่องเดิม ซึ่งเกี่ยวกับการเป็นโรคและการรักษาพยาบาลทางการแพทย์ คือ เรื่องการเป็นโปลิโอในวัยเด็ก

เมื่อพิมพรรณเกิดมามีความพิการมาตั้งแต่เกิดอยู่เป็นปี ไม่ได้เลี้ยงดูลูกเลย คนเลี้ยงคือญาติห่างๆ คนหนึ่ง ซึ่งไม่รู้เรื่องการฉีดวัคซีนอะไรทั้งสิ้น การเลี้ยงก็คือ เลี้ยงให้ได้กินอิ่มนอนหลับและเติบโตตามที่ควรจะเป็นเท่านั้น นายประพัฒน์ผู้บิดาก็แอบไปมีภรรยาใหม่ ไม่สนใจกับลูกคนรองนี้เลย จนเมื่อพิมพ่ายป่วยและต้องลูกคนใหม่ พิมพรรณก็ถูกลืมเพราะพ่อแม่แต่เหอลูกสาวคนเล็ก

พิมพรรณป่วยเป็นโปลิโอ กว่าจจะรู้ตัวได้รักษากันอย่างถูกต้องหล่อนก็เกือบจะตาย รักษาจนหายแต่กล้ามเนื้อขาที่เสียไปข้างหนึ่ง (พิมพิลาป, ๘)

ดังนั้น ความพิการของเธอจึงถูกอธิบายเป็นอันดับแรก โดยหลักการแพทย์ ที่ว่าเพราะเธอไม่ได้ฉีดวัคซีนป้องกันไว้ จึงเกิดโรค และกลายเป็นความบกพร่องของอวัยวะในร่างกาย ตัวละครทุกตัวในเรื่องนี้ต่าง มองเธอในแง่ของความบกพร่องนี้ รวมทั้งตัวเธอเองด้วย ในขณะที่บ่อยครั้งตัวละครตัวอื่นจะมองเธอด้วยความสงสารหรือเวทนา เธอเองจะรู้สึกที่ตัวเองขาดอะไรบางอย่าง ไม่ดีพอ และจะพยายามหลบให้พ้นจากการเป็นเป้าสายตาในที่สาธารณะ รวมทั้งการยอมอยู่ในห้องนอนคนรับใช้ที่ชั้นล่าง เพื่อหลีกเลี่ยงให้ห้องสาวได้ครอบครองห้องนอนเป็นห้องนอนเดี่ยว—ซึ่งการอยู่ในห้องที่เป็นพื้นที่ชายขอบที่ไม่สำคัญที่บ้านหรือที่ทำงานนี้ ก็จะเป็นอนุภาคสำคัญในงานเขียนกลุ่มนี้ที่เกี่ยวกับหญิงที่มีขาพิการ แต่อย่างไรก็ตามเธอก็พยายามชดเชยให้กับความรู้สึกขาด ด้วยความมานะพยายามที่จะประสบความสำเร็จในการประพันธ์ให้ได้ เพื่อให้ผู้คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบิดาและน้องสาวยอมรับ ดังนั้น หลังจากเรื่องสั้นของเธอได้รับการตอบรับให้ลงในนิตยสารที่มีชื่อเสียงและได้รับการตอบรับให้เข้าร่วมงานสัมมนาเกี่ยวกับการประพันธ์ เธอก็รู้สึกยินดีมาก:

พิมพรรณยิ้ม อิ่มเอมกับความสำเร็จเบื้องต้นของตน หล่อนหลับตาฝันถึงงานสัมมนา ฝันถึงตนเองเป็นนักประพันธ์ใหญ่ ลิขณี่รางวัลพิมพ์ติดดั่งก้องบ้าน บิดากับน้องสาวยอมรับนับถือในความสามารถของหล่อน

มันยังอีกไกลนัก แต่หล่อนจะพยายามตะเกียกตะกายไปให้ถึงจุดนั้น ไม่ว่าจะลำบากยากเย็นปานใดก็ตาม ถึงขาจะเสียแต่สมองของหล่อนยังดีอยู่อย่างแน่นอน

(๕๙)

รวมทั้ง ความตั้งใจที่จะหาเลี้ยงตนเองโดยไม่พึ่งผู้อื่นให้ได้ ดังความคิดคำนึงของเธอที่ว่า “แต่หล่อนก็ได้บอกตัวเองมานานหนักหนาแล้วว่า จะต้องอดทน และมีความพยายาม ไม่อย่างนั้นจะต้องเป็นเพียงเกาะเรือไปจนตาย พิมพรรณทนไม่ได้” (๕๓) อาจกล่าวได้ว่าพิมพรรณ คือ เมรีในร่างคนพิการ เนื่องจากความคิดของเธอเป็นในแนวทางเดียวกับที่พบในตัวละครเมรีใน พระรถ-เมรี ที่กล่าวมาแล้ว คือ เป็นแนวคิดแบบปัจเจกนิยมในระบบทุนนิยมเสรีที่เชื่อในความสามารถของปัจเจกชนในการสร้างตนเอง พึ่งตนเอง และแข่งขันนำพาตัวเองไปสู่ความสำเร็จได้ในที่สุด โดยมี “งาน” เป็นเครื่องวัดคุณค่าของตน ซึ่งในแง่ของวาทกรรมที่เกี่ยวกับความพิการ แนวคิดดังกล่าวมักจะปรากฏในรูปของโวหารการสู้ชีวิตและเอาชนะอุปสรรค และเช่นเดียวกับที่พบในเรื่อง พระรถ-เมรี และในนวนิยายในกลุ่มนี้อีกสองเรื่อง เราได้พบกับโวหาร “ถึงพิการทางกายแต่สมองยังดี” ซึ่งเป็นภาคหนึ่งของโวหารการเอาชนะอุปสรรค ซึ่งมักพบในกรณีที่ใช้โวหารเป็นคนพิการทางกายหรือการเคลื่อนไหว ไม่ใช่คนพิการทางสมองหรือสติปัญญา ดังที่กล่าวมาแล้ว โวหารดังกล่าว สะท้อนให้เห็นอคติต่อความพิการทางสมองหรือสติปัญญาว่าอยู่ในลำดับชั้นที่ต่ำกว่าความพิการทางกาย และเป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มทางการเมืองของคนพิการต่างประเภทกันด้วย เรื่องนำเสนอให้เห็นว่าความพยายามในการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของระบบทุนนิยมเหมือน “คนปกติ” คนอื่นๆของพิมพรรณนั้น ขนานไปกับเรื่องความพยายามของพี่ชายที่เป็นเกย์ของพิมพรรณในการ “รักษา” ตัวกับจิตแพทย์ให้ “หาย” จากการเป็นเกย์ เนื้อเรื่องจึงมีแนวเรื่องคู่ขนานกันไปของความพยายามในการทำตนเองให้เข้ากับบรรทัดฐานทางสังคมของสองพี่น้องคู่นี้

นอกจากความพยายามสู้ชีวิตจนประสบความสำเร็จแล้ว พิมพิลาป ยังสร้างบทบาทของตัวละครพิการที่ต่างไปจากตัวละครพิการในเรื่องอื่นๆก่อนหน้า คือ การให้พิมพรรณ มีบทบาทในการเป็นผู้อุปการะสงเคราะห์เด็กพิการยากไร้ที่ศูนย์บำบัดและฟื้นฟูสมรรถภาพเด็กพิการด้วย บทบาทของพิมพรรณในเรื่องนี้จัดได้ว่าเป็นการก้าวไปอีกขั้นของการเข้าใกล้บรรทัดฐานความเป็นปกติ เนื่องจากเธอได้สวมบทบาทของการเป็น “ผู้ให้” ในแนวการปฏิบัติต่อคนพิการแบบสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นแนวทางที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลในยุคสร้างชาติ แต่ก็ยังคงมีสีบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ในนวนิยายเรื่องอื่นๆก่อนหน้านี้นี้ เรามักเห็นบทบาทนี้ เป็นของตัวละครที่ไม่ใช่คนพิการที่ปฏิบัติต่อตัวละครที่เป็นคนพิการ แม้จะมีบ้างบางขณะที่พิมพรรณรู้สึกบ่งชี้ตนเองกับเด็กเหล่านั้น ในฐานะคนพิการที่มีประสบการณ์ทางกายและทางสังคมคล้ายกัน (เดินทางลำบาก ถูกคนล้อ ฯลฯ)

พวกเขาขอความช่วยเหลืออยู่เหมือนพิมพ์พรณเมื่อเล็กๆ แสนจะทุกข์ทรมานกับการ
ไร้สมรรถภาพของตนเอง ำคาญษาที่สืบและต้องเดินกระโผลกกระเผลก ต้องใช้ไม้
ค้ำรักแร้ จะไปไหนมาไหนก็ไม่คล่องแคล่ว เป็นภาระแก่พี่ชายเสมอมา (๑๙๗)
แต่ความคิดในแว่นั้น ก็จะมาด้วยความคิดในเชิงถอยห่าง จนกลุ่มเด็กพิการนั้นกลายเป็นคนอื่น
แต่เด็กพวกนี้เป็นมากกว่าพิมพ์พรณ พวกเขาช่วยตัวเองเกือบไม่ได้เลย ต้องการการ
บำบัดอย่างพิเศษและเร่งด่วน แต่ใครจะช่วยเขาได้เพราะพวกเขาไม่มีเงิน เป็นลูกคน
ยากคนจน จะขอความช่วยเหลือจากรัฐหรือก็คงเป็นไปไม่ได้ . . . ท่านไม่มี
งบประมาณด้านสวัสดิการสังคมหรอก ถึงมีก็น้อยมาก (๑๙๗-๑๙๘)

และดังนั้น พิมพ์พรณจึงคิดว่าเป็นหน้าที่ของตนที่จะมีส่วนช่วยเหลือให้เด็กเหล่านี้พ้นจากความทุกข์
โดยที่ภาพของเด็กพิการที่ขอความช่วยเหลือในความคิดคำนึงของพิมพ์พรณนั้นเห็นได้อย่างชัดเจนเป็น
รูปธรรมในครั้งหนึ่งที่พิมพ์พรณแวะไปเยี่ยมเด็กเมื่อยามที่กำลังกุ่มใจในเรื่องความรัก:

พิมพ์พรณแวะซื้อขนมที่ร้านใกล้ๆ ศูนย์นำไปฝากเด็ก แวดตาของเด็กเหล่านั้น
เหมือนจะมีชีวิตขึ้นโดยฉับพลันที่มีคนแวะไปเยี่ยม บางคนที่ไม่อาจบ่นขนมเข้าปาก
ตนเองได้ เพราะมือใช้การไม่ได้จ้องมองเพื่อนหยิบขนมใส่ปากด้วยแวตาดเจ็บปวด
พิมพ์พรณและเจ้าหน้าที่ศูนย์ช่วยกันบ่นขนมให้เด็กสองสามคนนั้นก่อนที่แกจะนำตา
ร่วง (๒๓๖)

ภาพที่ให้นี้เป็นการพรรณนาเด็กพิการด้วยโวหารของความน่าเศร้าสมเพศเวทนาแบบมุ่งแสดงอารมณ์
เพื่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ในผู้อ่านอย่างมากมาย เด็กพิการที่ศูนย์ถูกสร้างภาพให้เป็นผู้ที่มี
ความเจ็บปวดทั้งกายและใจ มีแต่ความทุกข์ และช่วยเหลือตนเองไม่ได้ และรอคอยความหวังในการ
ช่วยเหลือขโลมใจจากผู้สงเคราะห์ที่มีสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกว่า ในฐานะที่เป็น "วัตถุเพื่อ
การสงเคราะห์" ซึ่งเป็นภาพแบบเหมารวมของเด็กพิการภายใต้วาทกรรมการสงเคราะห์ โดยที่
พิมพ์พรณมิได้นำเสนอตนเองในฐานะ "คนปกติ" ก็จริง แต่เป็นในฐานะ "คนพิการตัวอย่าง" ที่ประสบ
ความสำเร็จจากกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพ จนสามารถประสบความสำเร็จในสังคม และให้กำลังใจ
แก่เด็กว่า:

"นี่ไงคะ" หล่อนกำมือและแบฝ่ามือให้เด็กชายดู "มือพีตีนะคะ พิมพ์ตีตึงแก๊งด้วย
คะ พี่ขาเสีย แต่มือดี สมองดี พี่เรียนหนังสือจบมัธยมปลายเนาะ ม.ศ. ๕ ใจคะ อย่าง
หนูก็คงเรียนจนจบได้ ค่อยๆฝึกกายภาพบำบัดเข้าไป มือของหนูตีนี้ใช้ไหมคะ เห็นที่
พยาบาลบอกว่าเขียนหนังสือสวยด้วย" (๒๓๘)

การสร้างตนเองในบทบาทผู้สงเคราะห์ที่เป็นคนพิการตัวอย่างนี้ เป็นการต่อยอดถึงอุดมการณ์การฟื้นฟูสมรรถภาพ ที่พยายามสนับสนุนให้คนยึดถือบรรทัดฐานร่างกายและจิตใจปกติ ซึ่งเป็นการนำเสนอตัวละครคนพิการในรูปแบบใหม่แบบหนึ่งในนวนิยายไทยก็ว่าได้ สิ่งที่ยืนยันได้ดีถึงความพยายามที่จะไปให้ใกล้กับบรรทัดฐานร่างกายปกติ ก็คือ การที่พิมพ์พรพยายามคิดเปรียบเทียบกับตัวเองยัง “โชคดี” กว่าเด็กเหล่านี้ เพื่อทำให้ความรู้สึกทุกข์จากความรักอันเกิดจากรู้สึกไม่เท่าเทียมทางกายกับคนรักนั้น ลดน้อยลง

... เด็กเหล่านั้นมีเคราะห์กรรมมากกว่าหล่อนหลายเท่านัก พิมพ์พรยังเดินไปไหนมาไหนเองได้ ไม่ต้องอาศัยรถเข็นหรือไม้ยันรักแร้ ได้เรียนหนังสือ สามารถหาความเพลิดเพลินจากการอ่าน สมอังกิติบริบูรณ์จนสามารถเขียนหนังสือหาเงินใช้ได้ ...

เด็กเหล่านั้นรู้สึกทรมาน เดินไม่ได้ บางคนสมองเลื่อมถึงขั้นปัญญาอ่อน บางคนกำลังฟื้นฟูสมรรถภาพของตัวเองด้วยความหวังว่า วันหนึ่งพอจะช่วยตนเองได้ บางคนสมองยังดีเรียนหนังสือได้ มือจับดินสอหัดเขียนหนังสือ หัดอ่านเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่ตนเอง พิมพ์พรน่าจะช่วยพวกเขาได้บางอย่างที่เคยคิดไว้ (๒๓๕-๒๓๖)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นลำดับขั้นของความพิการในความคิดคำนึงของพิมพ์พร ซึ่งเหมือนกับคนทั่วไปในสังคมกระแสหลัก คือ เริ่มจากคนพิการทางสมองอยู่ในชั้นล่างสุด ขึ้นมาจนถึงคนที่สมองยังดี แต่พิการทางกายแต่เดินไม่ได้ จนขึ้นมาถึงพิมพ์พร ซึ่งพิการทางกาย แต่สมองดี และเดินได้ ซึ่งนับว่าเป็นเพียงบันไดในขั้นรองก่อนจะถึงตัวตนบรรทัดฐานร่างกายปกติ อันแสดงถึงการแบ่งชนชั้นในหมู่คนพิการเอง โดยใช้บรรทัดฐานทางการแพทย์แบบนิยมความสามารถเป็นใหญ่ (Ableism) นั่นคือพิมพ์พรรู้สึกว่าคุณค่าตนเองมีความใกล้เคียงกับความ “ปกติ” มากขึ้นเมื่ออยู่ในหมู่เด็กพิการเหล่านี้

ความรู้สึกนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนกว่าในตัวละครที่ไม่มีความพิการอย่างหยาดทิพย์ เพื่อนร่วมงานของเธอ ซึ่งเมื่อครั้งไปเยี่ยมเด็กพิการที่ศูนย์เดียวกันนี้ ได้กล่าวถึงความรู้สึกของตัวเองและเพื่อนร่วมงานอีกคนว่า

“... เห็นแล้วใจหวิวๆ รู้ซึ่งถึงความมีบุญ โชคดีของตัวเองที่เคยทุกข์ว่ารูปไม่หล่อ ตาหยาบไป ตัวเตี้ยไปอะไรพวกนี้ หายทุกข์หมด พวกเดือดร้อนเรื่องจุมูกแพบ ตาชั้นเดียว ต้องให้มาอยู่กับเด็กพวกนี้สักหลายๆวัน รับรองหยุดคิดเรื่องอยากไปเสริมจุมูก ทำตาสองชั้นแน่ๆ” (๑๙๕)

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการที่คนพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คนพิการที่ชายขอบของกลุ่มคนพิการ คือ เด็กพิการที่ยากจน ถูกใช้ในฐานะแบบแผนของ “ความผิดปกติ” หรือแบบแผนของรูปลักษณะที่ไม่พึง

ปรารถนา เพื่อเป็นมาตรวัดถึง “ความปกติ” ของคนชั้นกลางที่ไม่ใช่คนพิการ หรือ ต้องการเป็นให้
ใกล้เคียงกับคนเช่นนั้น นั่นเอง

จากนั้น พิมพรรณก็ก้าวไปอีกขั้นหนึ่งด้วยการตัดสินใจที่จะแต่งงานกับสมุทุม จากการ
วิเคราะห์ในนวนิยายเรื่องอื่นๆก่อนหน้า ตัวละครที่พิการมักถูกสร้างให้มีความขัดแย้งในใจเกี่ยวกับการ
แต่งงานมีคู่ครอง เนื่องจากรู้สึกว่าคุณเอง ไม่คู่ควร ไม่สามารถทำหน้าที่สามีหรือภรรยาที่ดีตามบทบาท
ตามเพศที่สังคมกำหนดไว้ได้ และที่สำคัญคือ มีความรู้สึกว่าจะ เป็น “ภาระ” ให้กับคนที่แต่งงานด้วย
ในเรื่องนี้ ก็เช่นกัน แต่ท้ายที่สุด พิมพรรณก็ประกาศต่อหน้าพ่อของเธอ ซึ่งคัดค้านการแต่งงานครั้งนี้
เพราะไม่เชื่อว่าคนพิการจะมีคนมารักด้วยความจริงใจได้ ทำให้พิมพรรณลุกขึ้นประกาศอย่างทำทนาย
ว่า “. . . พิมต้องการจะใช้ชีวิตของพิมให้คุ้มก่อนพิมจะตาย ค่ะ พิมอยากรู้ว่าการมีผัวนะเป็นยังไง”
(๔๐๔-๔๐๕) คำประกาศดังกล่าวจะเป็นขณะที่ “ก้าวหน้า” ที่สุดในเรื่องนี้ที่เกี่ยวกับความพิการ
และดูเหมือนจะเป็นเสียงสะท้อนเล็กๆอยู่เสียงเดียวที่ใกล้เคียงกับเสียงเรียกร้องสิทธิคนพิการในสังคม
หากเทียบเคียงกับสถานการณ์ที่คนพิการมักถูกมองในกระแสหลัก นับตั้งแต่ยุคการสร้างชาติเป็นต้น
มา และในนวนิยายกระแสหลักว่าไม่เหมาะสมต่อการแต่งงานมีคู่ครองด้วยเหตุผลทางการสืบ
พันธุ์กรรม และในสมัยพัฒนา ด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ดี ตัวบทก็ทำให้เสียงก้าวหน้านั้นค่อยจางหายไป ด้วยการให้ตัวละครตัวเดียวใน
เรื่องที่สะท้อนเสียงของสิทธิคนพิการต้องตายไปในตอนจบ ในเรื่องนี้ ตัวบทได้กลับมาอธิบายให้ความ
หมายความพิการอีกครั้งหนึ่งด้วยวาทกรรมทางพุทธศาสนา คือ วาทกรรมกรรมเก่า และการเวียนว่าย
ตายเกิด วาทกรรมนี้ ที่จริงแล้วพบในตัวละครพิมพรรณเองด้วย โดยเธอได้เคยพูดกับพี่ชายใน
ตอนต้นๆของเรื่องต่อประเด็นที่ในเรื่องเล่าประวัติความพิการของเธอนั้น บิดาของเธอมักเป็นตัวร้ายใน
ฐานที่มีภรรยาน้อยจนละเลยที่จะดูแลการฉีดวัคซีนป้องกันโรคติดต่อให้ลูกสาว จนเธอต้องติดโรค ซึ่ง
ในเรื่องนี้พิมพรรณได้แก้แทนบิดาว่า

“ลูกชาวบ้านมากมายไม่ได้ฉีดวัคซีนเขาก็ไม่เห็นจะเป็นโปลิโอ พิมมีกรรมเองค่ะ . . .
อย่าโทษคุณพ่อเลย พิมมีบาปที่เกิดมาแล้วทำให้คุณแม่ป่วย ถ้าเราโทษคุณพ่อเรื่องนี้
อีก บาปของพิมเห็นจะเพิ่มมากขึ้น ซาดินหน้าพิมอาจจะพิการขนาดเดินไม่ได้ด้วยซ้ำไป
. . . ถ้าพิมไม่เชื่อเรื่องกรรมเก่าแล้วพิมจะคิดยังไงดีล่ะคะ เด็กมากมายโตขึ้นแข็งแรง
ทั้งที่ไม่ได้ฉีดวัคซีน แต่เขาไม่ติดโรค พิมติดโรค คุณแม่ป่วยเมื่อพิมเกิดเท่ากับพิมทำ
บาป บาปนี้จึงทำให้พิมเป็นอย่างนี้” (๑๖)

จะเห็นได้ว่าพิมพรรณพยายามเล่าเรื่องสาเหตุความพิการของเธอเสียใหม่ด้วยมุมมองกรรมเก่าแบบ พุทธ ซึ่งทำให้เธอคูมีลักษณะใกล้เคียงกับนางเอกตามขนบมากยิ่งขึ้น ในเรื่องของความกตัญญูต่อบุพการี การไม่โกรธ ไม่พยาบาท มีจิตใจดีงาม เมื่อพิจารณาประกอบกับการที่ตัวบทสร้างให้เธอเป็นตัวละครที่ดูร่างกายบอบบาง น่าทะนุถนอม แลดูเหมือนเด็ก เจียมตัว และได้รับการปกป้องคุ้มครองอย่างดีจากพี่ชายและคนรักแล้ว ก็ดูเหมือนว่า ตัวละครพิมพรรณจะมีลักษณะหลายอย่างที่เป็นตัวละครตามขนบ “นางเอกพิการผู้นำทะนุถนอม” ได้อีกตัวหนึ่งเลยทีเดียว เว้นเสียแต่บทบาททางสังคม และการอาชีพในโลกสาธารณะที่ถูกสร้างให้มีมากขึ้น และการกล้าตัดสินใจในเรื่องการแต่งงานที่ดูเหมือนจะเป็นเสียงที่พยายามยืนยันสิทธิในการมีคู่ครองของคนพิการที่ซ่อนอยู่ท่ามกลางเสียงอื่นๆ ในตัวเรื่องนั่นเอง แต่อย่างไรก็ดี ในที่สุดเสียงสุดท้ายของเรื่อง มิใช่เสียงเรียกร้องสิทธิคนพิการ แต่เป็นเสียงของแนวคิดทางพระพุทธศาสนาอีกนั่นเอง เมื่อพิมพรรณในตอนท้ายของเรื่องได้หันหน้าเข้าทางธรรม และพยายามแต่งบทกวีเป็นพุทธบูชา ประการหนึ่งเพื่อให้ “ตัวตายแต่ชื่อยัง” แต่อีกประการหนึ่ง ซึ่งดูเหมือนจะไม่ได้กล่าวมาตรงๆ แต่ก็ตีความได้จากเนื้อเรื่องว่า เพื่อเป็นบุญกุศลที่จะเกิดนั้น ทำให้ “ถ้าชาติหน้ามีจริง พิมขอแค่ไม่พิการ มีพ่อแม่ครบ พ่อรักพิมบ้าง และได้พบคุณอีก” (๕๓๗, ๕๓๘) เสียงสุดท้ายที่ผู้อ่านได้ยิน คือ เสียงในความคิดของสมมุติ ซึ่งเป็นตัวละครที่น่าเชื่อถือตัวหนึ่งของเรื่อง ที่ปิดท้ายเรื่องว่า “พิมจะไม่พิลาปในโลกหน้าอีกต่อไป” (๕๕๙) ซึ่งน่าจะเป็นบทสรุปของภาพรวมที่ตัวบทอยากให้อ่านจดจำหรือได้รับ นั่นคือ ความพิการเป็นเรื่องของกรรมเป็นหลัก แต่ถ้าเชื่อในกฎแห่งกรรม และทำความดีในปัจจุบัน ก็ส่งผลดีไปยังชาติหน้า

การจบเรื่องโดยให้ตัวละครที่พิการตายไปนี้ คล้ายกับแนวเรื่องที่มีตัวละครพิการในสมัยสร้างชาติ ที่นิยมการกำจัดความพิการ หากเราพิจารณาประกอบกับตัวละครอีกตัวที่ต้องมีการรักษา เยียวยาให้เข้ากับบรรทัดฐาน คือ ไพที พี่ชายของพิมพรรณ ซึ่งเป็นเกย์ และรู้สึกว่าตนเองผิดปกติเป็น “โรคจิต”—เช่นเดียวกับที่ตัวละครตัวอื่นรู้สึก—จนต้องไปรับการ “รักษา” จากจิตแพทย์ ในตอนท้ายของเรื่องนั้น ไพทีได้ “หายป่วยทางจิต” (๕๕๘-๕๕๙) จนสามารถแต่งงานกับผู้หญิงได้นั้น จะพบว่าในที่สุดแล้ว ตัวบทที่ดูเหมือนจะดำเนินตามวิธีคิดแบบให้คนพิการอยู่ร่วมในสังคมในแบบที่ไม่แตกต่างจาก “คนปกติ” ตามแบบวาทกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ซึ่งดูเหมือนเป็นวาทกรรมหลักของเรื่องนั้น ก็ได้จบเรื่องแบบแนวคิดกรรมเก่า ซึ่งผลสานกับวาทกรรมยูเจนิคส์ (“คนอ่อนแอก็ไม่เหมาะสมที่จะอยู่ต่อ”^{๖๖}) ในกรณีหลังนี้เทียบได้กับการที่พี่ชายเธอ ซึ่งเป็นเกย์ เมื่อ “รักษาหายแล้ว” สมควรที่จะได้รับ

^{๖๖} โปรดดูบทที่ ๒

การอยู่ต่อไป ในขณะที่พิมพ์รอนนั้น ในเมื่อยังคงมีความพิการเช่นเดิม ก็ไม่สมควรที่จะมีชีวิตต่อไป
ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในตอนท้ายของเรื่อง ตัวบทได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้ขนบการให้ความหมายความ
พิการในแง่ของการเป็นความโศกเศร้า เป็นหยาม และ การถูกกลืนให้ถูกกำจัดไป คล้ายคลึงกับนวน
นิยายในยุคก่อน ๒๕๐๐

ข. บ้านรมณีย์ (๒๕๓๓) ของ ดวงใจ: ผู้หญิงพิการคนหนึ่งในปีส่งเสริมการท่องเที่ยว
ไทย

ในขณะที่นวนิยายเรื่อง พิมพ์พิลาป นำเสนอเรื่องราวของหญิงสาวพิการที่พยายามต่อสู้อุปสรรค
เพื่อความสำเร็จในระดับประเทศ เรื่อง บ้านรมณีย์ (๒๕๓๓) ของ ดวงใจ และ เงาจันทร์ (๒๕๓๕) ของ
กฤษณา อโศกสิน นำเสนอผู้หญิงพิการที่ประสบความสำเร็จก้าวไปอีกขั้น คือ ในระดับนานาชาติ ทั้งนี้
เรื่องทั้งสองได้แต่งขึ้นในช่วงที่ประเทศไทยมีเศรษฐกิจเฟื่องฟูสุดขีด และมีการขยายตัวของ การติดต่อ
กับต่างประเทศ ทั้งในด้านการค้าส่งออกและภาคบริการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การท่องเที่ยว โดยรัฐบาล
ได้ประกาศให้ ปี ๒๕๓๐ เป็นปีท่องเที่ยวไทย (๒๖๖) ซึ่งทำให้มีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาใน
ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ในสภาวะทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์กับต่างประเทศเช่นนี้ นวนิยาย
ทั้งสองเรื่องนำเสนอที่ทางของผู้หญิงพิการที่มาจากชนชั้นกลางในระบบดังกล่าวได้อย่างเข้ากับยุค
สมัย โดยที่เรื่องทั้งสองนี้ มีเนื้อหาและการสร้างตัวละครที่คล้ายคลึงกันมาก จึงขอวิเคราะห์ควบคู่กัน
ไป เพื่อให้เห็นแง่มุมที่เหมือนและต่างอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

เรื่อง บ้านรมณีย์ (๒๕๓๓) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตการทำงานและความรักของ อร หญิงสาว
ขาพิการจากการถูกลูกหลงการต่อสู้กันในเหตุการณ์ ๖ ตุลาคม ๒๕๑๙ งานของเธอคือการดูแลกิจการ
ของ "บ้านรมณีย์" เกสต์เฮาส์สำหรับนักท่องเที่ยวที่สืบทอดมาจากมารดา โดยมีน้องสาวร่วมทำงาน
ด้วย ในปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย พ.ศ. ๒๕๓๐ อรได้มีโอกาสต้อนรับเอ็ดวิน อดีตอาจารย์
มหาวิทยาลัยผู้เชี่ยวชาญด้านการเมืองไทยจากสหรัฐอเมริกาที่เดินทางมาพักผ่อนระยะยาว หลัง
เกษียณอายุตัวเองก่อนถึงเวลาเพื่อทำใจกับการสูญเสียภรรยา ทั้งคู่กลายเป็นเพื่อนและร่วมคิด
โครงการใหม่ๆ จนเกิดความรักต่อกันในที่สุด เรื่องจบลงที่การแต่งงานของทั้งคู่และการย้ายมาอาศัย
อยู่ในประเทศไทยเป็นการถาวรของเอ็ดวิน

เรื่อง บ้านรมณีย์ นำเสนอเรื่องราวของหญิงสาวพิการที่พยายามทำงานเป็นส่วนหนึ่งในระบบ
ทุนนิยมเสรี เช่นเดียวกับพิมพ์ใน พิมพ์พิลาป หากแต่ความแตกต่างของเรื่องนี้ก็คือ ตัวละครเอกหญิง
พิการที่ถูกนำเสนอในเรื่องนี้ มีความมั่นใจในตนเองมากกว่า และบรรยากาศของเรื่องมิได้ครอบงำด้วย
ความเศร้าหดหู่ของตัวละครเอกเองดังเช่นเรื่องก่อน เนื้อเรื่องนำเสนอการมองความพิการตาม

กระบวนการทัศนคติที่ฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างชัดเจน กล่าวคือ เรื่องนำเสนอการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและ เป็นได้อย่างดีเยี่ยมด้วยของหญิงสาวพิการผู้นี้อย่างมิได้ตั้งข้อกังขาใดๆ อร เป็นหญิงสาวที่มี คุณสมบัติเพียบพร้อมเกือบทุกด้าน คือ มีความรู้ มีความคิดที่สร้างสรรค์และก้าวหน้า มีความสามารถ ในการทำงานและบริหารจัดการ มีจิตใจดีงาม อีกทั้งยังหน้าตาสวย ตรงตามบรรทัดฐานร่างกายและ จิตใจปกติทุกประการ ยกเว้นแต่เพียงความพิการทางกายของเธอเท่านั้น จนตัวเธอเองและผู้อื่นต่าง “ลืมความพิการของเธอไปเลย” “จะต้องมีอะไรมากกว่าการเป็นเพียงหญิงพิการที่นั่งบนรถเข็น หรือถือไม้เท้า และหมกตัวอยู่กับกิจการบริหารเกสต์เฮาส์แห่งหนึ่งเท่านั้น” หรือ “ไม่มีสิ่งใดแสดงความพิการ ของเธอผู้นี้เลย” (เล่ม ๑, ๓๗, ๘๐) ซึ่งเป็นคำพูดต่างกรรมต่างวาระที่ยืนยันได้ถึงการเข้าใกล้บรรทัด ฐานของเธอได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าคำพูดเหล่านี้อาจแสดงถึงการยอมรับคนพิการ แต่มิได้ยอมรับ ความพิการเลย ความพิการเป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และเป็นสิ่งที่ตัวละครเอกหญิงต้อง “เอาชนะ” และชดเชยด้วยสิ่งอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสามารถของสมอง เช่น การมีความรู้ การทำงานเป็น ที่พึ่งแก่ตนเองและผู้อื่น โดยมีความหมายที่ครอบคลุมทั้งที่เรื่องนี้นำเสนอได้แก่ การไร้ความสามารถในการ ทำงาน หรือการเป็นภาระแก่ผู้อื่น ซึ่งเป็นความหมายที่เกิดจากการใช้บรรทัดฐานตามอุดมการณ์ทุน นิยมและการแพทย์เข้ามาวัด ดูเหมือนอรจะรู้สึกได้ถึงความหมายของความพิการดังกล่าวมากที่สุด เมื่อยามเธอมีความรักกับเอ็ดวิน โดยเธอเกรงว่าเธอจะกลายเป็นคน “. . . เห็นแก่ตัว ในการห่วง เหนียวเขาให้ต้องก้าวเดินไปอย่างเชื่องช้าพร้อมกับความผิดปกติของเธอ” (เล่ม ๒, ๘๐๑) คำปลอบใจ ของพิรุณเพื่อนรุ่นพี่ของอรเผยให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นถึงความหมายของ “ความพิการ” ในสายตา ของคนทั่วไป: “ตัวพี่เองไม่เคยคิดว่า อรเป็นคนพิการเลย เธออาจเคลื่อนไหวไม่ได้คล่องแคล่ว แต่เธอ ไม่ได้มีชีวิตอย่างคนพิการ คนพิการจะสร้างความเจริญมีชื่อเสียงให้แก่บ้านรรมณีย์ได้ถึงเพียงนี้เชียว หรือจะ” (เล่ม ๒, ๗๙๙) อันแสดงให้เห็นว่า ความพิการมิใช่เป็นเพียงสภาวะทางร่างกาย แต่หมายถึง สภาวะการไร้ความสามารถในการทำงานมากกว่า คำพูดดังกล่าวแสดงถึงการปฏิเสธที่จะยอมรับ ความพิการอย่างเห็นได้ชัดและสื่อว่า อร ได้ “เอาชนะ” หรือ “ชดเชย” ความพิการของเธอจนพ้นจาก สภาวะความพิการแล้ว ในแง่นี้ ตัวบทได้สร้างตัวละครที่พิการอีกตัวหนึ่งขึ้นมาเป็นตัวเปรียบเทียบกับ อร ได้แก่ “คำแก้ว” ซึ่งเป็นสาวชาวบ้านยากจนที่พิการเดินไม่ได้จากการพยายามหลบหนีจากการถูก นำไปขายประเวณี ซึ่งอรได้ให้ความช่วยเหลือโดยการมอบหมายให้ทำงานฝีมือ ซึ่งจะนำมาวางขายที่ บ้านรรมณีย์ การอยู่ในสถานะที่เป็นฝ่ายรับความช่วยเหลือจากอรนั้น ทำให้ดูเหมือนตัวบทจะนำเสนอ ให้คำแก้วเป็น “คนพิการ” ที่แท้จริงยิ่งกว่าอร ซึ่งจากการสวมบทบาทเป็นผู้ช่วยเหลือคนพิการ ก็ดู เหมือนจะเข้าใกล้บรรทัดฐานร่างกายและจิตใจของคนปกติ ที่ทำให้เธอแทบจะไม่ใช่คนพิการอีก

ต่อไป ในอีกด้านหนึ่ง ตัวบทปฏิเสธความพิการโดยใช้กลวิธีแยกระหว่างสภาวะทางกายที่พิการกับจิตวิญญาณหรือคุณลักษณะของจิตใจ จากคำพูดของพิรุณอีกเช่นกัน ที่มีต่อเอ็ดวิน เพื่อยืนยันความเหมาะสมของอรในการเป็นคู่ครองของเขา: “ดิฉันรู้จักเธอดี เธอจะเป็นภรรยาและเป็นแม่ที่ดียิ่งที่เดียว ความพิการนั้นเป็นสิ่งผาดเฟินภายนอก แต่ลึกลงไปข้างใน อรเป็นผู้หญิงธรรมดาคนหนึ่งพร้อมที่จะเป็นภรรยาที่ดี โดยเฉพาะถ้าสามีของเธอเองคืออาจารย์” (เล่ม ๒, ๙๖๑)

อาจกล่าวได้ว่า เรื่อง บ้านรมณีย์ นำเสนอเรื่องราวของคนพิการในชนชั้นกลางที่สามารถ “เอาชนะ” อุปสรรค คือ ความพิการของตัวเอง และหาข้อชดเชยต่างๆทางด้านสติปัญญาและจิตใจ จนสามารถประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานและความรัก อย่างไรก็ตาม เราไม่อาจจะกล่าวได้ว่าเรื่องนี้ แสดงแนวคิดเกี่ยวกับความพิการที่ก้าวหน้า เนื่องจากแม้ตัวบทจะแสดงให้เห็นการที่คนพิการมีที่ทาง มีบทบาท อยู่ในสังคม แต่ตัวบทก็พยายามปฏิเสธความพิการ—ในฐานะความขาด บกพร่อง จากบรรทัดฐานร่างกายปกติ—จากตัวละครเอกหญิง จนดูเหมือนว่า ความพิการถูกใช้ในเรื่องเพียงเพื่อเป็นสิ่งสร้างความขัดแย้งภายในใจของตัวนางเอกเกี่ยวกับคุณค่าของตัวเองในความรัก และเป็นกลวิธีหนึ่งในการเพิ่มความน่าทะนุถนอม—เพิ่มจากการเป็นผู้หญิงเก่ง—ให้กับตัวละครหญิง ดังเช่นที่ปรากฏในนวนิยายหลายๆเรื่องที่ผ่านมา

ค. เงาจันทร์ (๒๕๓๕) ของ กฤษณา อโศกสิน: ผู้หญิงพิการในโลกสาธารณะและโลกส่วนตัว

เรื่อง เงาจันทร์ (๒๕๓๕) ของ กฤษณา อโศกสิน ซึ่งใช้ฉากของปีสงเสริมการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับ บ้านรมณีย์ นำเสนอตัวละครเอกหญิงที่พิการแต่มากด้วยความสามารถในการทำงานและดำรงชีวิตเช่นเดียวกัน นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องของศศิณีหรือ “เมย์” หญิงสาวที่พิการแต่กำเนิดด้วยโรคซีรีบรัล พัลซี ทำให้มีปัญหาในการเคลื่อนไหว ต้องใช้ไม้ค้ำยันและรถเข็นช่วยในการเดินและการเดินทาง ศศิณีได้รับการศึกษาชั้นสูงด้านการแปลจากต่างประเทศ เธอได้ทำงานด้านการเขียนหนังสือ จนสามารถมีธุรกิจทำนิตยสารสำหรับเด็กเป็นของตนเอง และได้พบกับป้าสัก อดีตเพื่อนรุ่นพี่ร่วมมหาวิทยาลัยที่ทำงานด้านนิตยสารเช่นกัน ทำให้ทั้งคู่ได้มีโอกาสร่วมงานกัน และสนิทสนมกันมากขึ้น ในตอนท้าย ศศิณีได้นำตัวเข้าป้องกันกระสุนให้ป้าสักจากการถูกลอบทำร้าย ทำให้เขาซาบซึ้งในความดีของเธอ เรื่องจบลงโดยสื่อว่าทั้งคู่ได้คบหากันอย่างสนิทสนมใกล้เคียงความเป็นคู่รักมากยิ่งขึ้น

โครงเรื่องของ เงาจันทร์ นั้น นำเสนอถึงเรื่องการเติบโตทางหน้าที่การงานและความรักของตัวละครเอกหญิง โดยมีความพิการของเธอเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของเนื้อเรื่องเช่นเดียวกับ ทิมพิลาป และ บ้านรมณีย์ แต่ทว่าในเบื้องต้น อาจกล่าวได้ว่าเรื่องนี้มีความแตกต่างบางประการจากทั้งสองเรื่องที่

กล่าวมาแล้ว ประการแรก ได้แก่ การที่ตัวเรื่องได้ให้ตัวละครเอกหญิงออกมาโลดแล่นอยู่ในปริมาตร
 ธารณะอย่างเต็มที่และในแวดวงที่กว้างขวางยิ่งกว่าในสองเรื่องที่ผ่านมา กล่าวคือ
 นวนิยายเรื่องนี้ได้ขยายขอบเขตพื้นที่การเคลื่อนไหว/เดินทางของตัวละครหญิงพิการให้กว้างกว่าการ
 ออกไปประกอบอาชีพการงานนอกบ้าน เช่น ในเรื่อง ทิมพิลาป โดยให้ศศินได้ไปศึกษาต่อที่
 ต่างประเทศ และเรื่องเปิดฉากด้วยภาพการกลับมาเมืองไทยจากต่างประเทศของศศินที่เดินทางด้วย
 ตัวเอง “โดยไม่ขัดเขิน” และ “อย่างคนที่ช่วยตัวเองได้และพยายามช่วยตนเองตลอดมา” (เล่ม ๑, ๖, ๗)
 นอกจากนี้ ในเรื่องยังได้นำเสนอภาพการเดินทางไปท่องเที่ยวของศศิน และแผนการของเธอที่จะ
 เดินทางไปในที่ที่ถูกมองว่าลำบากสำหรับคนพิการ คือ ป่า อีกด้วย ประการที่สอง เมื่อเทียบกับ
 นวนิยายทั้งสองเรื่องก่อนหน้า เรื่องนี้ได้นำเสนอประเด็นเฉพาะเกี่ยวกับคนพิการอย่าง
 ชัดเจนและอย่างมีรายละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ
 ทางกายภาพ การปรับตัว การเดินทาง สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ เป็นต้น จนทำให้อาจ
 กล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้มีความโดดเด่นในแง่ความพยายามที่จะนำเสนอเรื่องราวของคนพิการใน
 ลักษณะของการเปิดเผยให้ผู้อ่านที่ไม่ใช่คนพิการได้ทราบและเข้าใจถึงรายละเอียดของวิถีการใช้ชีวิต
 แบบคนพิการมากขึ้น และสามารถยอมรับคนพิการในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมได้มากขึ้นในระดับหนึ่ง
 ลักษณะดังกล่าวน่าจะมาจากจุดมุ่งหมายในการเขียนที่ผู้ประพันธ์ได้กล่าวไว้ คือ การถ่ายทอด
 เรื่องราวจากชีวิตจริงของบุคคลพิการที่มีชื่อเสียงในสังคมท่านหนึ่ง ซึ่งผู้ประพันธ์ได้เคยร่วมงานและ
 พุดคุยมาก่อน (เล่ม ๑, ๓) อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากเรื่อง ขอบเขตของการปรากฏตัวของตัวละครคน
 พิการ และรายละเอียดเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนพิการที่นำเสนอแล้ว “การยอมรับ” หรือไม่ยอมรับ คน
 พิการในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม หรือไม่และอย่างไรนั้น ยังอาจพิจารณาได้จากประเด็นเรื่องท่าทีของ
 เรื่องเล่าเกี่ยวกับการปฏิเสธ/ยอมรับความพิการ ซึ่งเป็นเรื่องที่ตัวบทนวนิยายเรื่อง เงาจันทร์ จะโดย
 ตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ได้นำเสนอไว้อย่างมีนัยสำคัญต่อการศึกษาวาทกรรมความพิการและการเมือง
 เรื่องอัตลักษณ์ของคนพิการในเรื่องเล่านวนิยาย

ความพิการ: พลวัตของการปฏิเสธและการยอมรับ

นวนิยายเรื่อง เงาจันทร์ อาจจัดอยู่ในกลุ่มของนวนิยายที่มีเนื้อหาในแนวการฟื้นฟูสมรรถภาพ
 ได้อย่างชัดเจนเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่องอื่นๆในกลุ่มนี้ ตัวบทนำเสนอเรื่องราว
 เกี่ยวกับปัจเจกบุคคลที่พิการแต่ได้รับการ “ปรับปรุง” โดยกระบวนการฟื้นฟูสมรรถภาพทางด้านต่างๆ
 จนสามารถเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีที่ให้คุณค่ากับการทำงานได้จนประสบ

ความสำเร็จในที่สุด แก่นของแนวคิดหรือวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ คือ มุมมองความพิการแบบปัจเจกบุคคล ซึ่งมองความพิการเป็นข้อบกพร่อง ปัญหา หรืออุปสรรคที่คนพิการจะต้องเอาชนะด้วยตัวเอง ซึ่งในที่นี้คือโดยการปรับปรุงตนเองทั้งทางกายและทางจิตใจให้เข้ากับบรรทัดฐานร่างกายและจิตใจปกติให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ และมักจะยกย่องคนพิการที่ทำได้ตามแนวทางดังกล่าวด้วยโวหารหรือเรื่องเล่าการเอาชนะอุปสรรค โดยแนวทางนี้ เรื่องมักจะเชิดชูคนพิการที่มีความดีเด่น “เอาชนะความพิการ” ได้ แต่ไม่ได้ยอมรับความพิการในฐานะอัตลักษณ์ที่แตกต่างของมนุษย์ และมีนัยของการปฏิเสธความพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพิการทางกาย โดยเชิดชูความสามารถทางสมองหรือสติปัญญาขึ้นมาชดเชยหรือทดแทน เรื่อง เงามัจฉ์ เอง ก็ดูเหมือนจะเข้าร่วมกับกลวิธีต่างๆ ของวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพอย่างเต็มที่ และดังนั้น จึงมีท่าทีปฏิเสธความพิการโดยมองเป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคที่คนพิการต้องข้ามผ่านไปให้ได้ ซึ่งคล้ายกับนวนิยายเรื่องอื่นๆ ในกลุ่มเดียวกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ในเวลาเดียวกัน ตัวบทก็ได้แสดงถึงลักษณะบางประการที่แสดงถึงการให้ความหมายกับความพิการในแง่ที่มิได้มีความหมายในแง่ลบเสมอไป ซึ่งเป็นท่าทีที่ยอมรับความพิการในระดับหนึ่ง โดยที่ท่าทีทั้งสองนั้น บางครั้งเกิดร่วมกันในลักษณะที่กำกวมและเป็นพลวัตกันอย่างซับซ้อนมากกว่าการปะทะกันโดยตรง

ในเรื่อง เงามัจฉ์ นั้น เราจะเห็นท่าทีของการปฏิเสธความพิการอย่างชัดเจน ได้จากการเน้นย้ำของตัวบทนับครั้งไม่ถ้วน ถึงความหมายของความพิการในฐานะ “ข้อจำกัด” หรือ “อุปสรรค” ทางกายที่ศศินต้องเอาชนะ และพร้อมกันนั้น ตัวบทมักจะสรุปโครงเรื่องของชีวิตเธอในหลายวาระให้มีลักษณะเป็น “การต่อสู้กับชีวิต” หรือ “สงครามชีวิต” ดังที่ศศินได้คิดคำนึงถึงชีวิตของเธอว่าเป็นชีวิตของ “หญิงสาวที่ธรรมชาติจัดสรรเคราะห์กรรมและโชคลาภมาให้อย่างเพียบเพื่อสู้กันภายในร่างร่างนี้และหัวใจดวงนี้” (เล่ม ๑, ๑๐) โดยที่ “เคราะห์กรรม” ดังกล่าวได้แก่ ความพิการ ซึ่งเรื่องนำเสนอโดยตลอดว่าเป็น “ข้อจำกัด” ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตให้เหมือนหรือเท่าเทียมกับคนทั่วไป หรือที่ปรากฏในความคิดคำนึงของศศินว่า ความพิการเป็น “ข้อจำกัดทางสรีระของคนที่สูงญีอัยสรภาพทางกายให้แก่ชะตากรรม” (เล่ม ๒, ๖๑) ตัวบทได้นำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการเอาชนะข้อจำกัดหรืออุปสรรคดังกล่าวของศศิน นับตั้งแต่วัยเด็กจนมาถึงปัจจุบันที่เธอต้องผ่านการทำกายภาพบำบัดอย่างเคร่งครัดด้วยการฝึกเคลื่อนไหวกายในแบบต่างๆ ที่บ่อยครั้งนำมาซึ่งความเจ็บปวด ซึ่งเธอต้องอดทนอย่างยิ่งยวด ดังที่เธอพูดกับป้าสักว่า “. . . กายภาพเป็นทางเดียวที่จะช่วยให้กล้ามเนื้อแข็งแรง . . . เมย์ฝึกมาหมดทุกอย่าง...เจ็บปวด เหน็ดเหนื่อย บางทีก็ท้อแท้เบื่อหน่ายจนแทบว่า...เอาเถอะนะ ฉันไม่อยากหายแล้ว พรรคมันเลยคะ” ซึ่งทำให้ป้าสักได้ข้อสรุปในใจว่า “การสูญเสีย...มิว่าอวัยวะส่วนไหน...เมื่อ

บังเกิดมี เจ้าตัวก็ต้องต่อสู้ทรหด ประหนึ่งกำลังดาวดินอยู่กับสงครามชีวิตก็มีปาน" (เล่ม ๑, ๓๑๘) ซึ่งเป็นชุดข้อความที่ทำให้เห็นถึงการมองความพิการเป็นอุปสรรคและการสูญเสียตามบรรทัดฐานทางการแพทย์ ซึ่งคนพิการที่พึงปรารถนาจะต้องจัดการด้วยการ "ต่อสู้ทรหด" แม้จะลำบากเพียงใดก็ตาม ในขณะเดียวกัน ควบคู่ไปกับการต่อสู้กับความพิการด้วยการทำกายภาพบำบัด เรื่องก็ได้นำเสนอการต่อสู้กับความพิการของนางเอกในอีกลักษณะหนึ่ง คือ การทำงานอย่างหนักเพื่อชดเชย "ข้อจำกัด" ดังกล่าว โดยไม่ย่อท้อต่อความลำบากทางกาย เช่น ความเจ็บปวด ซึ่งมารบกวนการทำงานของเธอ เป็นครั้งคราว การต่อสู้ทั้งสองลักษณะนำมาซึ่ง "ความสำเร็จ" ได้แก่ ความสามารถในการเดินและการเคลื่อนไหวที่มากขึ้นจากการทำกายภาพบำบัด และความสามารถในการเปิดตัวและบริหารงาน นิตยสารสำหรับเด็กที่เธอรักที่จะทำ

โดยที่กระบวนการต่อสู้ทั้งสองแนวทางนั้น มีลักษณะร่วม คือ แสดงให้เห็นถึงการต้องเป็นฝ่ายปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนตนเองของคนพิการ มากกว่าการปรับเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมให้เข้ากับคนพิการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในการสร้างและบังคับใช้วินัย—กระบวนการอันชัดเจน เป็นขั้นตอน และค่อนข้างตายตัว—กับร่างกายและจิตใจของคนพิการอย่างเคร่งครัด การใช้วินัยกับร่างกายและจิตใจดังกล่าว จะเห็นได้ชัดเจนจากภาพความหลังของการฝึกกายภาพบำบัดโดยการขึ้นบันไดโดยนักกายภาพบำบัด ในความคิดคำนึงของศิน:

"เฮ้...หนูเมย์...หนูขึ้นบันไดอย่างนี้นะ ไม่เท่านั้นไม่ต้องใช้ เกาะราวไว้ครับ...เกาะไว้...นาน...อย่างนั้นแหละ...แล้วไหนขึ้นไป...ก้าวเท้าทีละข้าง...เจ็บหน่อย...แต่ถ้าก้าวได้...ต่อไป ก็จะเป็นประโยชน์กับตัวหนูเอง"

...

"ขึ้นได้แล้ว ก็ต้องลงให้ได้ด้วย" เสียงของเขายังคงก้องอยู่ในหูหล่นมาจนบัดนี้ "ขึ้นไปแล้วลงมา ขึ้นๆลงๆให้คล่อง จะช่วยได้มาก...ผมจะให้หนูหัดขึ้นบันไดอย่างนี้แหละ ค่อยๆเพิ่มทีละสองขั้น...หนูต้องขึ้นไปจนถึงขั้นสุดท้าย ขึ้นบนสุดให้ได้...ขึ้นบนสุดโน่นนะ เห็นไหม"

ในวันใดวันหนึ่ง ศินก็พาตัวเองขึ้นถึง "บนสุดโน่น" ได้โดยคุณณี

พร้อมทั้งก้มมองลงมา

บันไดสูงมากทีเดียว ด้วยว่าตึกนั้นเป็นตึกโบราณเพดานสูงเช่นกัน "ฉันขึ้นบันไดได้แล้ว ความสำเร็จแล้ว"...หล่นคิดอย่างลึกลับ (เล่ม ๑, ๓๐๒-๓๐๓)

จากข้อความตอนดังกล่าว จะเห็นว่า กิจกรรมการบำบัดโดยการหัดขึ้นลงบันไดของศศินั้น ถูกกำกับโดยเสียงของผู้เชี่ยวชาญ คือ นักกายภาพบำบัด ซึ่งชี้แนะให้ศศินเห็นถึงสิ่งที่ “จะเป็นประโยชน์” กับตัวเธอเอง คือ การเดินขึ้นบันไดได้เองเหมือน “คนปกติ” ซึ่งในตอนท้ายศศินก็ได้รับเอาทัศนคติดังกล่าวเข้าเป็นของตน และเกิดความ “ลึกลับ” เมื่อสามารถขึ้นบันไดได้ถึงยอด ความรู้สึกที่รับเอาวินัยมาควบคุมตนเองดังกล่าว จะเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องความมีระเบียบวินัยในการทำงาน โดยการ “จัดระเบียบไว้หมดทุกอย่าง” โดยเจ้าตัวยอมรับว่า “สภาพอย่างเมย์ไม่เจ้าระเบียบก็คงไม่ได้อยู่แล้ว คงไม่เป็นเนื้อเป็นตัวมาจนทุกวันนี้แน่” ซึ่งศศินได้ยอมรับกับตนเองว่าความมีระเบียบนี้เป็นสิ่งที่เธอได้รับจาก “แบบแผนอันเคยหล่อหลอมมาแต่เยาว์วัย” กับ “กายภาพบำบัดอันฝึกหล่อนให้ตรงต่อเวลา ตรงตามขั้นตอนอย่างจะพลาดจาต้นตอหมายมิได้นั่นเอง” (เล่ม ๑, ๒๑๙-๒๒๐) อันอาจกล่าวได้ว่า ความมีวินัยได้ถูกซึมซับโดยจิตใจของผู้ถูกบังคับเองจากการบังคับจากภายนอก มาเป็นการบังคับควบคุมที่เสมือนมาจากจิตใจของตนเอง ซึ่งทำให้เห็นถึงความมีประสิทธิภาพของการทำงานของบรรทัดฐานทางร่างกาย จิตใจ และการทำงานที่มีต่อปัจเจกบุคคลที่พิการ ลักษณะการควบคุมจัดการตนเองดังกล่าว สอดคล้องกับการสนับสนุนของเนื้อเรื่องให้คนพิการต้องปรับตนเองให้เข้ากับผู้อื่นในปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยผ่านคำพูดของตัวละครสุดตา แม่ของป้าสัก ซึ่งเป็นตัวละครที่มีความพิการอีกตัวหนึ่ง คือ แชนชวชาดจากอุบัติเหตุ และเป็นตัวละครฝ่ายดีที่น่าเชื่อถือตัวหนึ่งของเรื่อง: “คนพิการ... ถ้าลบปมด้อยได้มากเท่าไรก็จะเกิดประโยชน์กับตัวเขาเองมากเท่านั้น คือ หนึ่ง ไม่ทำให้คนที่ต้องเลี้ยง ต้องดูแล ต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับเขาเกิดเบื่อหน่าย เกลียดชังหน้า สอง จิตใจเขาเองก็จะสบาย เห็นเคราะห์ร้ายของตัวเองเป็นอนิจจัง” ส่วนศศินเองคิดว่า “คนพิการ... แต่ยังมีเจ้าอารมณ์ ใครจะอยากเฉียดใกล้” (เล่ม ๑, ๑๘๙, ๓๔๙) ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของกรอบวิธีคิดแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพ ซึ่งในที่นี้ได้การฟื้นฟูด้านจิตใจ และยังแสดงให้เห็นถึงความเชื่อแบบเหมารวมประการหนึ่งเกี่ยวกับคนพิการ คือ การเชื่อว่าคนพิการจะต้องมีปมด้อยหรือมีปัญหาทางจิตใจอันเนื่องมาจากปัญหาการมีร่างกายไม่สมบูรณ์ ดังเช่นข้อความในเอกสารทางวิชาการยุคหลังปีคนพิการสากล เกี่ยวกับการสงเคราะห์และฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ ซึ่งตีพิมพ์ก่อนนวนิยายเรื่องนี้ว่า

ทศวรรษ:

นักจิตวิทยาค้นพบว่า ความผิดปกติของอวัยวะในร่างกายทำให้เกิดความแปรปรวนทางจิตใจได้ ทำให้เกิดปมด้อยขึ้นในจิตใจ ผลจะทำให้อารมณ์และความประพฤติเปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น เก็บตัว คิดฝัน รู้สึกว่าตนเองไร้ค่า ใจน้อย ฉุนเฉียว โกรธง่าย ระวัง คิดมาก ก้าวร้าว ระวัง ประพฤติผิด ต้ออื่น ไม่เชื่อใคร มองโลกและผู้อื่นในแง่

ร้าย ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง (ประสิทธิ์ ติศวัฒน์: ๒๕๒๖, ๑๓๔)

และเป็นหน้าที่ของนักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ที่จะต้องเข้ามาฟื้นฟูสภาพดังกล่าว อันเป็นการมองคนพิการด้วยวาทกรรมจิตวิทยาที่มีลักษณะเป็นอคติต่อคนพิการ การปรากฏของวาทกรรมดังกล่าวในวรรณกรรมที่แต่งภายหลังเกือบสิบปีนั้น แสดงให้เห็นถึงความคงทนของความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับความพิการและคนพิการในกระแสหลักที่อยู่ข้ามยุคสมัย

ตามตรรกะของแนวเรื่องแบบการเอาชนะอุปสรรคดังกล่าว ตัวบทจึงเต็มไปด้วยข้อความและการนำเสนอภาพที่แสดงถึงการเฉลิมฉลองชื่นชมความสำเร็จของนางเอกในหน้าที่การงาน คือการสามารถเปิดตัวและดำเนินการบริหารนิตยสารสำหรับเด็กได้ผลเป็นที่น่าพอใจ จากการต่อสู้อย่างไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค คือ ความพิการทางกายของตน จากตัวละครต่างๆ และจากคู่แข่งเอง ซึ่งอาจสรุปได้จากการบรรยายการนำเสนอเรื่องของศศินตามนิตยสารต่างๆ ที่เป็นการแนะนำ:

บ.ก.หญิงผู้มีข้อจำกัดทางกาย หากสูงด้วยความสามารถทางสมอง...พร้อมกับบทสัมภาษณ์ที่พยายามเจาะลึก...ให้ผู้คนได้รู้จัก ในฐานะผู้หญิงเก่งอีกคนหนึ่ง ซึ่งสามารถเอาชนะชะตากรรมที่ทำให้เธอพิการแต่กำเนิด...ก้าวขึ้นมายืนเด่น เป็นการประกาศความอดทนอันได้ต่อสู้มายาวนาน (เล่ม ๑, ๒๗)

ภาพดังกล่าวข้างต้น คือ ภาพของยอดผู้พิการ (supercrip) ซึ่งเน้นความสามารถในการเอาชนะอุปสรรคทางกาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้วยความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งในเรื่องนี้ได้เน้นย้ำอยู่เสมอๆ: “การเคลื่อนไหวอันจำกัด” ของหล่อนนี้มีเฉพาะเพียงขาสองข้าง หากไม่เคยลามไปถึงอวัยวะส่วนอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ‘ดวงปัญญา’ และ “ใจ...จึงสำคัญนัก . . . แม้อวัยวะจะครบสามสิบสอง...หากสิ่งที่หล่นหายไปคือ ‘ใจ’ อย่างเดียว ร่างกายก็อาจเรรวนชวนวิตกได้” (เล่ม ๑, ๕, ๑๑๒) อันเป็นการแสดงถึงอคติต่อความพิการทางสมองและสติปัญญา แต่ทว่านอกจากตัวละครนางเอกแล้ว ก็ยังมีตัวละครและบุคคลอื่นๆ ในเรื่องที่ตัวบทยกย่องในทำนองเดียวกัน ได้แก่ ตัวละคร “พล” ที่มีความพิการมากกว่าศศิน ไม่สามารถเดินได้ ต้องนั่งรถเข็นตลอดเวลา แต่ก็ต่อสู้กับความท้อแท้จนสามารถทำงานเลี้ยงตนเองและแต่งงานกับคน “ปกติ” ได้ในที่สุด ซึ่งทำให้ผู้ที่พูดด้วยมัก “ไม่มีความรู้สึกว่าเขาพิการตรงไหนเลย” หรือ “รู้สึกว่าคุณมนุษย์นี่มหัศจรรย์นะ ขอให้แม่ ‘ใจ’ เท่านั้น ทำอะไรก็สำเร็จหมด” (เล่ม ๒, ๖๒, ๖๓) ตัวละครหรือบุคคลอีกบุคคลหนึ่งที่ได้รับการเชิดชูจากตัวบทเป็นอย่างมาก ได้แก่ คริสตี้ บราวน์ ตัวละครเอกจากภาพยนตร์เรื่อง *My Left Foot* ซึ่งป่าสักได้มอบให้แก่ศศิน เพื่อเป็นการให้กำลังใจเธอในการต่อสู้ชีวิต คริสตี้ บราวน์ เป็นศิลปินที่พิการทั้งตัว ขยับได้แต่เพียงเท้าข้างซ้ายเท่านั้น แต่มีความมานะพยายามบากบั่นต่อสู้กับความลำบากทางกายและจิตใจ จนสามารถเป็น

จิตรกรที่มีชื่อเสียงได้ โดยที่ป่าสักได้บรรยายคุณลักษณะของเรื่องดังกล่าวโดยใช้โวหารการเอาชนะอุปสรรคว่า “แสดงถึงการต่อสู้กับโชคชะตาแบบสุดเหวี่ยงเท่าที่มนุษย์คนหนึ่งจะลุกขึ้นสู้ได้...” (เล่ม ๑, ๓๐๐) การนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวของตัวบท ทำให้เห็น--และเป็นความพยายามที่จะทำให้เห็น--ถึง “ความเป็นสากล” หรือ “ความเป็นธรรมชาติ” ของเรื่องราวในลักษณะผู้ชีวิตของคนพิการ ซึ่งเป็นโวหารที่มีอิทธิพลเป็นอย่างมากในการอธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับคนพิการ ทั้งในสังคมไทยและสังคมตะวันตก การนำเสนอประสบการณ์ความพิการในแง่ของการเป็นอุปสรรคหรือความทุกข์ยากที่มีร่วมกันของมนุษย์หลายชาติหลายภาษาจะพบได้ในข้อสรุปของผู้เล่าที่ว่า “เกิดเป็นคนธรรมดา มีอวัยวะครบถ้วน ก็ยังดำรงชีวิตแสนยาก แล้วผู้มีข้อจำกัดอย่างหล่อน อย่างพล หรืออย่างจิตรกรโด่งดังคนนั้นเล่า จะยากเข็ญกว่ามนุษย์อื่นสักเพียงไหน” (เล่ม ๑, ๓๐๒)

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว นัยยะทางการเมืองของวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพและโวหารการเอาชนะอุปสรรคของคนพิการนั้น คือ แม้จะดูเหมือนยกย่องคนพิการ แต่ก็เป็นเพียงคนพิการกลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสมากกว่าผู้อื่น ซึ่งก็เป็นเพียงส่วนน้อยของกลุ่มคนพิการ ที่ส่วนใหญ่ถูก “ข้อจำกัด” ทางสังคมวัฒนธรรมกีดกันมิให้มีโอกาส “ทำได้” เช่นเดียวกับ “สุดยอดผู้พิการ” ที่มักปรากฏตามสื่อกระแสหลักต่างๆ และแม้จะดูเหมือนยอมรับคนพิการส่วนหนึ่ง แต่ก็ได้ยอมรับ “ความพิการ” ในฐานะอัตลักษณ์ทางร่างกายแบบหนึ่งของมนุษย์ ดังนั้น จึงมีการปฏิเสธความพิการด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การ “เอาชนะ” หรือ “ชดเชย” ความพิการ เช่นเดียวกับ อร ใน บ้านรมณีย์ ศคินมักถูกบรรยายโดยสายตาผู้เล่าหรือตัวละครอื่นๆว่า แทบไม่เหมือน หรือ ต่างจาก “คนพิการ” โดยทั่วไป ตรงที่มีความสามารถทางสติปัญญาและการทำงานมาก ประกอบกับมีรูปโฉมที่งดงาม และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดี ดังมีหลายครั้งที่ศคินถูกบรรยายว่าเป็น “หญิงสาวผู้ไม่ขาดเลยสักสิ่ง...เพียงแต่ในมือจะไม่มีไม้เท้าคู่นี้” (เล่ม ๒, ๒๑๗) หรือ “เมื่อ [ด้าน--ซึ่งเป็นเพื่อนบิดาของศคิน] มองดูปาก คอ คิ้ว คาง และผิวพรรณของศคินครั้งใด มักจะหลงลืมไปทุกครั้งว่า เขาของหล่อนไม่ปกติ” (เล่ม ๒, ๑๘๔) และคิดอยากให้หล่อน “ผ่าตัด” ให้ “หาย” จากความพิการ เช่นเดียวกับที่พลมักถูกบรรยายโดยผู้ที่สนทนาด้วยว่า “ไม่มีความรู้สึกว่าเขาพิการตรงไหนเลย” (เล่ม ๒, ๖๒) และสรุปว่าทั้งบราวน์และพลเป็น “ชายผู้ใช้เท้าซ้ายข้างเดียวเป็นเครื่องบุกเบิก กับชายผู้ต้องนั่งอยู่บนรถตลอดชีวิต...หากก็สามารถพิชิตทุกสิ่งทุกอย่างได้เท่าๆหรือดีกว่าคนธรรมดาที่ไม่พิการ” (เล่ม ๑, ๓๔๘)

อันที่จริงตัวบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงผู้เล่าเอง ก็มักจะแสดงถึงการไม่ยอมรับความพิการ—โดยไม่รู้สีกตัว—โดยการพยายามเลี่ยงที่จะใช้คำว่า “พิการ” แต่มักใช้คำว่า “ข้อจำกัด” แทน เช่น “ลูกผู้มีข้อจำกัด” หรือ “เพื่อนชายผู้มีข้อจำกัดเช่นเดียวกันผู้นี้” (เล่ม ๑, ๓๑๓, ๓๔๗) การใช้คำ “ข้อจำกัด”

หรือ “ข้อจำกัดในการเคลื่อนไหว” ดังกล่าว ได้รับการอธิบายว่าเป็นคำที่มารดาของศศิน “คิดขึ้นใช้แทน คำว่า ‘แฮนดิแคพ’ ในภาษาอังกฤษ และ ‘พิการ’ ในภาษาไทย” (เล่ม ๑, ๖) แม้การใช้คำแทนคำว่า “พิการ” อาจดูเหมือนว่าเป็นการแสดงความรู้สึกและให้เกียรติผู้พิการ แต่แท้จริงแล้ว ก็สื่อถึงการ ปฏิเสธความพิการ—ซึ่งถูกมองว่าเป็นความด้อย เป็นสิ่งไม่พึงปรารถนา เป็นจุดดำในชีวิตที่ควร จะ สัมบูรณ์แบบของใครบางคน—มากกว่า โดยการพยายามทำให้คนพิการ “เป็นเหมือนคนปกติ” ให้มากที่สุด ซึ่งในความเป็นจริงนั้น เป็นไปไม่ได้ และไม่จำเป็นเสมอไปที่คนพิการจะต้องอยากเป็นเช่นนั้น^{๑๗} การปฏิเสธโดยการเลี่ยงเช่นนี้ มิได้ทำให้สังคมมองความพิการในแง่ที่ยอมรับมากขึ้นแต่อย่างใด ดังจะ เห็นได้จากตัวบทเอง แม้จะให้ศศินคิดว่า “หล่อนเกลียดเสียง ‘โถ’ ที่ทอดยาวอย่างสมเพชเวทนานั้นเป็น ที่สุด” (เล่ม ๑, ๒๐) แต่ในหลายๆ ตอน มักมีท่าทีมองความพิการในเชิงด้อยแบบผู้อุปถัมภ์ (patronizing) ซึ่งโดยผิวเผินฟังดูเหมือนชื่นชม แต่ลึกลงไป คือ การมองความพิการว่าสื่อถึงความด้อย เช่น การบรรยายถึงการสนทนากันอย่างถูกคอครั้งหนึ่งระหว่างป้าสักและศศิน โดยป้าสัก “ทำท่าราว กับศศินเป็นหญิงสาวผู้ไม่มีข้อจำกัดใดๆ คือสามารถคุยเรื่องการบริหารเมือง การงาน และเกร็ดย่อยๆ สิ่งละอันพันละน้อยที่ผ่านไปหรือกำลังจะผ่านมาได้...เหมือนคุยกับเพื่อนหญิงธรรมดาซึ่งเท่าเทียม” (เล่ม ๑, ๒๗๓) ซึ่งสื่อให้เห็นว่าตัวบทหรือผู้เล่านั่นเองที่มองว่าคนพิการทั่วไปหรือความพิการที่อยู่ใน คนทั่วไป มีความหมายถึงความไม่ฉลาด ไม่มีความสามารถ และไม่เท่าเทียม ซึ่งศศิน—ในฐานะสุด ยอดคนพิการคนหนึ่ง—นั้นเป็นข้อยกเว้น เช่นเดียวกับความคิดของด้านที่กล่าวแสดงความชื่นชมศศิน อย่าง “ทั้งในความบากบั่น” ในงานเปิดตัวนิตยสารของเธอว่า “ไม่น่าเชื่อเลยว่าหนูเมย์จะลุกขึ้นทำอะไร ได้ขนาดนี้” (เล่ม ๑, ๓๑๒) และคำพูดชมเชยศศินของสุดตา มารดาของป้าสัก ซึ่งเป็นคนพิการเองด้วย ที่ว่า “แฮนดิแคปแล้วชีวิตมีค่าขนาดนี้ได้ ก็น่าปลื้มมาก” และ “พ่อแม่ก็ดีดีนะลูกนะ... เลี้ยงลูกมา ยัง ไรถึงได้ไม่มีปมด้อยเลย ทั้งครอบครัวนั้นแหละ... เก่งมาก...” (เล่ม ๒, ๒๓๖) อันสะท้อนถึงทัศนคติ พื้นฐานของผู้พูดที่ว่าคนพิการโดยทั่วไปไม่น่ามีความสามารถ “มีค่า” หรือมีความด้อยจนมักต้องเกิด ปมด้อยนั่นเอง

ท่าทีเชิงอุปถัมภ์คนพิการนี้ สอดคล้องกับ แนวคิดแบบเวทนานิยม-สังคมนิยมที่อาจ กล่าวได้ว่าเป็นอุดมการณ์หลักประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการสร้างความหมายของความพิการใน นวนิยายเรื่องนี้ แม้เนื้อเรื่องจะมีการกล่าวถึงประเด็นเกี่ยวกับคนพิการที่อาจมองได้ว่า แรกๆ ย่อมมา จากความคิดเกี่ยวกับคนพิการในแง่สิทธิมนุษยชน เช่น เรื่องการขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกใน

^{๑๗} เช่นทัศนคติของอาจารย์มณฑล เทียร บุญตัน นายกสมาคมคนตาบอดแห่งประเทศไทยคนปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๑) ต่อการมองเห็น

การเดินทางสำหรับคนพิการ อย่างทางลาด ลิฟต์ ห้องน้ำสำหรับคนพิการ สัญญาณจราจรและรถโดยสารสาธารณะที่เอื้อต่อสภาพทางกายของคนพิการแต่ละประเภท รวมถึงกฎหมายเพื่อสิทธิคนพิการ อีกทั้งมีการเปรียบเทียบความขาดแคลนสิ่งเหล่านี้ในสังคมไทย โดยเปรียบเทียบกับต่างประเทศที่มีพร้อมกว่าและสะท้อนถึงสภาพของคนพิการที่ดีกว่า โดยคุณชฎา มารดาของศศิน ได้เล่าว่าในประเทศอังกฤษที่เธอและศศินเคยไปอยู่ระยะหนึ่งนั้น “รัฐให้เขาพร้อม เพื่อนมนุษย์ด้วยกันก็ให้เขา ไม่แลเห็นว่าเขาควรรังเกียจกีดกัน แต่เห็นว่าเขาเป็นคนคนหนึ่งที่มีสิทธิ์มีเสียงเท่าคนอื่นที่อวัยวะครบสามสิบสอง” (เล่ม ๑, ๑๒๐) แม้คำว่า “อวัยวะครบสามสิบสอง” จะสื่อถึงการมองความพิการในเชิงลบในแง่ที่เป็นความขาด แต่นี่ก็เป็นการใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชน หนึ่งในไม่บ่อยครั้งนักในนวนิยายเรื่องนี้ แต่แล้วตัวบทก็ตัดสินใจว่า ในเรื่องการอำนวยความสะดวกให้แก่คนพิการนั้น “กฎหมายก็อาจไม่ใช่ทางออกที่ดีที่สุด” และ “น้ำใจเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน . . . ที่เร็วกว่า แน่นนอนกว่ากฎหมาย” (เล่ม ๑, ๑๒๓) ซึ่งเป็นการโยนปัญหาเรื่องสภาพคนพิการจากการมองในกรอบวาทกรรมสิทธิมนุษยชน—ซึ่งเป็นกลยุทธ์ของกลุ่มนักเคลื่อนไหวคนพิการด้านกฎหมายของไทยตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ ๒๕๒๐ ถึงทศวรรษที่ ๒๕๓๐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาร่วมสมัยกับการประพันธ์เรื่องนี้ แม้ว่าตัวละครอินทร น้องชายของศศินจะกล่าวว่า “ไม่เห็นมีเค้า” ของกฎหมายดังกล่าวเลยก็ตาม (เล่ม ๑, ๑๒๒)—กลับสู่กรอบของวาทกรรมเวทนานิยม-สังคมสงเคราะห์ ที่มองคนพิการเป็นวัตถุเพื่อการโอบอุ้มอุปถัมภ์ของ “คนปกติ” แนวทางดังกล่าวนำเสนอในเรื่องทั้งในรูปแบบของการนำเสนอถึง “สิทธิ” ของคนพิการอย่างมี “ข้อจำกัด” ที่ต้องประกอบกับการรู้การควรไม่ควรของคนพิการ: “พี่ว่าเมย์มีสิทธิไปได้ทุกแห่งที่คนอื่นเขาไปกัน... เพียงแต่ต้องเลือกเวลา สถานที่ที่นิดหน่อยเท่านั้น” (เล่ม ๑, ๓๐๑) การนำเสนอว่าสิทธิครอบคลุมคนพิการเพียงบางส่วนและละเว้นส่วนที่ “ไม่มีประโยชน์” ต่อสังคม:

ผู้มีข้อจำกัดทางกายทุกประเภท มิว่าตาบอด หูหนวก แขนขาขาด หรือบกพร่องสติระ
 ส่วนไหน หากสมอยังทำงาน... ใจยังขานรับ... “สวิตซ์ทางอารมณ์” เปิดปิดได้ เขามี
 สิทธิหรือไม่ ที่จะได้รับการดูแลและใส่ใจ... ในฐานะ “ทรัพยากรบุคคล” (เล่ม ๒,
 ๑๒๒)

ซึ่งเป็นการแสดงถึงอคติต่อผู้พิการทางสมองและทางจิต และอยู่ในกรอบของวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพและวาทกรรม “ภาวะของสังคม” อย่างชัดเจน รวมถึง การมองว่าสิทธิของคนพิการนั้น ไม่สำคัญเท่ากับความพยายามในการพิสูจน์ตัวเองของคนพิการและการให้โอกาสของผู้อื่น: “ข้อจำกัดของศศินหรือของใครก็ตาม... สภาพภาพจะเท่าเทียมกันหรือไม่... ไม่สำคัญ ความสำคัญขึ้นอยู่กับความจริงใจของตนเอง... และผู้ให้โอกาส... โดยแท้” (เล่ม ๑, ๒๙๓) แนวคิดเวทนานิยม-การ

สงครามนี้ แท้จริงแล้วจะพบได้นับตั้งแต่คำนำของผู้เขียนที่มองว่าการเขียนนวนิยายเรื่องนี้ เป็นส่วนหนึ่งของ "งานเกี่ยวกับการถือฤกษ์บุคคลพิการ" (เล่ม ๑, ๔) นั่นเอง

นอกจากการแสดงถึงแนวคิดเกี่ยวกับความพิการแบบเวทมนิยมโดยผ่านทางคำพูดที่เกี่ยวกับความพิการหรือคนพิการโดยตรงแล้ว นวนิยายยังแสดงให้เห็นถึงแนวทางดังกล่าวผ่านทางความสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวละครเอกที่เป็นคนพิการกับผู้คนในแวดล้อมเธอโดยตรง ได้แก่ บิดามารดา นักกายภาพบำบัด และป่าสัก โดยที่ตัวบทได้สร้างให้บุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการโอบอุ้มดูแลศินในระดับและลักษณะต่างๆ และให้ศินสำนึกและซาบซึ้งถึงความช่วยเหลือโอบอุ้มในลักษณะต่างๆที่บุคคลเหล่านี้มีให้ อย่างไรก็ตาม ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนี้ ตัวบทได้แสดงให้เห็นถึงปฏิกริยาแบบอื่นๆในตัวละครที่เป็นไปในเชิงตั้งคำถาม หรือโต้แย้งพร้อมๆกันไปกับความซาบซึ้งบุญคุณ ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงการขัดขืนที่คนพิการมีต่อวาทกรรมกระแสหลัก ซึ่งแม้จะมีใช้โดยเต็มทีหรือตั้งใจ แต่ก็เริ่มมองเห็นได้ชัดเจนว่าการขัดขืนที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องอื่นๆก่อนหน้านี้ เช่น เรื่อง พิมพิลาป ในส่วนของบิดามารดานั้น ตัวบทได้มอบบทบาทของผู้สร้างหรือผู้ปลูกปั้นคนพิการคนหนึ่ง จนสามารถมีคุณค่าในสังคมและประสบความสำเร็จได้ ตัวบทได้แสดงให้เห็นถึงความรัก ห่วงใย และเสียสละของผู้เป็นพ่อแม่ที่มีลูกเป็นคนพิการในตอนที่ยังบิดามารดาของศินทราบเธอถูกยิง:

... หากหล่อนเป็นอันตรายถึงชีวิตหรือบาดเจ็บสาหัส ใครเล่าจะรับผิดชอบ

แม้เพียงลูกพิการคนหนึ่งก็ตามที...

พ่อกับแม่ปลูกปั้นหล่อนขึ้นมาประหนึ่งเอาชีวิตทั้งชีวิตเข้าแลกดูเดียวกับมารดาของจิตรกรเท่าซ้าย...ไม่ผิดกัน...จะว่าโรคภัยของพิการออกมารับใช้ เพื่อประโยชน์ของตนเอง รวมเลยไปถึงประโยชน์ของส่วนรวมก็ว่าได้ พ่อกับแม่ใช้ทุกๆใยเยื่ออันละเอียดอ่อนแต่เหนียวแน่นของความรัก ความรู้สึกที่วิเศษสุดๆเกินกว่าผู้ใดในโลกจะให้ได้ ใช้วันเวลาทุกชั่วโมงนาทีโดยไม่มีวันเหนื่อยล้า ใช้ความมานะพากเพียรทุกเส้นทางฝึกปรี๊ดเด็กพิการขึ้นมาคนหนึ่ง ด้วยเรี่ยวแรงแห่งรักอันเลอเลิศ จนเด็กหญิงเล็กๆเติบโตใหญ่ กลายเป็นหญิงสาวที่เปี่ยมเต็มด้วยคุณภาพ ไม่น้อยหน้าผู้ใดไม่ว่าในความรู้ความสามารถหรือไหวพริบปฏิภาณ

ยี่สิบหกปีเต็มของพ่อแม่...ที่เกินกว่าจะพูดว่าลำบาก เกินกว่าจะเอ่ยว่ายากแค้นหรือกังวล เป็นยี่สิบหกปีของการสรรค์สร้างอย่างแท้จริง (เล่ม ๒, ๓๒๙-๓๓๐)

ข้อความดังกล่าวเชิดชูความรักและความห่วงใยอย่างบริสุทธิ์ใจที่พ่อแม่จะพึงมีต่อลูกที่พิการ หากแต่ “แม้เพียงลูกพิการคนหนึ่งก็ตามที” ทำให้เห็นอุดมการณ์เชิดชูร่างกายบรรทัดฐานที่ซ่อนอยู่ในข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงคุณค่าที่น้อยกว่าของคนที่มีความพิการ ซึ่งเพราะเหตุนี้ จึงทำให้พ่อแม่ต้องยิ่งทุ่มเทพลังกายใจมากกว่าปกติในการ “รีดศักยภาพของความพิการ” ออกมาให้เกิด “ประโยชน์” หรือ หากพูดด้วยวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพ ก็อาจต่อได้ว่าเพื่อไม่ให้ลูกที่พิการนี้ต้องกลายเป็น “ภาวะของสังคม” ดังนั้น พ่อแม่ของลูกที่พิการจึงถูกมองว่ามีความเสียสละ น่าสรรเสริญ กว่าพ่อแม่ของเด็กทั่วไป เนื่องจากยอม “ลำบาก” ยอม “ยากแค้น” เลี้ยงดูเด็กพิการที่สังคมพยายามปฏิเสธด้วยวิธีการต่างๆ ในส่วนของศินเองนั้น ความรู้สึกที่มีต่อบิดามารดา คือ ความสำนึกในบุญคุณที่ท่านสู้สุดส่าห์เลี้ยงดูมาด้วยความเหนื่อยยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หลังจากชมภาพยนตร์เรื่อง *My Left Foot* ที่ป่าสัก นำมามอบให้ ซึ่งนำเสนอการที่พ่อของตัวละครเอกที่พิการมีความรังเกียจลูกของตัวเอง ทำให้ศินซาบซึ้งถึง “น้ำใจ” ของบิดามารดาของตนเองที่มีได้แสดงความรังเกียจเช่นนั้นออกมาเลย แต่กลับเลี้ยงดูหล่อเลี้ยงเป็นอย่างดี (เล่ม ๑, ๓๐๑) อย่างไรก็ดี คล้ายกับพิมพ์พรรณใน *พิมพ์พิลาป* ศินได้แสดงการขัดขืน “ใยเยื่ออันละเอียดอ่อนแต่เหนียวแน่นของความรัก” ดังกล่าว ในเรื่องความรักระหว่างหนุ่มสาวของตัวเอง เนื่องจากแม้จะซาบซึ้งถึงความเป็นห่วงของพ่อแม่ที่เกรงว่าลูกสาวจะผิดหวัง เพราะคิดว่า “คนปกติก็เป็นฝ่ายชาย...เขาจะมารักมาใคร่ผู้หญิงพิการหรือคุณ” (เล่ม ๒, ๑๘๙) แต่ศินก็มีความคิดว่า

เรื่อง “ผู้หญิงผู้ชาย” ไม่ค่อยได้ผ่านเข้ามาในสำนึกของหล่อนมากนักก็จริง...แต่ถ้าพูดกันอย่างจริงกว่านั้น...ความฝันของหล่อนย่อมมีอยู่ เพียงแต่ความกลัวความผิดหวังคงร้ายกว่า แต่ถึงอย่างไร เลือดเนื้อกายใจอย่างเพศสตรีที่มีทั้งสมองและอารมณ์ย่อมถูกบ่มขึ้นมาเป็นลำดับ...ดูหญิงสาวทั่วไป มาดมั่นว่าทั้งพ่อแม่และมวลมิตร จะคิดแทนพร้อมสรุปราวกับว่าหล่อนควรจะมีชีวิตอยู่...อย่างอิฐและปูน...มากกว่าจะวุ่นวายเพราะเรื่องนี้...ศินก็อยากถามเช่นกันว่า “เมย์ไม่มีสิทธิ์รักใคร่หรือได้รับความรักจากชายคนไหน เหมือนเขาอื่นเลยดอกหรือ” (เล่ม ๑, ๑๗๓-๑๗๔)

ซึ่งเป็นความคิดที่ขัดแย้งภาพลักษณ์แบบเหมารวมของคนพิการว่าไม่ควรมีความใคร่ (ควร) มีความรู้สึกปรารถนาทางเพศด้วย โดยศินได้ยืนยันกับตนเองว่า เธอมี “เลือดเนื้อกายใจ” เหมือนผู้หญิงทั่วไป มิใช่ “อิฐและปูน” และได้แสดงความคิดดังกล่าวกับบิดามารดาโดยตรงอีกครั้งในตอนท้ายของเรื่อง เมื่อบิดาคัดค้านการที่เธอจะคบหากับป่าสักว่า “ถ้าการคบหากับพี่สักเป็นความผิด เมย์ก็เต็มใจคิดผิด” (เล่ม ๒, ๓๔๓) และในที่สุดบิดาของเธอก็ต้องเป็นฝ่ายยอม

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างศินกับนักกายภาพบำบัดนั้น ก็เป็นความสัมพันธ์ที่ก้าวไกล เช่นเดียวกัน ในแง่หนึ่งศินใช้โหวทการสงเคราะห์ช่วยเหลือบรรยายถึงการปฏิบัติที่นักกายภาพบำบัดมีต่อเธอในวัยเด็ก โดยที่นักกายภาพบำบัดในวัยเด็กของศินที่ทำการฝึกให้เธอที่ประเทศอังกฤษนั้น นอกจากจะเป็นผู้บังคับใช้นัยต่อร่างกายเพื่อให้เข้าใกล้บรรทัดฐานมากที่สุดแล้วยังดูเหมือนจะต้องเป็นตัวอย่างของบรรทัดฐานเองด้วย เพราะ

นักกายภาพบำบัดย่อมต้องคัดเลือกจากหญิงงามผู้มีเรือนร่างสมส่วน โดยทั่วไป มักจะสูงใหญ่แข็งแรง เนื่องด้วยเธอจะต้องสู้กับเด็กที่มีอารมณ์แปรปรวน รวมทั้งต้องดูแลหลายคน โดยมีกิจกรรมมากมาย . . .

ครูฝึก...คือที่สุดของความขี้ใจ ด้วยไม่ว่าจะเป็นครูคนไหน...เธอจะต้องใช้ทั้งไม้แข็งและไม่นุ่ม แม้รู้ว่าเด็กเจ็บจนเธอเจ็บตามไปด้วย...บางครั้งอาจถึงกับน้ำตาคลอ หากก็จำเป็นยิ่งนัก เนื่องด้วย "กายภาพบำบัด" นี้แล้วที่จะช่วยให้ความพิการหลายรูปแบบ ได้รับการ "ฟื้นฟู" เพื่อไปสู่ความเป็นปกติให้มากที่สุด

ครูฝึกกายภาพจึงเปรียบเสมือนความหวังทั้งน้อยและใหญ่ของมวลหมู่ผู้มีข้อจำกัดทางกายอย่างแท้จริง

ขอบคุณกายภาพบำบัด...ขอบคุณ และขอบคุณ...ศินคิด (เล่ม ๑, ๙๔-๙๕)

แต่อย่างไรก็ดี ในเกือบทุกครั้งที่มีการเล่าเรื่องการฝึกกายภาพของศินไม่ว่าจะในวัยเด็กหรือวัยผู้ใหญ่ เราก็มักจะได้เห็นร่องรอยเล็กๆของความไม่พอใจหรือการขัดขืนกระบวนการทำกายภาพบำบัด แทรกตัวอยู่ในนั้นเสมอๆ เช่น เมื่อศินคิดไปถึงเมื่อครั้งต้องฝึกขึ้น-ลงบันไดโดยไม่มีไม้เท้าเมื่ออายุ ๕ ขวบ จนรู้สึกเจ็บปวดอย่างยิ่งจนต้อง "แผลงฤทธิ์ไม่ยอมก้าวอยู่บ่อยๆ จนผู้ชายตัวโตที่เป็นนักกายภาพคนแรกในชีวิตหล่นถึงกับอ่อนใจ" แม้ทำที่สุดแล้วผู้เล่าจะสรุปตบท้ายในเชิงขอบคุณอย่างซาบซึ้งในน้ำใจของผู้ฝึกให้: "แต่ก็เขาคอนนั้นนั่นแหละ...เขานั้นเอง...คือผู้ชายคนแรกที่พาหล่นไปสู่ 'ความสำเร็จบนขั้นบันได'" (เล่ม ๑, ๑๒๔) แต่บางครั้งศินก็นำการขัดขืนนักกายภาพของตนเองมาเล่าให้ผู้ฟังฟังอย่างภาคภูมิใจ โดยนึกถึงการฝึกกายภาพว่าเป็น "ปฏิบัติการจ้องเวรกับกายภาพบำบัดอันเจ็บปวดทรมาน" และกล่าวว่า

"แต่บางที...เจ็บมาก ๆ ก็ต้องออกนอกกรอบเหมือนกันคะคุณป้า" ศินเริ่ม...อย่างอยากเล่า ผลมกลมกลืนไปกับการสนทนาอื่น น่าสนใจและออกรส "อย่างเมย์นี่ก็...สาหัสเลยคะ...ฝึกกายภาพแต่ละครึ่ง...เมย์ก็เลยต้องโกงๆเอามั่ง เจือนคมนักกายภาพสม่ำเสมอเหมือนกัน" (เล่ม ๑, ๑๙๐)

แม้ลีลาการพูดดังกล่าว จะเป็นเหมือนการพูดเล่น แต่การบรรยายตนเองในฐานะ “ผู้ละเมิด”--ซึ่งเป็นบทบาทในเชิงรุก--ในกิจกรรมการทำกายภาพบำบัด ซึ่งถูกมองว่าเป็น “กรอบ” ที่ตนเองฝ่าฝืนออกไปได้สำเร็จเป็นครั้งคราว ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามบางประการในการขัดขืนแนวคิดหรือการปฏิบัติในกระแสหลักในเรื่องการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการของตัวละครที่เป็นคนพิการเอง

ในความสัมพันธ์คู่สุดท้ายคือ ระหว่างศินกับป้าสัก แม้อุโดยผิวเผินความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งคู่เป็นเหมือนกับการให้กำลังใจกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ป้าสักมักเป็นฝ่ายให้กำลังใจฝ่ายหญิงในฐานะเพื่อนรุ่นพี่ที่เธอชื่นชมในอุดมการณ์และประสบการณ์ที่กว้างไกล ดังเช่น การที่ป้าสักได้ให้ศินยืมวีดิโอเรื่อง *My Left Foot* เพื่อเป็นกำลังใจและเป็นแรงบันดาลใจให้กับเธอ แต่ในบางกรณีศินก็แสดงให้เห็นว่า ในบางเรื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องเกี่ยวกับความพิการที่เธอมีประสบการณ์โดยตรงนับแต่เกิดนั้น เป็น “ความรู้” เฉพาะด้านที่เธอมีมากกว่า เชื่อว่าเธอคิดว่า ซึ่งอาจยากที่ผู้ที่ไม่มีประสบการณ์เช่นเดียวกันจะเข้าใจได้ เช่น ความรู้ในเรื่องอาการป่วยของตนเอง ซึ่งระหว่างการสนทนากับป้าสักนั้น ศินได้พยายามพิจารณาอยู่ตลอดเวลาว่า “ความรู้” ที่เธอมีเกี่ยวกับโรคนี้ อาจ “ซับซ้อนเกินกว่าจะเล่า” “ทราบหนูของผู้ฟังเกินควร” หรือมีเช่นนั้นก็ “อาจนี่ออก แต่ไม่น่าจะรู้เรื่องลึกเท่าไร” (เล่ม ๑, ๓๕๑-๓๕๒) ด้วยเหตุนี้ การที่ป้าสักให้ศินยืมวีดิโอเรื่อง *My Left Foot*—ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับการต่อสู้ชีวิตของคนพิการคนหนึ่ง—ด้วยมาดผู้เชี่ยวชาญชีวิตนั้น จึงอาจมองว่าน่าแปลกใจอยู่บ้าง หากเรามองว่าในแง่มุมนี้ น่าจะเป็นศินมากกว่าที่มี “ความรู้” ลึกซึ้ง ดังนั้น เมื่อป้าสักกล่าวว่า “ดูหนังเรื่อง มาย เลิฟท์ ฟุท เสียก่อน แล้วเธอก็จะมีกำลังใจมากขึ้นกว่าที่มีอยู่แล้วเวลานี้” ปฏิกริยาของศินจึงเป็นดังนี้:

หล่อนมองหน้าเขาพร้อมยิ้ม

เกิดเป็นคนธรรมดา มีอวัยวะครบถ้วน ก็ยังดำรงชีวิตแสนยาก แล้วผู้ที่มีข้อจำกัดอย่างหล่อน อย่างพล หรืออย่างจิตรกรโด่งดังคนนั้นเล่า จะยากเชียวกว่ามนุษย์อื่นสักเพียงไหน

กำลังใจ...ก็กำลังใจ ดังที่เขาเอ่ยถึงนี้แหละ ที่ทำให้หล่อนและคนพิการอื่นๆยืนหยัดอยู่ได้ (เล่ม ๑, ๓๐๒)

และหลังจากนี้ย้อนถึงอดีตที่ได้รับกำลังใจอย่างมากมาจากครูฝึกกายภาพบำบัด เธอก็ได้ตอบป้าสักว่า “เมย์มีกำลังใจเสมอแหละคะ...อย่างน้อยก็ต้องมีให้คุ้มกับที่ผ่านความลำบากมาตั้งยี่สิบห้าสิบหกปี” (เล่ม ๑, ๓๐๒) อันอาจมองได้ว่าเป็นการตอบที่มีความหมายนัยประชด (ironic) หรือโต้กลับคำพูดแบบเหมาเอาว่าคนพิการนั้นต้องมีความท้อแท้ขาดกำลังใจมากกว่าผู้อื่น

เรื่อง เงาจันทร นี้ก็ได้ทำให้ผู้อ่านได้เห็นรายละเอียดอันซับซ้อนในจิตใจของตัวละคร ที่อาจสร้างให้เกิดความเข้าใจในคนพิการบางกลุ่ม—ซึ่งอาจมีชื่อ “ตัวแทน” ของคนพิการทั้งหมด—ได้ดียิ่งขึ้น ดังเช่น เรื่องทำให้เห็นพลวัตทางจิตใจในปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนพิการกับคนที่ไม่ใช่คนพิการ (เช่น คนพิการมักต้องเป็นฝ่ายปรับตัวในปฏิสัมพันธ์กับคนที่ไม่ใช่คนพิการ) ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนพิการด้วยกัน (เช่น มีการแก่งัดกันเอง) ความรู้สึกจากการทำกายภาพบำบัด ฯลฯ และที่สำคัญ คือ กลวิธีการ “หลีกหนี” ความพิการ ในขณะที่เรื่อง บ้านรมณีย์ ปฏิเสธความพิการของตัวละครเอก โดยให้ตัวละครอีกตัวมายืนยันให้เห็นความหมายต่างๆ ของคำว่า “พิการ” ซึ่งตัวละครเอกหญิงไม่มีหรือไม่ได้รับผลกระทบ เรื่อง เงาจันทร แสดงให้เห็นการหลีกหนีนั้นจากภายในตัวละครเอง คือ กลวิธีการแยกโลกออกเป็น ๒ โลกของศิน คือ “โลกใบนอก” คือชีวิตประจำวันโดยทั่วไป ที่ความพิการทางกายมีส่วนสร้างความหมายในปฏิสัมพันธ์ต่อผู้อื่น และ “โลกใบใน” คือ โลกที่เธอสร้างขึ้นในจินตนาการ เพื่อหลีกหนีจากความพิการทางกาย โดยในโลกนี้ เธอจะอยู่ในสภาพของคนที่ไม่พิการ และได้ทำสิ่งต่างๆ ดังใจปรารถนา แม้กลวิธีดังกล่าว จะเป็นการแสดงถึงการไม่อาจยอมรับความพิการอย่างแท้จริง แต่การเผยให้เห็นกระบวนการดังกล่าวในจิตใจโดยตรงไปตรงมา ก็ช่วยสร้างความเข้าใจในสภาพจิตใจของคนพิการมากกว่าการกลบเกลื่อนด้วยด้วยความเข้มแข็ง มีเหตุผล อย่างดีเลิศเพียงอย่างเดียว

๔.๒.๓ ความพิการในนวนิยายยุคพหุวัฒนธรรม: ความแตกต่างได้เงาข้างแรม

ในยุคนี้นวนิยายที่เกี่ยวกับคนพิการ แม้ส่วนใหญ่จะยังคงการใช้วาทกรรมเกี่ยวกับความพิการแบบที่มักใช้ในกระแสหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพ อุดมการณ์ทุนนิยม หรือมุมมองความพิการแบบปัจเจกบุคคลที่ให้คุณค่ากับบุคคลด้วยการทำงานจนสามารถประสบความสำเร็จในระบบ มากกว่า แต่ก็มีบางแง่มุมที่แตกต่างที่แสดงถึงการยอมรับคนพิการในฐานะอัตลักษณ์แบบหนึ่งที่แตกต่างกันมากขึ้นกว่าที่จะต้องกดดันให้คนพิการเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู—ทางกาย จิต หรือจินตนาการ—เพื่อให้ใกล้เคียงกับบรรทัดฐานตัวตนปกติ โดยที่ นวนิยายบางเรื่องเราจะได้เห็นการนำเสนอ “การละเมิด” แง่มุมที่ต้องห้ามบางประการที่คนพิการอาจไม่ได้รับการอนุญาตให้ล่วงล้ำเข้าไปมากนักในจินตนาการทางวัฒนธรรมของสังคมกระแสหลัก เช่น การมีความปรารถนาทางเพศ การมีบุตร การบวช แม้ว่าบางประเด็นอาจเคยได้รับการกล่าวถึงมาบ้างในนวนิยายที่แต่งก่อนหน้านี้ แต่ในนวนิยายกลุ่มนี้ การละเมิดดังกล่าวมีระดับที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และมีลักษณะที่ได้กลับวาทกรรมกระแสหลักเกี่ยวกับความพิการในระดับหนึ่ง

ก. พระจันทร์ข้างแรม (๒๕๔๐) ของ พลอยน้ำผึ้ง: ผู้หญิงพิการที่เป็นเมีย แม่ และ

คนทำงานในยุค ๙๐ หรือ คนพิการเป็นพ่อแม่ (จริงๆ) ได้แล้ว

พระจันทร์ข้างแรม ดูเหมือนจะเป็นนวนิยายรักที่เต็มไปด้วยเรื่องราวซึ้งรักหักสวาทที่ค่อนข้างหือหือว แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็แฝงประเด็นเกี่ยวกับความพิการไว้อย่างน่าตื่นตาตื่นใจ นวนิยายเรื่องนี้ เป็นเรื่องราวของ "ดวงศศิ" หญิงสาวที่มาจากครอบครัวชนชั้นกลางธรรมดาที่พิการขาข้างหนึ่งขาดจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ ความพิการที่เกิดขึ้นนี้ทำให้คนรักบอกเลิกและเธอต้องออกจากงาน ต่อมาดวงศศิได้ไปทำงานที่บริษัทแห่งหนึ่งจนพบรักกับ "เพรียว" บุตรชายเจ้าของบริษัท แต่ถูกกีดกันจากพ่อแม่ของฝ่ายชายที่รังเกียจความพิการของเธอ ด้วยความรัก เธอจึงยอมมีความสัมพันธ์กับเขา แม้ว่าจะไม่มีความหวังที่จะได้แต่งงานกัน แต่แล้วไม่นาน เพรียวกลับไปแต่งงานกับหญิงสาวจากตระกูลที่มีฐานะดีเช่นเดียวกับเขา ทำให้ดวงศศิเสียใจมาก และไม่ยอมบอกเขาว่าเธอกำลังตั้งครรรภ์บุตรของเธอเอง แต่อุ้มท้องจนคลอดและเลี้ยงบุตรสาวนั้นด้วยตัวเอง พร้อมกับประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีในการแปลและเขียนหนังสือจนได้รับรางวัล ต่อมานายแพทย์นิรุติดี ซึ่งเป็นที่ภรรยาของเพรียวได้มาขอพบเธอ และประกอบกับต้องการกันดวงศศิจากชีวิตแต่งงานของน้องสาว จึงขอเธอแต่งงาน ซึ่งเธอก็ตกลง หลังจากแต่งงานคนทั้งคู่มีเรื่องขัดแย้งกันเนื่องจากความหึงหวง แต่ในที่สุดทั้งสองก็รับความเข้าใจกันได้ในที่สุด

โครงเรื่องดังกล่าวดูเหมือนเป็นเรื่องรักธรรมดาทั่วไปที่มีการซึ้งรักหักสวาท แต่ต่างไปตรงที่ตัวละครเอกนั้นเป็นผู้หญิงพิการและความพิการของเธอก็มีส่วนร่วมเต็มที่ในเรื่อง แม้ว่าเราจะยังเห็นวาทกรรมแบบเดิมๆเกี่ยวกับความพิการอยู่ครบถ้วน เช่น วาทกรรมทางการแพทย์ที่ให้ความหมายของความพิการในแง่ความบกพร่องขาดหาย วาทกรรมทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ทำให้ความพิการกลายเป็น "ภาระของสังคม" และทำให้ศศิรู้สึกมีปมด้อยในตัวเอง และต้องพยายามทำงานอย่างเต็มที่เพื่อพิสูจน์ตัวเองจนประสบความสำเร็จในการเขียน ดังเช่นปรากฏเป็นแก่นเรื่องในนวนิยายเรื่องก่อนๆที่ได้เคยวิเคราะห์มาแล้ว รวมทั้งยังคงให้คุณค่ากับความงามของรูปลักษณ์ โดยการให้ตัวละครเอกยังคงต้องมีรูปลักษณ์ที่งดงาม แม้ว่าจะมีความพิการ แต่ความแตกต่างของเรื่องนี้ดูเหมือนจะอยู่ที่ท่าทีของตัวบทที่ยอมรับให้ความพิการเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของบุคคลอย่างผ่อนคลายมากขึ้น โดยไม่พยายามที่จะปิดบัง หลีกเลี้ยงที่จะพูดถึง หรือปฏิเสธความพิการมากเท่านวนิยายในช่วงก่อนหน้านี ซึ่งส่งผลให้มีการนำเสนอความหมาย ภาพ และการใช้ความพิการในตัวเรื่องที่ต่างไปจากเรื่องก่อนๆ รวมทั้งยินยอมให้ตัวละครที่พิการ "ละเมิด" กรอบของจินตนาการทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับเพศวิถีและการมีบุตรของคนพิการหญิง ทั้งในสังคมและในวรรณกรรม ที่อาจกล่าวได้ว่า ทำให้นวนิยายเรื่องนี้ไป

ไกลกว่านวนิยายไทยเรื่องอื่นๆอีกหลายเรื่องในแง่ของการยอมรับคนพิการในฐานะส่วนหนึ่งของสังคมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวไปอีกขั้นหนึ่ง

พระจันทร์ข้างแรมกับการละเมิดกรอบของจินตนาการทางวัฒนธรรมด้านเพศวิถีและการมีบุตรของคนพิการหญิง

ในยุคเวทนานิยม-สังคมนิยม ความปรารถนาทางเพศของคนพิการในนวนิยายมักถูกนำเสนอว่า เป็นสิ่งที่ไปไม่ได้ หรือถ้าเกิดขึ้นอาจนำมาซึ่งหายนะ เช่น ใน เทพธิดาในฝัน วิมานในอากาศ หรือเป็นสิ่งที่ปรารถนาแต่ยังไม่อาจเกิดขึ้นได้ เช่น ใน วันหนึ่ง และมักผูกติดอยู่กับลักษณะการเป็นสิ่งต้องห้าม ในขณะที่ในยุคการฟื้นฟูสมรรถภาพ แม้วบหจจะแสดงให้เห็นถึงการมีอยู่ของความปรารถนาทางเพศในตัวละครที่เป็นคนพิการ แต่ก็มักจะไม่ได้แสดงออกอย่างโจ่งแจ้ง และที่สำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตัวละครเอกหญิงที่เป็นคนพิการ ความปรารถนาดังกล่าวทำที่สุดแล้ว จะถูกเชื่อมโยงกับกรอบของกุลสตรี ซึ่งกำหนดให้เพศวิถีที่ได้รับการยอมรับต้องมาพร้อมกับการสมรส ดังนั้นเราจึงเห็นว่า ทำที่สุดเรื่องราวความรักของ พิมพรรณ อร หรือ ศศิณ จึงนำไปสู่การแต่งงาน หรือการคบหาดูแลเพื่อการนั้น โดยมีได้นำเสนอภาพความสัมพันธ์ที่เกินเลยไปถึงการมีความสัมพันธ์ทางเพศทางกายภาพอย่างแท้จริง แม้ว่าจินตนาการและความใฝ่ฝันของตัวละครอาจไปไกลเกินกว่านั้น เช่น ในกรณีของศศิณ ดังนั้น การสร้างตัวละครหญิงพิการอย่างดวงศศิในเรื่อง พระจันทร์ข้างแรม นี้ จึงนับว่าทำทลายต่อกรอบความ “ต้องห้าม” ของเพศวิถีของคนพิการมากพอสมควร แม้ว่า ดวงศศิ จะเป็นตัวละครหญิงที่มีลักษณะความเป็นนางเอกที่พิการใกล้เคียงกับ อร หรือ ศศิณ คือ มีหน้าตางดงาม การศึกษาดี มีสติปัญญาดี มีความสามารถในการทำงาน แต่ในเรื่องความรักและความปรารถนา ตัวบทได้สร้างให้ดวงศศิ—ที่แม้ภายนอกจะได้รับการบรรยายว่ามีความเยือกเย็น—มีความอ่อนไหวต่อความดีงามและความใกล้ชิดของชายหนุ่มมากกว่าหนึ่งคน ดังนั้น ผู้อ่านจึงพบว่าปฏิกิริยาของดวงศศิในลักษณะ

... ใจวูบหายในครั้งแรกๆ แล้วมันก็ค่อยๆ เต็มกระชั้นถี่รุนแรงที่ไม่ทราบสาเหตุ
รู้เพียงอย่างเดียวว่า... ใบหน้าและการทักถามของผู้ชายคนนี้ทำให้หล่อนใจเต้น
และก่อให้เกิดอาการร้อนวูบสลับวาบทั่วกายใจตลอดใบหน้าอย่างบอกไม่ถูก (เล่ม
๑, ๑๐๑)

ซึ่งในที่นี้บรรยายปฏิกิริยาที่เธอมีต่อการได้พบตัวละคร “มคอ” ชายหนุ่มมีชาติตระกูลคนหนึ่งที่มาขอพบเธอในตอนแรก นั้น ก็เกิดขึ้นอีกในลักษณะที่คล้ายกันกับตัวละครชายตัวอื่น เช่น เปรี้ยว และ

นายแพทย์นิรุดี ด้วย โดยที่ตัวบทมิได้แสดงถึงความกังวลหรือกริ่งเกรงจนต้องมีการอธิบายในเชิงศีลธรรมต่อการมีความปรารถนาชายหลายคนดังกล่าว จนทำให้ผู้อ่านที่อาจชินกับขนบนางเอกพิการที่น่าทะนุถนอม หรือที่เป็นกุลสตรีเก่ง อาจต้องสับสนในตอนต้นๆว่าพระเอกของเรื่องคือตัวละครใดกันแน่ ต่อมา เมื่อเรื่องดำเนินไปโดยมครได้แต่งงานไปกับหญิงที่วงศ์ตระกูลเล็กให้ และเปรี้ยวได้กลายเป็นคนรักของดวงศศิ เธอก็ได้สร้างความแปลกใจให้ทั้งเปรี้ยวและผู้อ่าน โดยการยินยอมมีความสัมพันธ์กับเขาที่ในห้องครัว ด้วยเหตุผล “เพื่อเก็บจดจำเป็นอนุสรณ์แห่งความรักที่มีต่อเขาไปนานชั่วนาน . . .” (เล่ม ๑, ๓๖๓) เนื่องจากรักเขา แต่รู้ว่าคงเป็นไปไม่ได้ที่จะคบหาต่อไปเพราะถูกรอบครัวฝ่ายชายกีดกัน และคิดว่าตนเองไม่คู่ควรด้วย ซึ่งเป็นการตัดสินใจที่นับว่าแหวกขนบหญิงดีและหญิงพิการที่ดีในคราวเดียวกัน นอกจากนั้น ในฉากความสัมพันธ์ของเธอทั้งสองครั้ง คือ ทั้งกับเปรี้ยวและนายแพทย์นิรุดีหลังจากที่แต่งงานแล้ว ตัวบทก็ได้บรรยายอย่างชัดเจนถึงการเป็นบุคคลที่มีความปรารถนาของเธอ รวมทั้งปฏิกริยาทางกายที่นับว่าอาจมากกว่านวนิยายรักที่มีนางเอกเป็นคนพิการเรื่องอื่นๆ ซึ่งผู้หญิงพิการยังถูกนำเสนอในกรอบบรรทัดฐานเพศวิถีแบบวิคตอเรียนที่มีได้นำเสนอลักษณะดังกล่าวมากเท่า อีกทั้งตัวบทยังนำเสนอเรื่องต้องห้ามอีกเรื่องหนึ่งเกี่ยวกับเพศวิถีของคนพิการ—และของคนปกติด้วย—คือ การให้เธอถูกข่มขืนโดยหมอนิรุดีก่อนที่จะจะขอเธอแต่งงาน ซึ่งการข่มขืนนางเอกโดยพระเอกในนวนิยายหรือละครโทรทัศน์ไทยนั้น จัดเป็นเรื่องที่พบได้บ่อย แต่การที่นางเอกพิการจะถูกข่มขืนนั้น อาจจะมีน้อย ที่สำคัญคือ เหตุการณ์ที่สื่อถึงความรุนแรงที่ถูกทำให้ชอบธรรม—โดยการให้ผู้กระทำเป็นพระเอก ที่ตอนหลังก็ได้แต่งงานกับเธอ และมีข้ออ้างของการกระทำว่าเป็นไปเพื่อความรัก—นี้ มิได้ถูกสื่อออกมาโดยเน้นให้เป็นไปในลักษณะการกระทำความรุนแรงต่อ “คนพิการที่เป็นเหยื่อ” แม้ตัวบทจะบรรยายว่าชาติพิการเป็นอุปสรรคต่อการหนี แต่สิ่งที่เน้น คือ การเป็นวัตถุของความปรารถนาทางเพศของผู้กระทำมากกว่า:

ผู้หญิงคนหนึ่งหน้าตาสวยมาก หล่อนพิการขาข้างหนึ่ง หล่อนเป็นแรงสะตุใจเขาอย่างมาก นับแต่วันแรกที่พบกัน...ใจเขาคิดคำนึงถึงแต่หล่อน มิเคยรังเกียจเด็ดฉันท์ไม่ว่าหล่อนจะมีประวัติความเป็นมาอย่างไรก็ตาม...หล่อนมองเขานิ่งและตรงอย่างนั้น มีหรือใจหมอย่างเขาจะพันผูกชนธรรมดาไปได้ (เล่ม ๒, ๒๓๙)

นั่นคือ ตัวบทมิได้กดทับเพศวิถีของตัวละครนี้ด้วยอัตลักษณ์ความเป็นคนพิการที่ไร้เพศวิถีที่เป็นภาพแบบเหมารวมภาพหนึ่งของคนพิการในกระแสหลัก แม้ในฉากที่ตัวละครที่พิการดูเหมือนจะถูกกระทำอย่างที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่า นวนิยายเรื่องนี้ ได้สร้างให้นางเอกที่เป็นหญิงพิการมีการแสดงออกถึงเพศวิถีที่เป็นการละเมิดขนบหญิงดีและหญิงพิการที่ดีทั้งในสังคมและในวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง

นอกจากนั้น ตัวบทยังละเมิดกรอบความคิดเกี่ยวกับคนพิการอีกเรื่องหนึ่ง คือ การเป็นพ่อแม่คน ในยุคอดีตที่ผ่านมา ในสังคม เราได้เห็นการใช้วาทกรรมยูเจนิคส์ที่ประกาศิตว่าคนพิการไม่สมควรจะเป็นผู้สืบทอดเผ่าพันธุ์ ส่วนในนวนิยายนั้นตัวละครที่พิการมักไม่ได้รับโอกาสเป็นพ่อหรือแม่คนมากนัก “รดาพร” ใน พระรถ-เมรี มีลูกในตอนท้ายเรื่องและไม่เห็นบทบาทของเขามากนักในการเป็นพ่อคน “ค่อม” ตัวละครเอกจากเรื่อง ยายหนูลูกพ่อ (๒๕๒๗) ของ โบตัน เป็นพ่อที่ไม่ใช่โดยสายเลือด แต่เป็นโดยการเลี้ยงดู ส่วน “กลิ่นรำ” ตัวละครสาวใช้จากนวนิยายชื่อเดียวกันนี้ โดยบุษยมาส (๒๕๓๑) กลายเป็นแม่จากการถูกข่มขืน แต่ด้วยความเป็นคนหูหนวกเป็นใบ้ จึงต้องมอบบุตรสาวให้เจ้านายของตนเลี้ยงดู ดังนั้น เรื่อง พระจันทร์ข้างแรม จึงนับว่าก้าวไปอีกขั้นหนึ่งในเรื่องการนำเสนอภาพคนพิการในแง่การเป็นพ่อแม่ โดยให้ดวงศศิ อุ่มทอง คลอดบุตร และเลี้ยงดูบุตรเองโดยไม่มีพ่อ

แม้ว่าในตอนท้ายเรื่อง ตัวละครตัวนี้ จะกลับสู่แนวทางเพศวิถีและการสืบพันธุ์ที่อยู่ในกรอบการสมรส แต่การสร้างให้ตัวละครที่เป็นผู้หญิงพิการมีการตัดสินใจที่จะใช้เพศวิถีของตนเองในทางที่ตนเองเป็นผู้กำหนด ก็ได้สื่อถึงการสร้างตัวละครพิการที่—และพร้อมกันนั้น คือ การมองคนพิการว่า—มีส่วนร่วมในแง่มุมหนึ่งของความเป็นมนุษย์อย่างเต็มที่ ซึ่งก็คือ เรื่องเพศและความปรารถนาทางเพศอย่างที่มีมากกว่านวนิยายเรื่องอื่นๆที่มีมาก่อนหน้า

พระจันทร์ข้างแรม กับการยืนยันอัตลักษณ์ความเป็นคนพิการ

นวนิยายเรื่อง พระจันทร์ข้างแรม แสดงให้เห็นถึงการยอมรับและยืนยันอัตลักษณ์ความเป็นคนพิการ ในแง่ที่เรื่องมิได้พยายามปิดบังหรือหลีกเลี่ยงที่จะแสดงให้เห็นถึงความเป็นคนพิการของตัวละครเอกหญิง แม้ในแง่หนึ่งเรื่องจะพยายาม “พิสูจน์” ว่าคนพิการก็สามารถ “ทำได้” โดยการต่อสู้กับอุปสรรคของชีวิต คือ ความยากลำบากที่เกิดจากความพิการทางกายอย่างไม่ย่อท้อ ตามวาทกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพและตามวาทกรรมเอาชนะอุปสรรค แต่หากเปรียบเทียบกับนวนิยายแนวฟื้นฟูสมรรถภาพที่มีตัวละครเอกหญิงเป็นคนพิการ เช่น บ้านรมณีย์ หรือ เงาจันทร์ เราจะเห็นได้ว่า เรื่อง พระจันทร์ข้างแรม นี้ โดยส่วนรวมของเรื่องแล้ว มิได้พยายามหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธความพิการของตัวละครเอกหญิง โดยการบรรยายว่าเธอ “ไม่เหมือนคนพิการ” หรือ “ทำให้ลืมความพิการ” หรือ แม้แต่การเลี้ยงที่จะใช้คำว่า “พิการ” เพราะกังวลถึงความด้อยค่าที่คำนั้นจะสื่อ ตรงกันข้าม นวนิยายเรื่องนี้ “เปิดเผย” อย่างเต็มที่ถึงความพิการของนางเอก และความพิการของเธอนั้น ก็แทรกตัวอยู่ในกิจกรรมที่เธอทำในทุกๆตอนกึ่งว่าได้ ในส่วนของตัวละครเอกหญิงเอง ตัวบทดูจะให้เธอมีพัฒนาการในเรื่องการยอมรับความพิการของตนเอง จริงอยู่ที่ตอนต้นเรื่อง เธอได้เข้าไปสมัครงานในบริษัทของเพรียวเพื่อ

“ต้องการพิสูจน์ว่า ถึงฉันจะพิการ แต่ก็มีคนต้อนรับฉัน และเชื่อในความสามารถของฉันจริงๆ” และ
 ขอร้องเพรียว่า “อย่าคิดว่าฉันเป็นคนพิการลึเคะ มองผ่านๆดิฉันไปเหมือนคนธรรมดาๆ ดิฉันจัดการ
 กับตัวเองได้ ไม่ต้องการให้ใครมาสงสาร ไม่ต้องการให้ใครมาช่วยเหลือเกินความจำเป็น” (เล่ม ๑,
 ๒๓) และให้เธอขอลาออกจากงาน เนื่องจากได้ปล่อยให้ผู้บริหารบริษัทได้เห็นภาพเธอพยายามที่จะ
 เดินขึ้นบันไดอย่างทุลักทุเล จนรู้สึกที่ตัวเอง “ไม่มีสมรรถภาพเพียงพอ” และ “เป็นจุดต่างของบริษัท”
 จากการให้ผู้อื่นเห็น “สภาพทุเรศๆ” ของตนเอง (เล่ม ๑, ๙๘, ๙๗, ๙๖) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการลงโทษ
 ตนเองตามบรรทัดฐานร่างกายปกติและบรรทัดฐานการทำงานตามมุมมองความพิการแบบปัจเจก
 บุคคลอย่างเต็มที่ โดยมีได้คำหนึ่งว่า “การไร้สมรรถภาพ” ที่เธอกล่าวถึงนั้น แท้จริงแล้วมาจากการขาด
 สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการในที่ทำงาน ซึ่งผิดจากหลักเกณฑ์ในพระราชบัญญัติการฟื้นฟู
 สมรรถภาพคนพิการ พ.ศ. ๒๕๓๔ นั้นต่างหาก อย่างไรก็ตาม เมื่อเรื่องดำเนินไป เราจะพบว่า แม้วดวงศศิ
 จะยังมีการใช้โวหารการสู้ชีวิตเพื่อบรรยายถึงตนเองอยู่ แต่เธอก็มีความอ่อนคลายและสบายใจมาก
 ขึ้นกับความพิการของตนเอง พร้อมทั้งยินดีที่จะยอมรับความพิการในฐานะอัตลักษณ์ของตนเอง และ
 เปิดเผยให้เห็นถึงสรีระที่พิการมากยิ่งขึ้น เช่น การที่เธอเลือกชุดแต่งงานที่เข้ากับขาของเธอ ทั้งๆที่
 พี่สาวและเพื่อนแนะนำให้ใส่ชุดบานๆเพื่อพรางไม่ให้เห็นขาและเท้า: “ศิบอกแล้ว ศิใส่เข้ารูปจะขึ้น
 กว่า” (เล่ม ๒, ๓๓๐) การที่เธอสามารถนำความพิการของตนเองมาพูดล้อเล่นได้ในฉากการหยอกล้อ
 ระหว่างเธอกับนายแพทย์นิรุทธิ์ที่พูดว่า “เสื้อตัวนี้ถูกถอดเรียบร้อยแล้ว จากฝีมือแม่เสื้อสามขาคนนี้
 แหละ” โดยเธอตอบว่า

“เสื้อพิการ ต้าราเขาให้ใช้เครื่องทุ่นแรงได้ค่ะ . . . จะหาเร็วไว้หน้าถ้า เสื้อกะล่อน
 รายไหน หนีเที่ยวละก็ จะดักด้วยเร็ว แล้วตีให้ลายหาย กลายเป็นแมวเหื่องๆตัวเชื่อง
 ที่เดียว”

“แม่ระอะ” นิรุทธิ์คำรามคว่ำคอกรรยาบิเบเขย่าวอดคนทำเป็นว่าหมั่นเขี้ยว “สามขา
 แล้วยังไม่เจียมนะ จะดักพญาเสื้อโคร่งเลาะลายทิ้ง เดี่ยวจับหักขาซะอีกข้างให้กั้ง
 เป็นลูกขนุนทำเสื้อไม่ได้”

“หมอบ้า!” ดวงศศิเผลอว่าอย่างไร “จะเป้จะด้วนก็เมียหมอละ” (เล่ม ๒, ๔๒๓;
 การเน้นเป็นของตัวบท)

จะเห็นว่า ภาพพจน์เปรียบเทียบที่ใช้แสดงถึงแนวคิดเรื่องการให้สิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ
 เพื่อรองรับความหลากหลายของร่างกาย ตามแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนของคนพิการและแนวคิดพหุ
 วัฒนธรรม นอกจากจะใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบแล้ว ดวงศศียังใช้คำที่คนมักมองว่าเป็นคำไม่สุภาพ

และดูถูกคนพิการ คือ "เป้" และ "ด้วน" มาใช้ในการกล่าวถึงตนเองอีก ซึ่งแสดงถึงความรู้สึกที่ไม่มีปมใด ๆ เกี่ยวกับความพิการที่ต้องหลบซ่อน

ส่วนตัวละครอื่นๆจะสามารถแบ่งคร่าวๆออกได้เป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายที่ฟังปรารภและไม่ฟังปรารภ ตามปฏิภิกิริยาที่มีต่อความพิการของดวงศศิ โดยที่ตัวละครฝ่ายที่ฟังปรารภ เช่น นิรุติดี พี่สาว พี่เขย และเพื่อนๆของเธอ จะมองความพิการของเธอด้วยความสงสาร เห็นใจ และร่วมชื่นชม ซึ่งมักเป็นการใช้วาทกรรมฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ เมื่อศศิประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ในขณะที่ตัวละครฝ่ายที่ไม่ฟังปรารภ เช่น บิดามารดาของเพรียว ตัวเพรียวเอง น้องสาวและภรรยาของเขา จะมีท่าทีรังเกียจ สมเพชเวทนา ดูถูก และไม่เห็นด้วยที่จะให้แต่งงานกับเพรียว ซึ่งเป็นการตัดสินคนให้มีความเป็นอื่นด้วยบรรทัดฐานร่างกายปกติ อย่างไรก็ตาม ด้วนทได้แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการให้ความหมายกับความพิการในรูปแบบอื่นด้วยเช่นกัน นั่นคือ การมองความพิการในฐานะอัตลักษณ์ส่วนบุคคลที่มีความพิเศษ แตกต่าง เช่น การที่นายแพทย์นิรุติดีกล่าวว่า ครั้งแรกที่พบดวงศศิกี้ "สะอึกตาว่าสวยแฮะ...เออเนาะ พิกัดด้วย ดูแล้วเก๋ไปอีกแบบ" หรือการที่สุรเดช บิดาของนิรุติดี เมื่อพบดวงศศิ ว่าที่ลูกสะใภ้เป็นเป็นครั้งแรก ก็ได้คิดว่าเธอ "ใช่คนชี้เหร่มาจากไหน มีประวัติน่าฟังไม่น้อย แถมหน้าตาผิวพรรณสวยเด่น แม้จะพิการขาแต่ก็หาได้ลดคุณค่าลงไปไม่ ตรงกันข้ามกลับดูเป็นว่าหล่อนมีความพิเศษส่วนตัวภายใต้สีหน้าเรียบๆนั้นอย่างไม่น่าเดียดฉันทีอะไรเลย" (เล่ม ๒, ๔๓๔, ๒๙๙) แม้ว่าในข้อความหลังจะแสดงถึงการเชิดชูลักษณะบรรทัดฐานตัวตนของชนชั้นกลาง เช่น ความมั่งคั่ง การศึกษา และมีความกำกวมอยู่บ้าง แต่ "ความพิเศษส่วนตัว" ที่กล่าวถึงก็น่าจะอนุมานได้ว่ามาจากความพิการ ซึ่งเป็นการตีความที่เข้ากับคำพูดของนิรุติดี การนำเสนอความหมายของความพิการในแง่การเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวที่สร้างความแตกต่างในเชิงบวกให้ผู้ที่มีความพิการนี้ แม้จะปรากฏอยู่เล็กน้อย และในลักษณะที่เป็นเชิงหยอกล้อ หรือมีความกำกวมไม่ชัดเจน แต่ก็ป็นร่องรอยที่สื่อถึงความเปลี่ยนแปลงในการให้ความหมายกับความพิการไปในทางที่ยอมรับความหลากหลายที่คนพิการมีมากขึ้น

นอกจากนั้น การยืนยันอัตลักษณ์ความพิการในเรื่อง ยังเห็นได้จากการนำเสนอภาพร่างกายและการเคลื่อนไหวของคนพิการ จากมุมมองในการใช้ชีวิตประจำวันของคนพิการ กล่าวคือ นอกจากจะมีการกล่าวถึงประเด็นเรื่องการขาดสิ่งอำนวยความสะดวกในการเดินทางสำหรับผู้มีปัญหาในการเคลื่อนไหว เช่น ทางลาดสำหรับรถเข็นในการขึ้นรถประจำทาง หรือเข้าไปในตัวอาคาร ลิฟท์สำหรับขึ้นชั้นบน โดยทั่วไปแล้ว เรื่องยังแสดงถึงความใส่ใจในรายละเอียดและกระบวนการของการเคลื่อนไหวของคนพิการที่มีปัญหาทางการเคลื่อนไหว ผ่านการใช้อุปกรณ์เครื่องช่วยต่างๆ เช่น ไม้ค้ำยัน รถเข็นวีล

เซอร์ ชาเทียม ในชีวิตประจำวัน เช่น มีการเปรียบเทียบถึงข้อดีและข้อเสียของอุปกรณ์แต่ละอย่าง เช่น ในฉากการสนทนาระหว่างดวงศศิและนนท์ พี่เขยของเธอที่มารับกลับบ้าน:

... หญิงสาวถอยเก้าอี้ไปหยิบไม้ค้ำมาด้วยตนเอง พอมีหลักก็จัดการดันเก้าอี้ทำงาน
เก็บเข้าที่อย่างเรียบร้อย “เสร็จแล้วค่ะ”

นนท์เปิดประตูให้น้อง “คิน่าจะนั่งรถเข็นนะ ไม่ดีกว่าหรือ”

“เคลื่อนย้ายลำบากสิคะ ตอนเก็บรถเข็นนะ”

“เออจริงสินะ!” (เล่ม ๑, ๓๙)

ข้อความนี้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการการใช้อุปกรณ์สำหรับคนพิการ และปัญหาของอุปกรณ์ที่เกิดจากประสบการณ์ของคนพิการเอง คำตอบรับของพี่เขยในตอนท้าย สะท้อนให้เห็นถึงการยอมรับประสบการณ์ของน้องภรรยาว่าเป็น “ผู้รู้” มากกว่าในเรื่องสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ เนื่องจากเป็นผู้ใช้เอง นอกจากนั้น ยังแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเคลื่อนไหวร่างกายของผู้พิการ ขาดอันเกี่ยวข้องกับการใช้อุปกรณ์ช่วย เช่น วิธีเก็บของขึ้นรถ การถอดเสื้อผ้าเมื่อนั่งบนวีลแชร์ ปัญหาการเคลื่อนย้ายร่างกายจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง เช่น การที่วีลแชร์ไปสะดุดธรณีประตู การขึ้นบันไดโดยหิ้ววีลแชร์ไปด้วยในกรณีที่ไม่มีลิฟท์ การนำเสนอภาพเหล่านี้ ดูเหมือนจะมีได้มีจุดมุ่งหมายโดยตรงในการวิพากษ์ความขาดแคลนของสังคมในการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ มากไปกว่า การนำเสนอประสบการณ์ ซึ่งมักออกมาในเชิงการเป็นปัญหา ในการเคลื่อนไหวของคนพิการ ภาพที่นำเสนอมักเป็นในรูปของความขลุกขลัก การสะดุด การล้ม แต่ในแง่หนึ่ง น่าจะเป็นการแสดงให้เห็นถึงการพยายามนำเสนอเรื่องราวของคนพิการอย่างจริงจัง โดยไม่กลบเกลื่อนให้ดูดี โดยเลือกนำเสนอคนพิการที่ “เอาชนะ” อุปสรรคเล็กๆ เหล่านี้ได้แล้ว แต่นำเสนอด้านที่ขรุขระของความพิการ เพื่อให้คนยอมรับในความขรุขระนั้นให้ได้ การนำเสนอเช่นนี้อาจเรียกได้ว่าเป็นการเข้าใกล้สุนทรียศาสตร์แบบที่มาจากจุดยืนของคนพิการเข้าไปอีกเปลาะหนึ่งแล้วก็เป็นได้ การเปรียบเทียบฉากการเดินขึ้นบันไดของศศิใน เงาจันทร์ และดวงศศิ ใน พระจันทร์ข้างแรม จะบอกได้ดีถึงความแตกต่างนี้ ใน เงาจันทร์ ศศิ มีฉากขึ้นบันไดที่สำคัญอยู่ ๒ ฉาก ได้แก่ การฝึกขึ้นลงบันไดตามคำสั่งของนักกายภาพบำบัด ซึ่งสร้างความเจ็บปวดและเบื่อหน่ายให้กับเธอ แต่ด้วยความอดทนไม่ย่อท้อ เธอก็สามารถขึ้นสู่ชั้นบนสุดได้ ฉากนี้ได้รับการเล่าซ้ำถึงสองครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสำคัญต่อตัวละครเป็นอย่างมาก ส่วนฉากที่สองซึ่งเป็นฉากสั้นๆ นั้น น่าจะเป็นเหมือนผลลัพธ์จากการฝึก “ขึ้นบันได” ในการทำกายภาพบำบัด แต่ก็อาจหมายรวมถึงบันไดชีวิตที่เธอต้องไต่ขึ้นไปด้วย ฉากนี้เป็นฉากที่ศศิติดเถียงกับพ่อเรื่องการคบหากับป้าสัก ซึ่งสุดท้ายเธอเลือกที่จะยืนยันความต้องการของเธอที่จะคบกับ

ป่าสักต่อไป แล้วเดินขึ้นบันไดไปชั้นบน โดยที่บิดาของเธอ “ได้แต่แลตามหล่อนขึ้นบันได...ทีละขั้น... ด้วยไม้เท้าคู่ยากของหล่อน ความรู้สึกทั้งหมดเต็มตื่น...ไม่รู้ว่านี่คืออารมณ์ใด ภาควุฒิ สมหวัง หรือ ยินดี...ปริวิตก คลอนแคลน หรือ มิตรมน คุณคล้ายจะปนกันอยู่ระหว่างสุขที่สุดกับทุกข์ที่สุด” (เงาจันทร์, เล่ม ๒, ๓๔๕) ซึ่งจะเห็นได้ว่า การขึ้นบันไดในครั้งหลังนี้ แสดงถึงการยืนยันความเป็นตัวเอง และชัยชนะที่ได้จากการฝึกกรำอย่างโชกโชก จนนำมาซึ่งความภาคภูมิใจให้กับตัวเองและคนรอบข้าง ในขณะที่ใน พระจันทร์ข้างแรม นั้น ฉากขึ้นบันไดของเธอ คือ ความพยายามที่จะพาตัวเองขึ้นไปเข้าร่วมประชุมที่ชั้นสองของสำนักงาน ด้วยการหิ้วรถวีลแชร์ไปด้วย อย่างทุลักทุเล และเป็นเหตุให้เธอเกิดความรู้สึกอับอายเมื่อมีผู้พบเห็น จนเธอต้องขอลาออกจากงาน หลังจากวางแผนการขึ้นอย่างรอบคอบโดยการคิดเปรียบเทียบกับกลวิธีการขึ้นบันไดที่บ้านแล้ว เธอจึงขึ้นไป แต่ภาพที่ผู้มาบังเอิญพบเห็น ที่ถูกเรียกว่า “ความงุ่มง่ามที่บันได” คือ “ผู้หญิงผมดำคนหนึ่งในอาภรณ์แต่งกายดี กำลังเกาะกอดราวบันไดไว้แน่นด้วยแขนข้างขวา มือซ้ายคอนเหล็กพับเขื่อง [เก้าอี้รถเข็น] พาดขาเดียวไว้บนบันไดขึ้นได้ ๕-๖ ขั้น” (เล่ม ๑, ๗๕) ซึ่งในที่สุดเธอก็ขึ้นไปไม่สำเร็จ เนื่องจากถูกเพรียวอุ้มลงมาเสียก่อน หากเปรียบเทียบฉากการขึ้นบันไดในทั้งสองเรื่อง จะพบว่าแม้ทั้งสองกรณีจะถูกนำไปผูกโยงกับโศกนาฏกรรม การเอาชนะอุปสรรค ซึ่งได้แก่ ความพิการทางร่างกาย ในขณะที่เรื่อง เงาจันทร์ มิได้บรรยายรายละเอียดของร่างกายที่เคลื่อนไหวอย่างชัดเจน แต่กล่าวถึงความหมายในเชิงความสำคัญที่มีต่อชีวิตและจิตใจของศินและผู้เกี่ยวข้อง ฉากเดียวกันนี้ในเรื่อง พระจันทร์ข้างแรม บรรยายให้เห็นรายละเอียดของร่างกายในการพยายามขึ้นอย่างชัดเจน เช่น ตำแหน่งและบทบาทของแขนและมือ และความขรุขระ งุ่มง่าม ที่สามารถจินตนาการไปได้จากการเคลื่อนไหว จึงอาจกล่าวได้ว่า เรื่อง พระจันทร์ข้างแรม นั้น ให้ความสำคัญกับรายละเอียดของร่างกายของคนพิการจากการใช้ชีวิตประจำวันในแง่ที่ได้พยายามปิดบังหรือกลบเกลื่อนความไม่งาม หรือ “ความงุ่มง่าม” ตามความเป็นจริงที่อาจเกิดขึ้นได้ ด้วยชื่อเรื่อง ชื่อตัวและอาชีพของนางเอกที่คล้ายกัน เราอาจมองว่า พระจันทร์ข้างแรม เป็น เงาจันทร์ ในภาคยุคพุทธวัฒนธรรมนั่นเอง

ข. พระอาทิตย์คืบแรม (๒๕๔๓) ของ ชมัยภร แสงกระจ่าง: การอยู่กับความพิการอย่างคนพิการ

พระอาทิตย์คืบแรม เป็นเรื่องราวของ “กรรณ” เด็กหนุ่มจากครอบครัวชนชั้นกลางที่ค่อนข้างมีฐานะที่พยายามฆ่าตัวตายจากการกดดันในครอบครัวจนตาบอด เนื้อหาของนวนิยายจะเป็นการใช้ชีวิตของเด็กหนุ่มผู้หนึ่งที่ดิ้นรนตัวเองขึ้นมาจากความท้อแท้หมดหวัง โดยมีกำลังใจจากเพื่อนและ

ครอบครัว จนในที่สุดเขาก็สามารถประสบความสำเร็จสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ในที่สุด ในแง่ของโครงเรื่องแบบสร้างตนเอง นวนิยายเรื่องนี้ยังเข้าร่วมกับวาทกรรมแนวฟื้นฟูสมรรถภาพ หรือ กระบวนทัศน์ความพิการแบบปัจเจกนิยมอยู่ที่ต้องให้คนพิการพยายามต่อสู้กับอุปสรรคคือความพิการของตนเอง จนสามารถประสบความสำเร็จในชีวิต ได้แก่ การสอบเข้าเรียนในมหาวิทยาลัยได้ในกรณีของกรรณ และการได้แต่งงานกับหญิงตาดีในกรณีของพีร์ แต่อย่างไรก็ดี สิ่งทีววรรณกรรมเรื่องนี้พูดถึง ซึ่งจะต่างไปจากเรื่องเดิมๆ ก็คือ การตีความใหม่กับการให้ความหมายของความพิการในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดเรื่องกรรมเก่า ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาแต่ยุคจารีตในการให้ความหมายกับความพิการในสังคมไทย ในเรื่องนี้ ตัวบทได้ให้ตัวละครพีร์ ซึ่งเป็นตัวละครเอกอีกตัวที่ตาบอดเช่นกัน สอนกรรณว่า พีร์:

“จู่ๆตาของผมนก็หมดสภาพ ถ้าเป็นพระท่านก็บอกว่า ผมมีกรรมเก่า ผมไม่รู้หรือว่าผมมีกรรมเก่าอะไร แต่ผมรู้ว่า สิ่งนี้เกิดในสายพันธุ์ของผม และผมก็คิดฆ่าตัวตายไปแล้ว . . . แต่เมื่อกรรมหรืออะไรก็ตามไม่อนุญาตให้ผมตาย กรรมหรืออะไรอันนั้นกลับสั่งให้อยู่รอดโดยต้องตาบอด ผมก็อยู่ ผมอยู่อย่างคนตาบอด แต่ชีวิตผมต้องไม่บอด”

และดังนั้น เรื่องจึงเน้นถึงการทำความในปัจจุบันให้ดีกว่าที่ จะยึดติดอยู่กับกรรมเก่าให้มา กำหนดอัตลักษณ์ในแง่ลบให้กับตัวเอง นอกจากนี้ ตัวบทยังได้ก้าวไปอีกขั้น ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับคนพิการ โดยการให้ตัวละครพีร์ได้มีโอกาสบวช แม้ว่าจะเป็นสิ่งที่ขัดกับข้อห้ามในพระวินัย ดังที่กล่าวไปในบทที่ ๓

๔.๓ ความพิการในเรื่องเล่าชีวิตของไทย

๔.๓.๑ เรื่องเล่าชีวิตกับวาทกรรมความพิการ: มุมมองเชิงทฤษฎี

ก. เรื่องเล่าชีวิตกับการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของคนพิการ

ดังที่ได้กล่าวแล้วในเบื้องต้น งานเขียนประเภทเรื่องเล่าชีวิตเป็นลักษณะงานเขียนสำคัญที่กลุ่มชนกลุ่มน้อยที่ถูกกลืนหรือละเมิดสิทธิและอำนาจหลายกลุ่มเลือกใช้เพื่อเป็นสื่อในการถ่ายทอดประสบการณ์การถูกละเมิดและเพื่อเรียกร้องให้ประชาคมผู้อ่านเกิดการตระหนักและดำเนินการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิมนุษยชนของกลุ่มของตน ในกรณีของกลุ่มคนพิการก็เช่นเดียวกัน งานเขียนประเภทเรื่องเล่าชีวิตได้เปิดพื้นที่ให้กับคนพิการในการนำเสนอเรื่องราวหรือภาพแทนของคนพิการ โดยคนพิการเอง ซึ่งทำให้คนพิการได้มีโอกาสถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตของตนในแง่มุมที่หลากหลาย ซึ่งสามารถโต้กลับภาพแทนแบบเหมารวมของคนพิการในลักษณะการเป็นสัญลักษณ์หรือ

อุปลักษณะ หรือภาพแทนคนพิการแบบนำเสนอสารสมเพทเวทนาการสงเคราะห์จากผู้ใจบุญในวรรณกรรมและสื่อวัฒนธรรมอื่นๆในสังคมกระแสหลัก ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระบวนการทางการแพทย์และมักเป็นงานที่จัดทำโดยคนที่ไม่ใช่คนพิการ ตลอดจนอาจเป็นเวทีที่คนพิการจะใช้เพื่อตอบโต้ทัศนคติหรืออคติอื่นๆที่มีต่อคนพิการในสังคมกระแสหลักอีกด้วย อย่างไรก็ตาม แม้งานเขียนประเภทดังกล่าวดูจะมีศักยภาพสูงในการเป็นสื่อในการปลดปล่อยดังกล่าว หากแต่การทำงานเขียนเรื่องเล่าชีวิตเป็นสื่อที่ใช้วาทกรรมร่วมกับสื่ออื่นๆในสังคม และเป็นประเภทงานเขียนที่มีขอบและรูปแบบการประพันธ์บางอย่างของตนเอง จากปฏิบัติการการเขียนที่ผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เรื่องเล่าชีวิตบางเรื่อง แม้จะเขียนโดยคนพิการหรือชนกลุ่มน้อยอื่นๆเอง หากใช้อย่างไม่ตระหนักในนัยทางการเมืองของสัญญาณต่างๆที่ถูกถ่ายทอดออกไป ก็อาจกลับกลายเป็นผลในการสนับสนุนวาทกรรมและแนวคิดกระแสหลักเกี่ยวกับความพิการได้

ใน *Recovering Bodies: Illness, Disability, and Life Writing* (1997) ซึ่งเป็นการศึกษางานเขียนเรื่องเล่าชีวิตของผู้ป่วยโรคมะเร็งและโรคเอดส์ คนพิการทางร่างกาย และคนหูหนวกในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมอเมริกัน G. Thomas Couser ได้อภิปรายไว้อย่างน่าสนใจว่า งานเขียนเรื่องเล่าชีวิตเป็นรูปแบบงานเขียนสำคัญที่มีศักยภาพในการคืนอำนาจในการควบคุมร่างกายและชีวิตให้แก่กลุ่มคนดังกล่าว ที่มักตกอยู่ในอำนาจของแพทย์ซึ่ง “เล่าเรื่อง” กำหนดรูปแบบและความเป็นไปได้ในชีวิตของคนเหล่านี้ในรูปแบบของ “การวินิจฉัยโรค” “การพยากรณ์โรค” และ “ประวัติการรักษาโรค” ซึ่งทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ถูกลดทอนโดยวาทกรรมทางการแพทย์ให้อยู่ในสถานะ “ผู้ป่วย” โดยที่อัตลักษณ์อื่นๆได้ถูกกดทับไว้ นอกจากนี้ งานเขียนเหล่านี้บางชิ้นยังได้กลับอคติหรือรอยประทับทางวัฒนธรรมที่มีต่อคนเหล่านี้แต่ละกลุ่มด้วย อย่างไรก็ตาม Couser ได้ตั้งข้อสังเกตสำคัญว่า ในหลายๆกรณีขอบการเขียนเรื่องเล่าชีวิตบางรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบประเพณีที่ทำกันมานานอย่างอัตชีวประวัติ และความคาดหวังในเนื้อหาหรือโครงเรื่องในบางลักษณะของสำนักพิมพ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความคาดหวังและรสนิยมการอ่าน (และการซื้อและบริโภคงาน) ของผู้อ่าน ก็อาจมีส่วนสำคัญในการกำหนดเนื้อหาของงาน จนทำให้งานนั้นมีลักษณะที่ไปสนับสนุนสอดคล้องมากกว่าที่จะไปบ่อนเซาะหรือโต้กลับวาทกรรมกระแสหลักในสังคมวัฒนธรรมเกี่ยวกับคนพิการ

ดังเช่นในเรื่องเล่าประเภทอัตชีวประวัติ ซึ่งตามทีปฏิบัติกันมาในวัฒนธรรมตะวันตกนับแต่ยุค Enlightenment เป็นเรื่องเล่าชีวิตบุคคลโดยบุคคลนั่นเอง ซึ่งเล่าถึงพัฒนาการของชีวิตผ่านระยะเวลาหนึ่ง ในหลายกรณีมักเป็นโครงเรื่องเรื่องของตัวเองที่ไต่เต้าจากความยากลำบากหรืออุปสรรคในชีวิตมาสู่ “ความสำเร็จ” ในฐานะหน้าที่การงานหรือด้านอื่นๆ อัตชีวประวัติมักเขียนจากจุดยืนของผู้ที่

“ประสบความสำเร็จ” ในชีวิตแล้ว มองย้อนกลับไปยังชีวิตของตนเองจากอดีตมาถึงปัจจุบัน เพื่อเฉลิมฉลองในความสำเร็จของปัจเจกบุคคลนั้น และเพื่อเป็น “ตัวอย่าง” แก่ผู้อ่านให้ดำเนินรอยตาม ดังที่ Couser ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างน่าสนใจว่า อุตชีวประวัติจึงมักมีโครงเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (comic plot) ซึ่งตัวเอกหรือองค์ประธานพบกับความสุขความสำเร็จบางประการในตอนท้ายของเรื่อง และเรื่องก็จบลงอย่างมีความสุข (nt. 1, 16) โดยนัยนี้ ประสพการณ์ “ความพิกار” อาจไม่ถูกจัดเป็น—และซ้ำๆ อาจถูกมองว่าเป็นสภาวะที่อยู่ตรงกันข้ามกับ—“ความสำเร็จ” ตามนิยามของคนทั่วไปในสังคม และดังนั้นก็อาจมีความเป็นไปได้มากที่ชีวิตของคนพิการ์อาจไม่ถูกจัดเป็นชีวิตที่นำมาเขียนขายเป็น “อัตชีวประวัติ” ได้ ซึ่งอาจกลายเป็นสิ่งที่กีดกันมิให้คนพิการ์จำนวนมากลุกขึ้นมาเขียนเรื่องราวชีวิตของตนเอง ดังเช่นที่ปรากฏในสังคมไทย ดังจะได้กล่าวต่อไปในบทที่ 4 ดังนั้น งานเขียนเรื่องเล่าชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานเขียนเชิงอัตชีวประวัติของคนพิการ์หลายเรื่อง เพื่อที่จะสามารถถูกเขียนให้ปรากฏออกมาและได้รับการตีพิมพ์ได้ จึงอาจต้องใช้โครงเรื่องหรือไวยาหารบางอย่าง ซึ่งแสดงให้เห็นถึง “ความสำเร็จ” หรือ “ชัยชนะ” ในชีวิต เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับการนำเสนอชีวิตของตนสู่สาธารณะ

ข. ไวยาหารสำคัญในเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการ์

Couser ได้นำประเด็นโครงเรื่องหรือไวยาหารสำคัญที่พบในเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการ์ในสังคมตะวันตกมาเขียนอธิบายไว้ในบทความ “Conflicting Paradigms: The Rhetorics of Disability Memoirs” ซึ่งผู้วิจัยจะขอนำมาสรุปและอธิบายขยายความในรายละเอียดเพิ่มเติมจากในบทความในบางช่วงดังนี้ โครงเรื่องหรือไวยาหารสำคัญที่พบในเรื่องเล่าชีวิตได้แก่

๑. เรื่องเล่าแนว “ชัยชนะเหนืออุปสรรค” (Narrative of triumph over adversity) ซึ่งเป็นโครงเรื่องแบบที่พบได้บ่อยที่สุด โครงเรื่องดังกล่าวนำเสนอเรื่องราวของปัจเจกบุคคลพิการ์ที่ประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะเล่าเรื่องราวการไต่เต้าฝ่าฟันเอาชนะอุปสรรคในชีวิต ซึ่งที่สำคัญก็คือความพิการ์ของตนเอง จนสามารถประสบความสำเร็จได้ในที่สุด และสามารถเป็นแบบอย่างในการใช้ชีวิตหรือเป็น “แรงบันดาลใจ” ให้กับผู้อ่านได้เป็นอย่างดี ในแง่ขนบการประพันธ์อัตชีวประวัติและความคาดหวังของผู้อ่าน การนำเสนอเรื่องราวของความสำเร็จของคนพิการ์ย่อมเป็นการหาทางออกไปสู่การมีโครงเรื่องแบบสุขนาฏกรรม จากภาพลักษณ์แบบเหมารวมของคนพิการ์ที่มักถูกมองว่าน่าสงสาร ชวนให้เศร้าใจ เป็นต้น เรื่องเล่าในลักษณะนี้ เรื่องเล่าจะสื่อถึงความภาคภูมิใจในการต่อสู้ชีวิตของผู้เล่า และคาดหวังให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมในวีรกรรมหรือคุณธรรมที่มีอยู่ในการต่อสู้นั้น จนอยากเอาเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติตน หากมองดูอย่างผิวเผินอาจดูเหมือนว่าเรื่องเล่าชีวิตที่ใช้โครงเรื่องแบบนี้ยอมรับและยกย่อง

ใน “ความสามารถ” ของคนพิการ—ซึ่งมักถูกมองโดยคนในสังคมทั่วไปว่ามีอยู่น้อยกว่า “คนปกติ”—ในการประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานหรือในชีวิต แม้จะพิการ จนอาจเป็นตัวอย่างการดำเนินชีวิตให้แก่ผู้ไม่พิการได้ แต่หากพิจารณาโครงเรื่องดังกล่าวด้วยมุมมองความพิการศึกษาหรือมุมมองทางการเมืองของคนพิการแล้ว จะพบว่ามัลักษณะที่ไปไปสนับสนุนวิธีคิดเกี่ยวกับคนพิการในกระแสหลัก ซึ่งขัดแย้งกับความพยายามในการสร้างพลังทางการเมืองเพื่อการเปลี่ยนแปลงในเรื่องสิทธิมนุษยชนของคนพิการ กล่าวคือ เรื่องเล่าเหล่านี้มักนำเสนอภาพความพิการว่าเป็นตัวการก่อให้เกิดปัญหาหรืออุปสรรคในชีวิตขององค์กรประธาณหรือผู้เล่า และปัญหานั้นอยู่ที่ร่างกายของผู้เล่าเอง ซึ่งมีความขาดหรือบกพร่องไปจนทำให้เกิดความยากลำบากในการใช้ชีวิต โดยละเลยสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น อคติ การขาดการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวก (accommodations) ในทางกายภาพ การศึกษาเล่าเรียน และการทำงาน ซึ่งลิดรอนสิทธิของคนพิการและควรถือเป็น “อุปสรรค” ที่แท้จริงในชีวิตของคนพิการส่วนใหญ่ในสังคม นอกจากนั้น โครงเรื่องดังกล่าว มักเลือกนำเสนอเฉพาะปัจเจกบุคคลพิการที่สามารถ “ทำได้” หรือ “ไปถึง” โดยเน้นความสามารถส่วนบุคคลของคนผู้นั้น เช่น สถิติปัญญา และคุณธรรมและจริยธรรมส่วนบุคคล เช่น ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความพากเพียรอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำพาบุคคลนั้นไปสู่ความสำเร็จในชีวิตในที่สุด แนวคิดเช่นนี้ย่อมสื่อว่าความสำเร็จในชีวิตเป็นเรื่องของความสามารถและความพยายามส่วนบุคคล ซึ่งใครก็ยอมทำให้เกิดขึ้นได้หากปฏิบัติตนอย่างถูกวิธี หากแต่ความคิดที่แฝงอยู่อีกด้านหนึ่งของภาพนั้นก็คือ หากผู้ใดทำไม่ได้ ก็เป็นความบกพร่องของผู้นั้นเองที่ไม่มีความสามารถหรือความเพียรพยายาม ฯลฯ เพียงพอ แท้จริงแล้วบุคคลประเภท “สุดยอดคนพิการ” (“supercrip”) ดังกล่าว ไม่อาจถือว่าเป็นภาพตัวแทนที่แท้จริงของกลุ่มคนพิการทั่วไปในสังคมได้ เนื่องจากเป็นเพียงคนกลุ่มเล็กๆในบรรดากลุ่มคนพิการเท่านั้น และการยกย่องเชิดชูปัจเจกบุคคลดังกล่าวเหนือคนพิการทั่วไป แท้จริงแล้วจึงเป็นการถอนรอยประทับในเชิงลบออกจากคนพิการคนหนึ่งเพื่อทิ้งรอยประทับที่ลึกกว่าเดิมไว้ให้แก่คนพิการคนอื่นๆส่วนใหญ่ในสังคม ซึ่ง “ไปไม่ถึง” ทั้งๆที่ “ความล้มเหลว” เช่นนี้ แท้จริงแล้วส่วนใหญ่ก็มาจากการกีดกันทางสังคมที่มีต่อคนพิการนั่นเอง

ความคิดเช่นนี้มีที่มาจากอุดมการณ์ปัจเจกนิยมเสรีนิยมตะวันตกที่สนับสนุนและเชื่อในการมี
ความสามารถในการพึ่งตนเอง ควบคุมตนเอง และปรับปรุงตนเองเพื่อให้พร้อมต่อการแข่งขันทางเศรษฐกิจในสังคมเสรีนิยม เพื่อนำพาตนเองและสังคมส่วนรวมไปสู่ “ความสำเร็จ” และ “ความก้าวหน้า” ในที่สุด ดังที่ Thomson ได้นำเสนอไว้ อุดมการณ์ปัจเจกนิยมที่เชื่อว่าปัจเจกบุคคลจะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างเป็นเอกเทศด้วยความสามารถในการพึ่งตนเองโดยปราศจากการพึ่งพา

ผู้อื่นนี้ แท้จริงแล้วเป็นเพียงภาพอุดมคติลวงตา และเนื่องจาก “คนพิการ” เป็นตัวอย่างที่เห็นได้เด่นชัดถึงการออกนอกกรอบอุดมคติดังกล่าว จึงเป็นพื้นที่ที่ก่อให้เกิดความกังวลทางวัฒนธรรมและรอยประทับในแง่ลบ และเกิดความพยายามมากมายในสังคมที่จะ “รักษา” ให้คน “หาย” จากความพิการ (Thomson 41-6) ในแง่ของกระบวนการทัศน์ในการมองความพิการ อาจกล่าวได้ว่าเรื่องเล่าแนว “ชัยชนะเหนืออุปสรรค” เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนกระบวนการทางการแพทย์หรือกระบวนการค้นคว้าวิจัยบุคคล ที่มองว่าความพิการเป็นปัญหาของปัจเจกบุคคล เป็นสภาวะของร่างกายที่มีความบกพร่องจากบรรทัดฐานร่างกายปกติ สมควรที่จะได้รับการรักษาเยียวยาจากแพทย์ให้หายจากความพิการนั้น สภาวะร่างกายพิการโดยนัยนี้ แม้จะถือเป็นสิ่งที่น่าเศร้าและแสดงถึง “ความโชคร้าย” ของผู้ที่เป็นหรือกลายเป็นคนพิการ แต่ก็แสดงถึงลักษณะความด้อยและความเป็นอื่น (เนื่องจากหมายถึงความบกพร่องทางร่างกาย) อย่างเลี่ยงไม่ได้ และด้วยการที่เป็นปัญหาส่วนบุคคลจึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคลนั้นๆเองในการปรับปรุงตนเองให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ โดยที่สังคมมิได้มีหน้าที่ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำรงชีวิตของคนพิการอย่างในกระบวนการทัศน์เชิงสังคมตามฐานคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนดังได้กล่าวมาแล้ว

๒. โวหารแบบกอธิคหรือโวหารความน่าสะพรึงกลัว (Gothic rhetoric or the rhetoric of horror)

โวหารแบบนี้จะนำเสนอภาพความพิการในลักษณะที่เป็นสภาวะที่น่าสะพรึงกลัว ซึ่งต้องพยายามเลี่ยงมิให้เกิดขึ้นกับตนเอง การให้ภาพดังกล่าวอาจทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ ซึ่งอาจเป็นความเวทนาสงสารต่อ “ผู้ประสบเคราะห์กรรมในชีวิต” หรือมิฉะนั้นก็เป็นความรู้สึกสยดสยองหวาดกลัว ไม่อยากให้เกิดขึ้นกับตนเอง Couser อธิบายว่าโวหารชนิดนี้มักไม่ใช้ในเรื่องเล่าที่ผู้มีสภาวะเช่นนั้นเป็นผู้เขียนเอง เนื่องจากอาจมีผลทำให้ภาพของผู้เล่าปรากฏในเชิงลบ เว้นแต่ในกรณีของผู้ที่ได้รับ “การรักษา” หรือ “การฟื้นฟู” จน “หาย” จากความพิการแล้ว—หรือมิฉะนั้นก็สามารถลบลอยประทับในแง่ลบของตนเองได้ด้วยวิธีการอื่น—ก็อาจมองย้อนกลับไปยังช่วงเวลาที่อยู่ในสภาวะความพิการนั้นว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัวหรือน่าสยดสยอง โดยคาดหวังว่าผู้อ่านเมื่ออ่านแล้วจะเกิดความโล่งใจเช่นเดียวกับผู้เล่าในการที่ผู้เล่ารอดพ้นมาจากสภาวะอันย่ำแย่เช่นนั้นมาได้ Couser ได้ยกตัวอย่างข้อความที่แสดงถึงโวหารดังกล่าวในงานเขียนเรื่องเล่าเรื่อง *A Leg to Stand On* ของ Oliver Sacks แพทย์ผู้เชี่ยวชาญด้านประสาทวิทยาที่มีชื่อเสียง ซึ่งเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับประสบการณ์การสูญเสียความสามารถในการทำงานขาข้างหนึ่งไปจากอุบัติเหตุ แต่ภายหลังอาการดังกล่าวได้หายไป Sacks ได้มองย้อนกลับไปยังช่วงเวลาที่ยังอยู่ในสภาวะความพิการดังกล่าวดังนี้

ผมเคยคิดว่าการบาดเจ็บที่ผมได้รับ (การบาดเจ็บขั้นรุนแรงของกล้ามเนื้อและ

เส้นประสาทที่ขาข้างหนึ่ง แต่ไม่ได้มีอาการแทรกซ้อน) เป็นเรื่องธรรมดาๆ ไม่มีอะไรซับซ้อน แต่ผมกลับต้องประหลาดใจที่การบาดเจ็บนี้มีผลกระทบต่อผมอย่างลึกซึ้งยิ่งนัก คือการที่ขากลายเป็นอัมพาตอย่างหนึ่งและรู้สึกเหมือนเป็นสิ่งที่แปลกแยกจากตัวผม เหมือนขานั้นกลายเป็นเพียง "วัตถุ" ชิ้นหนึ่งที่ไม่เกี่ยวข้องอะไรกับตัวผม เป็นผลกระทบที่ประหลาด และก็น่าสะพรึงกลัวด้วยซ้ำ รวากับตกไปในหุบเหว ผมไม่ทราบว่าจะคิดอย่างไรดีกับผลกระทบเหล่านี้ และเต็มไปด้วยความกลัวว่าผมอาจจะไม่มีวันหาย ผมรู้สึกว่หุบเหวที่ว่านั้นเป็นสิ่งที่น่าสยดสยอง และรู้สึกว่าการหายจากอัมพาตนั้นเป็นสิ่งมหัศจรรย์ และตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ผมก็มีความเข้าใจถึงสิ่งที่น่าสยดสยองและสิ่งที่น่าอัศจรรย์ใจ ซึ่งแฝงตัวซ่อนอยู่ในชีวิตภายใต้เปลือกนอกของการดูเหมือนมีสุขภาพดีได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น (13-14; qtd. in Couser 80)

ภาพดังกล่าวถูกนำเสนอจากมุมมองของผู้ที่ "หายพิการแล้ว" และมีผลในการขีดเส้นแบ่งระหว่างความพิการกับความไม่พิการ ซึ่งเป็นการตอกย้ำภาพลักษณ์แบบเหมารวมอย่างหนึ่งของความพิการและสร้างรอยประทับให้กับคนพิการในสังคม

ในขณะเดียวกัน โวหารแบบกอธิกนี้ อาจถูกใช้ในทางที่น่าจะมีศักยภาพในการโต้กลับสถาบันเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อพิการในสังคมกระแสหลักได้ นั่นคือหากโวหารนี้ถูกใช้เพื่อบรรยายสภาพของการรักษา เช่น การปฏิบัติงานโดยประมาทเดินเลื้อและ การไม่ให้ความสำคัญและกาขาดความเห็นอกเห็นใจต่อคนไข้ของบุคลากรทางการแพทย์ ไม่ใช่ตัวสภาวะความพิการเอง อย่างไรก็ตาม การใช้โวหารนี้ในลักษณะดังกล่าวก็ยังคงมิได้โต้กลับหรือท้าทายกระบวนทัศน์ทางการแพทย์หรือปัจเจกบุคคล เพียงแต่เรียกร้องให้มีการปรับปรุงกระบวนการรักษาผู้ป่วยเท่านั้น

๓. โวหารการทดแทนทางจิตวิญญาณ (Rhetoric of spiritual compensation) เป็นโวหารที่พบมากในการนำเสนอเรื่องเล่าเกี่ยวกับความพิการ โวหารนี้จะนำเสนอประสบการณ์การเข้าถึงความตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณหรือศาสนาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งของผู้เล่าที่ทำให้ "ก้าวข้าม" สภาวะอันไม่น่าพึงปรารถนาทางร่างกายสู่สภาวะอันสูงส่งกว่าทางจิตวิญญาณ ซึ่งถือเป็นการทดแทนสิ่งที่ขาดหายไป คือความสามารถทางร่างกาย ความตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณนี้มักได้รับการนำเสนอว่ามาจากประสบการณ์ความทุกข์ยากลำบากทางร่างกายอันเนื่องมาจากความพิการ โวหารนี้อาจถือว่าเป็นภาคหนึ่งของเรื่องเล่าแนวชัยชนะเหนืออุปสรรค เพียงแต่ชัยชนะดังกล่าวเป็นชัยชนะด้านจิตวิญญาณแทนที่จะเป็นด้านวัตถุหรือความสำเร็จทางโลก เช่นเดียวกับในเรื่องเล่าแนวชัยชนะเหนืออุปสรรค โวหารนี้ทำให้เรื่องเล่าดังกล่าวสามารถบรรลุถึงการมีโครงเรื่องแบบสุขนาฏกรรมได้ในตอนจบจาก

ความตระหนักรู้ทางจิตวิญญาณ ซึ่งถือเป็นความสำเร็จที่เกิดขึ้น และคาดหวังให้ผู้อ่านเกิดความชื่นชมใน “ความสำเร็จ” ในเชิงจิตวิญญาณหรือความสูงส่งลึกซึ้งทางจิตใจ ตลอดจนความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทางกาย ซึ่งมักถูกนำเสนอว่าเป็น “ขีดจำกัด” ที่ผู้เล่าก้าวข้ามได้สำเร็จ ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับเรื่องเล่าแนวช่วยชนะเหนืออุปสรรค ในแง่การเมืองเรื่องสิทธิคนพิการโหวรดังกล่าวยังคงมีพื้นฐานการคิดจากกระบวนทัศน์ทางการแพทย์หรือปัจเจกบุคคล ที่มองว่า “ปัญหา” ของคนพิการอยู่ที่ความพิการหรือร่างกายที่พิการ ซึ่งเจ้าของร่างกายต้องเป็นผู้รับผิดชอบที่จะปรับปรุงตนเองให้สามารถใช้ชีวิตให้เข้ากับสังคมในสภาพที่เป็นอยู่ได้ โดยมีได้พิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดการเคารพในสิทธิมนุษยชนของคนพิการ และเช่นเดียวกับเรื่องเล่าแนวช่วยชนะเหนืออุปสรรค “ความสำเร็จ” ทางจิตวิญญาณที่ถูกนำเสนอนี้ย่อมมีส่วนในการลบรอยประทับของความพิการในเชิงลบ เช่น การไร้ความสามารถ ความอ่อนแอ น่าสงสาร ออกจากตัวปัจเจกบุคคลผู้เล่าเรื่อง แต่กลับตอกย้ำรอยประทับดังกล่าวลงไปยังคนพิการคนอื่น ๆ ซึ่งมีได้ถูกมองว่าเป็นกลุ่มคนที่มีจุดยืนทางการเมืองร่วมกัน

๔. โหวดการโหยหาอดีต (Rhetoric of nostalgia) เป็นการนำเสนอประสบการณ์ความพิการที่ผู้เล่ามุ่งมองไปยังช่วงเวลาในอดีตก่อนที่จะกลายเป็นคนพิการด้วยความโหยหาและเป็นการหลีกเลี่ยงประสบการณ์ทุกข์จากความพิการที่กำลังเผชิญอยู่ ในเรื่องเล่าที่ใช้โหวดนี้ พบในเรื่องเล่าที่ผู้เล่ามิได้มีความพิการมาตั้งแต่กำเนิดและสภาวะความพิการที่ประสบอยู่มีความรุนแรงมากจนไม่สามารถกลับไปใช้ชีวิตในลักษณะที่ใกล้เคียงกับชีวิตช่วงที่ยังมิได้เป็นคนพิการได้ ตัวอย่างที่ Couser ยกมาประกอบได้แก่บันทึกความทรงจำเรื่อง *The Diving Bell and the Butterfly* (ชุดประดาน้ำกับผีเสื้อ) ของ Jean-Dominique Bauby ข้อความที่ยกมานี้อาจจะแสดงถึงโหวดดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

ผมกำลังค่อยๆ จางหายไป อย่างช้าๆ แต่ก็แน่นอน เหมือนดังกะลาสีเรือที่มองดูฝั่งของบ้านเกิดค่อยๆ ลับตาไป ผมมองดูอดีตของผมที่กำลังค่อยๆ เลือนหายไป ชีวิตเก่าๆ ของผมยังคงลุกโชนอยู่ในตัวผม แต่มันค่อยๆ ถูกมอดไหม้กลายเป็นเก้าอี้ของ ความทรงจำมากขึ้นทุกทีๆ (77, qtd. in Couser 83)

โหวดดังกล่าว มองความพิการเป็นสภาวะที่ไม่พึงปรารถนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเทียบเคียงความพิการขั้นรุนแรงกับความตาย ซึ่งเป็นการสร้างรอยประทับในเชิงลบและขีดเส้นแบ่งสร้างความเป็นอื่นให้แก่ความพิการออกจากความไม่พิการ โดยมีได้ทำทนายวาทกรรมกระแสหลักและกระบวนทัศน์ทางการแพทย์เกี่ยวกับความพิการ

5. โวหารการปลดแอกจากการถูกกดขี่ (Rhetoric of emancipation) เป็นการนำเสนอเรื่องเล่า ประสบการณ์ความพิการที่แสดงถึงความตระหนักรู้ถึง “ความพิการ” ในฐานะสถานะทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของข้อจำกัดและการกดขี่ทางสังคมที่เกิดจากอคติและการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมในสังคม—มิใช่ในฐานะสถานะที่ไม่พึงปรารถนาของร่างกายที่รอการรักษาเยียวยาจากแพทย์—และแสดงถึงความพยายามในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางสังคม—มิใช่เปลี่ยนแปลงร่างกายของผู้เล่า—อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้สถานะการถูกกดขี่กับคนพิการคนอื่นๆ และการปลดปล่อยตนเองจากการถูกกดขี่ทางสังคมดังกล่าวข้างต้น ก็มีได้เป็นเพียงเรื่องของปัจเจกบุคคลที่พยายามเอาชนะอุปสรรคของชีวิต หากแต่เป็นการปลดปล่อยเพื่อคนพิการคนอื่นๆ ด้วยเช่นเดียวกัน การใช้โวหารนี้เป็นไปตามกระบวนทัศน์เชิงสังคมหรือการเมืองเกี่ยวกับคนพิการ ที่มองคนพิการในฐานะชนกลุ่มน้อยที่ถูกกลืนอนสิทธิในสังคม และมองความพิการว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากการประกอบสร้างทางสังคม—จากวาทกรรม ทศนคติ และการปฏิบัติต่างๆ ในสังคม—และดังนั้น จึงสามารถ—และควรที่จะได้รับการ—แก้ไขให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ในแง่รูปแบบคำประพันธ์ ถึงแม้ว่าโวหารนี้จะเป็นทางออกของการหาตอนจบแบบสุขนานุกรมเช่นเดียวกับโวหารอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น แต่ในแง่การเมืองเรื่องสิทธิคนพิการโวหารนี้ดูน่าจะสามารเป็นสื่อในการโต้กลับวาทกรรมและกระบวนทัศน์กระแสหลักเกี่ยวกับความพิการในสังคมได้มากกว่าโวหารอื่นๆ

ในการอภิปรายเกี่ยวกับโวหารดังกล่าว Couser ได้เชื่อมโยงเรื่องของการใช้โวหารนี้ในตัวอย่างที่ยกมาคือ เรื่อง *I Raise My Eyes to Say Yes* (1989) ของ Ruth Sienkiewicz-Mercer เข้ากับรูปแบบการประพันธ์เรื่องเล่าชีวิตอื่นๆ ที่สำคัญที่มีศักยภาพในการนำเสนอวาทกรรมโต้กลับวาทกรรมกระแสหลัก และอาจนำมาใช้ในการเขียนและการวิจารณ์เรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการได้ ได้แก่ เรื่องเล่าของทาส (slave narrative) อัตชาติพันธุ์วรรณนา (autoethnography) และเรื่องเล่าประจักษ์พยาน (testimonio) ซึ่งน่าจะได้ทำการศึกษาเพื่อประยุกต์ใช้ในการพิจารณาเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการในสังคมไทยต่อไป

๔.๓.๒ เรื่องเล่าชีวิตในสังคมไทยและและนัยยะที่มีต่อการเมืองเรื่องอัตลักษณ์ของคนพิการ เรื่องเล่าชีวิตที่เขียนโดยผู้ที่มีชีวิตที่ถูกเล่าเองในรูปแบบที่รู้จักกันแพร่หลายได้แก่ อัตชีวประวัติ ซึ่งในสังคมไทยในยุคก่อนมักเป็นเรื่องราวของผู้ที่มีชื่อเสียง หรือมีเกียรติคุณบางประการ ที่เขียนเรื่องของตนเองเพื่อให้เป็นแบบอย่างแก่คนรุ่นหลัง ในบริบทดังกล่าว คนพิการมิได้ถูกมองว่ามีความ

น่าสนใจหรือความสำคัญพอที่จะทำให้เรื่องของคนพิการได้รับการตีพิมพ์ได้ ดังนั้น คนพิการจึงมักอยู่ในฝ่ายที่ถูกนำเสนอโดยผู้เขียนที่ไม่ใช่คนพิการมากกว่า ดังที่ได้นำเสนอไปในส่วนต้นของบทนี้ เรื่องเล่าชีวิตเรื่องแรกที่เขียนโดยคนพิการและได้รับการตีพิมพ์ คือ เรื่อง การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด (๒๕๑๘) โดย นฤมล จันทรากุล จากนั้น เธอได้เขียนเล่ม ๒ ของหนังสือชื่อเดียวกันนี้ และตีพิมพ์ในปี ๒๕๒๔ ซึ่งเป็นปีคนพิการสากล จากนั้น เท่าที่สำรวจพบก็ได้มีการตีพิมพ์เรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการเป็นเล่มอีกจนมาในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๔๐ ซึ่งได้เกิดการผลิงานของงานเขียนเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการ สาเหตุที่มีการผลิตงานเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการออกมามากขึ้นในทศวรรษที่ ๒๕๔๐ น่าจะเกิดจากความเอื้ออำนวยของปัจจัยทางสังคมวัฒนธรรม คือ กระแสพหุวัฒนธรรมที่เกิดจากการต่อต้านกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งก่อให้เกิดคนกลุ่มต่างๆอันหลากหลายที่ได้รับผลกระทบต่างออกมาแสดงการขัดขืนกระแสหลัก ที่สร้างความรุนแรงให้เกิดขึ้นกับตนเองหรือชุมชน และเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มตนเอง โดยในประเทศไทยจะเห็นได้จากการเติบโตของภาคประชาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในช่วงการปฏิรูปการเมือง หลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ซึ่งทำให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรม คือ รัฐธรรมนูญไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งมีบทบัญญัติขยายสิทธิของประชาชนเพิ่มมากขึ้น การขยายสิทธิของพลเมืองดังกล่าว เป็นผลจากการเคลื่อนไหวของขบวนการประชาสังคม ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มและองค์กรในสังคมที่หลากหลายและมีความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ทั้งในทางสนับสนุนและต่อต้านรัฐ (กฤตยา อาชวนิชกุล และคณะ: ๒๕๔๒, ๑) ภายใต้บรรยากาศการเคลื่อนไหวดังกล่าว ซึ่งกลุ่มคนพิการก็ถือเป็นส่วนหนึ่ง ทำให้คนพิการ เช่นเดียวกับกลุ่มคนชายขอบกลุ่มอื่นๆ เช่น ผู้ป่วยโรคเอดส์ ผู้ป่วยโรคเมเร็ง กลุ่มคนรักเพศเดียวกัน ฯลฯ ก็ได้เริ่มผลิตงานเขียนเรื่องเล่าชีวิตขึ้น เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มตนที่อาจเคยถูกกดทับไว้ ตลอดจนเป็นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนกลุ่มเดียวกัน ในส่วนของคนพิการนั้น เรื่องเล่าชีวิตที่เริ่มได้รับการผลิตในทศวรรษที่ ๒๕๔๐ นั้น ยังได้รับการกระตุ้นจากปัจจัยทางสังคมอีกประการหนึ่ง นั่นคือ วิกฤตเศรษฐกิจใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งทำให้เกิดบรรยากาศของความผิดหวัง ท้อแท้ ในสังคมในหลายภาคส่วน ด้วยความหมายทางวัฒนธรรมของความพิการที่มักถูกเชื่อมโยงกับโศกนาฏกรรมและหายนะของชีวิต ดังได้กล่าวมาแล้ว เรื่องเล่าชีวิตของคนพิการจึงเสมือนมีแรงสนับสนุนจากสังคมในบางส่วนหนึ่ง ซึ่งทำให้สำนักพิมพ์ต่างๆ หรือคนพิการที่ตัดสินใจจัดพิมพ์เรื่องเล่าเอง ได้ลุกขึ้นมาเขียนและตีพิมพ์งานดังกล่าว งานเขียนเรื่องเล่าชีวิตของคนพิการนับตั้งแต่ยุคแรกมามีลักษณะเฉพาะที่อาจกล่าวได้ว่าต่างไปจากงานเขียนเรื่องเล่าชีวิตของตะวันตก เช่น ของประเทศสหรัฐอเมริกา คือ เป็นเรื่องเล่าที่เขียนโดยคนพิการที่มีพื้นเพมาจากชนชั้นที่มีฐานะทางเศรษฐกิจในสังคม ในขณะที่ของประเทศสหรัฐฯ จะมีงานเขียนที่ผลิตโดยชน

ชั้นกลางที่ค่อนข้างมีฐานะทางเศรษฐกิจดีเสียมาก (Couser: 1997) เนื่องจากเป็นผู้มีโอกาสในการเขียนงานมาก สิ่งที่เกิดขึ้นในงานเขียนของไทย คือ งานเขียนเรื่องเล่าชีวิตของไทยจำนวนหนึ่งจะมีลักษณะโครงเรื่องแบบการโต้เถียงฐานะทางเศรษฐกิจ จากชนชั้นล่างมาสู่ชนชั้นกลาง และลักษณะอีกประการหนึ่งของงานเขียนเรื่องเล่าชีวิตโดยคนพิการของไทย คือ จะมีการแสดงออกถึงจิตสำนึกของความเป็นกลุ่มหรือชุมชนคนพิการไปพร้อมกับเรื่องของตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลมาตั้งแต่ยุคแรกๆ ดังนั้น จึงมีการสะท้อนจิตสำนึกทางการเมืองของคนพิการค่อนข้างมาก และบางครั้งมักสอดแทรกเรื่องเล่าเกร็ดย่อยต่างๆ ที่อาจเป็นเรื่องราวของผู้อื่น แต่มีความผูกพันกับผู้เขียนในฐานะผู้ร่วมชุมชนหรือร่วมประสบการณ์ ซึ่งจะต่างจากงานเขียนแบบอัตชีวประวัติแท้ๆ ที่เน้นไปที่ชีวิตของบุคคลคนหนึ่งผ่านช่วงเวลาของชีวิต

๔.๓.๒ เรื่องเล่าความพิการในยุคแรก

ก. เรื่องเล่าแนวผู้ชีวิต: ความพิการในฐานะอุปสรรคที่ต้องฝ่าฟัน

การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด (๒๕๑๘) และ การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด เล่ม ๒ (๒๕๒๔) ของ นฤมล จันทรากุล

นฤมล จันทรากุล เป็นนักเขียนสตรีตาบอดรุ่นบุกเบิกที่ผลิตงานเขียนนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๘ คือ เรื่อง การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด และออกผลงานบางเล่มตามมาอีกในปี ๒๕๒๔ ได้แก่ ซึ่งเป็นปีคนพิการสากล เช่น เรื่อง การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด เล่ม ๒ ชีวิตเพื่อน จากนั้นงานเขียนของเธอก็ได้เว้นว่างไป จนในช่วงทศวรรษที่ ๒๕๔๐ คุณนฤมลได้ผลิตงานออกมาเพิ่มเติม เช่น แสงสว่างในโลกมืด (๒๕๔๑) ถ้าฉันมีดวงตาอเมริกาอาจอยู่ไกล (๒๕๔๕) รวมทั้งได้มีการนำเอางานเขียนของเธอในช่วง ๒๕๑๘-๒๕๒๔ เช่น การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด (๒๕๔๗) กลับมาจัดพิมพ์ใหม่ ท่ามกลางบรรยากาศของกระแสการเขียนเรื่องเล่าชีวิตบุคคลของวงการต่างๆ และกระแสนงานเขียนให้กำลังใจผู้ประสบภัยเศรษฐกิจในยุค ๔๐

ใน การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด (๒๕๑๘) และ การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด เล่ม ๒ (๒๕๒๔) ซึ่งมีลักษณะเป็นงานประเภทบันทึกความทรงจำ ซึ่งคุณนฤมลได้เล่าถึงเรื่องราวชีวิตส่วนตัวของตนเองผสมผสานกับชีวิตของคนอื่นๆ และในรูปแบบการเขียนแบบต่างๆ ทั้งที่เป็นการเล่าเรื่องชีวิตจริงๆ การเล่าในลักษณะบันทึกคดี สารคดีให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ และสารคดีท่องเที่ยว โดยแนวเรื่องที่เด่นชัด ได้แก่ การเล่าเรื่องตนเอง และการท่องเที่ยว โดยที่ในงานทั้งสองเล่มนี้มีเนื้อหาบางตอนที่คล้ายคลึงกัน จึงขอวิเคราะห์จาก เรื่อง การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด เป็นหลัก ใน การต่อสู้กับชีวิตในโลกมืด คุณนฤมล ได้วางกรอบวัตถุประสงค์ของเรื่องไว้ว่างานนี้เขียนขึ้น

ตามคำเรียกร้องของบรรดาครูและนักเรียนโรงเรียนต่างๆ เพื่อเป็นตัวอย่างชีวิต
อันหนึ่ง เป็นการแสดงให้เห็นว่า แม้ชีวิตนี้จะไร้ความหมาย หรือหมดหวังสำหรับบาง
คน แต่ก็ยังไม่ย่อท้อต่อชีวิต และดิ้นรนต่อสู้กับอุปสรรคนานัปการ (นฤมล:
๒๕๑๘)

นอกจากนั้น เหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ เพื่อให้ผู้อ่านที่เป็นคนตาดี ได้

ศึกษาว่าคนตาพิการนั้น มีความเป็นอยู่อย่างไรและต่อสู้ชีวิตอย่างไร ท่านจะได้อ่าน
จากหนังสือเล่มนี้ ท่านจะได้รับการเพลิดเพลินสนุกสนานไปกับการท่องเที่ยวไปตามที่
ต่างๆของคนตาพิการ ท่านจะรู้สึกแปลกใจและสงสัยว่าคนตาพิการสามารถเดินทาง
ไปต่างแดนโดยปราศจากผู้นำทางได้อย่างไร เช่น ไปมาเลเซีย สิงคโปร์ และฮ่องกง
 เป็นต้น . . . ส่วนผู้ที่ท้อถอยในชีวิต หนังสือเล่มนี้คงจะเป็นเพื่อนปลอบใจท่านได้
เป็นอย่างดี (นฤมล: ๒๕๑๘)

จึงจะเห็นได้ว่า คุณนฤมลได้ใช้โวหารแบบ “การเอาชนะอุปสรรค” หรือ การต่อสู้ชีวิต ซึ่งเป็นโวหารหนึ่ง
ที่มักถูกใช้กับเรื่องราวของคนพิการ และคาดหวังจากชีวิตของคนพิการในสังคม เนื่องจากความพิการ
มักถูกให้ความหมายว่าเป็นความสูญเสีย หายนะ หรือ โศกนาฏกรรม และคนพิการมักถูกมองว่าต้องมี
ความลำบาก ความเศร้าในชีวิต และการใช้ชีวิตของคนพิการให้เป็นปกติสุขก็น่าจะใช้ความพยายาม
อย่างน่าที่จะเป็นแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นได้ กับอีกประการหนึ่ง คือ เป็นการเผยให้เห็นถึงการใช้ชีวิตของ
คนพิการ ซึ่งอาจจะไม่ได้เป็นที่รับรู้ของสังคมในวงกว้าง จึงใช้เป็นเหตุผลในการดึงดูดผู้อ่านได้ รวมทั้ง
เป็นการสร้างความเข้าใจในชีวิตของคนพิการให้กับผู้อ่าน—ซึ่งในที่นี้คาดหวังว่าเป็นคนตาดี—อีก
ทอดหนึ่งด้วย

อย่างไรก็ดี “อุปสรรค” ในความหมายที่คุณนฤมลใช้นั้น มีความแตกต่างไปจากความเข้าใจ
ของคนทั่วไปอยู่บ้าง เพราะตามโวหารการเอาชนะอุปสรรคที่มักใช้กันโดยทั่วไปนั้น “อุปสรรค” มัก
หมายถึงตัวร่างกายที่พิการเอง เช่น การตาบอด หูหนวก เดินไม่ได้ แต่ความหมายที่คุณนฤมลใช้นั้น
มักหมายถึง การปิดกั้นของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภาครัฐและสถาบันต่างๆ การที่สังคมไม่
เปลี่ยนแปลงความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับคนตาบอด ทั้งๆที่สิ่งนี้เป็นมาตรฐาน “ความเจริญ” ของ
ประเทศ โดยยกตัวอย่างจากประเทศที่พัฒนาแล้ว ซึ่งจะเห็นว่าเป็นการเปลี่ยนมุมมองเรื่อง “ความ
เจริญ” เสียใหม่ จากที่วัดด้วยรายได้ทางเศรษฐกิจ มาเป็นการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำให้เกิด
การกีดกันสิทธิคนพิการตาบอดในด้านต่างๆ เช่น การไม่สามารถไปเลือกตั้ง การขาดโอกาสด้านอาชีพ
การไม่สามารถเป็น ส.ส. โดยเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ และนำเสนอว่า คนตาบอดเช่นเธอ “ต่อสู้”

กับข้อจำกัดทางสังคมเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม เช่น ประกอบอาชีพอิสระเลี้ยงตนเอง ตั้งวงดนตรีของตนเองไปแสดงตามที่ต่างๆ และยังให้เห็นว่าการต่อสู้นี้มีลักษณะเป็นกลุ่ม มิใช่เรื่องส่วนบุคคลเท่านั้น

นอกจากนั้น งานของคุณณฤมล ยังเป็นการโต้กลับทัศนคติแบบเหมารวมทั่วไปในสังคมที่เชื่อว่าคนตาบอดทำอะไรไม่ได้ เช่น เรียนหนังสือ มีคู่ครอง เลี้ยงดูบุตร โดยที่ทั้งพ่อและแม่ต่างก็เป็นคนตาบอดทั้งคู่ ทัศนคติดังกล่าว ก็เป็นทัศนคติที่พบในนวนิยายที่ได้วิเคราะห์มาเช่นกัน คุณณฤมลได้โต้กลับว่าคนตาบอดทำอะไรเหล่านี้ได้ และอธิบายให้คนทั่วไปได้เรียนรู้ว่าทำได้อย่างไร โดยผ่านการเล่าประสบการณ์ชีวิตของเธอเองถึงวิธีการเลี้ยงเด็ก การใช้อักษรเบรลล์ การเดินทาง ในฐานะคนตาบอด นอกจากนั้น ยังให้เห็นแง่มุมการเป็นฝ่ายให้ (contributor) ของคนตาบอด เช่น เล่าเรื่องในเชิงสารคดีให้ความรู้ แม้จะไม่ใช่ว่าเรื่องเกี่ยวกับคนพิการ ให้ความเห็นวิพากษ์วิจารณ์สังคม ปลอดภัยผู้อื่นที่พิการ ภายหลังจากประสบการณ์ของตัวเองในลักษณะแบ่งปันประสบการณ์มิใช่ความเวทนาสงสารจนมากเกินไป อย่างที่นำเสนอในนวนิยายบางเรื่อง นอกจากนั้น การที่ผู้เล่ามักสร้างตนเองในเรื่องเล่าในบทบาทของ นักผจญภัย นักแสดง นักเดินทางท่องเที่ยวไปที่ต่างๆ ซึ่งบางครั้งไปโดยลำพัง ก็แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการข้ามผ่านความคาดหวังที่อาจเป็นข้อจำกัดของสังคมที่มีต่อคนพิการและผู้หญิงด้วยในคราวเดียวกัน

งานของคุณณฤมลยังมีลักษณะหลายประการที่แสดงถึง—และพยายามสร้างผ่านการเล่า—ความเป็นชุมชนของคนตาบอดในระดับนานาชาติและระดับประเทศ จะเห็นได้จากการที่เธอมักเล่าถึง การแวะเยี่ยมชมกิจการของโรงเรียนสอนคนตาบอดในแต่ละประเทศที่เธอเดินทางไป พร้อมกับเมื่อเธอเล่าถึงเรื่องชีวิตของเธอในเมืองไทย ก็จะเชื่อมโยงกับคนตาบอดคนอื่นๆ เช่น กลุ่มนักดนตรี รวมทั้งประวัติที่พวกเขาอาจมีส่วนร่วม เช่น ประสบการณ์การเรียนในโรงเรียนสอนคนตาบอดในยุคก่อน เป็นต้น คุณณฤมลได้พัฒนาเรื่องราวในส่วนนี้ เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งชื่อ แสงสว่างในโลกมืด ซึ่งกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของโรงเรียนสอนคนตาบอดในสังคมไทย อันถือเป็นประวัติชุมชนของกลุ่มคนตาบอดในสังคมไทยส่วนหนึ่งก็ว่าได้

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า งานของคุณณฤมลสะท้อนจิตสำนึกทางการเมืองเกี่ยวกับคนพิการตามตัวแบบการมองคนพิการในเชิงสังคม (social model of disability) มากพอสมควร และน่าชื่นชมในแง่การเป็นผู้บุกเบิกในยุคที่ยังไม่มีงานเขียนในแนวนี้ออกมามากนัก

อย่างไรก็ตาม งานของคุณณฤมลก็ยังมีลักษณะบางประการที่เข้าร่วมโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตามกับวาทกรรมหรือแนวคิดกระแสหลักบางประการเกี่ยวกับความพิการ เช่น การที่บางครั้งยังแสดงถึงการยึดติดกับวาทกรรมบรรทัดฐานทางสังคม เช่น มีการ “ให้ความรู้” ในเรื่องเกี่ยวกับ “การป้องกัน

ความพิการ” ซึ่งเป็นกระบวนการทัศนทางการแพทย์ที่มองว่าความพิการเป็นความเป็ยเบน เป็นสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา และมีความคิดอคติในทางเชิดชูความสามารถ (ableist) บางประการเกี่ยวกับความพิการ บางประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทางสมองและสติปัญญา เช่นเดียวกับนวนิยายกระแสหลักหลายเรื่อง เช่น การมองว่าคนพิการทาสมองและทางจิตไม่ควรแต่งงาน โดยมองว่าเป็นกรรมพันธุ์ที่อาจส่งทอดไปยังลูก ซึ่งไม่เป็นความจริงเสมอไป รวมทั้งมองว่า คนตาบอดยังสามารถช่วยพัฒนาประเทศชาติได้ เพราะยังมีสมองและสติปัญญา ซึ่งถือเป็นการใช้วาทกรรมการพัฒนาที่มีอคติต่อคนพิการประเภทดังกล่าว นอกจากนี้ เรายังพบความพยายามในการเปรียบเทียบความพิการประเภทต่างๆว่าแบบใดดีกว่าแบบใดแยกว่า ดังนั้น สำนึกในเรื่องพันธมิตรระหว่างความพิการประเภทต่างๆ จึงยังไม่พบในงานชิ้นนี้ การมองในแง่มุมดังกล่าว ก็คงมาจากแนวคิดของยุคสมัยที่คุณนฤมลเขียนงานอยู่นั่นเอง

โดยสรุป เราจะเห็นได้ว่า หากมองในแง่การเมืองเรื่องอัตลักษณ์คนพิการ/ตาบอดแล้ว งานเขียนของคุณนฤมลน่าจะจัดว่าเป็นงานเขียนที่มีคุณภาพอย่างมาก เนื่องจากส่วนใหญ่แล้ว จะมองปัญหาของคนพิการในเชิงการสร้างทางสังคม เช่น เกิดจากทัศนคติหรือสิ่งแวดล้อม และยังให้เห็นภาพคนตาบอด ผ่านตัวผู้เล่าและตัวละครอื่นๆ ในแง่ที่เป็นฝ่ายรุกต่อชีวิต ผู้ชีวิต สร้างและให้บางสิ่งต่อสังคม จากข้อจำกัดทางสังคมวัฒนธรรมที่ตนประสบ อย่างไรก็ตาม งานของเธอยังแสดงให้เห็นถึง การครอบงำของอุดมการณ์เชิดชูความสามารถและชาตินิยม รวมทั้งทุนนิยมเสรีของยุคสมัยอยู่ ที่ทำให้ตัวบทยังไม่สามารถรวมการร่วมมือระหว่างความพิการต่างประเภท ที่อาจทำให้การต่อสู้ครั้งนี้แข็งแกร่งขึ้นก็ได้

๔.๓.๓ เรื่องเล่าความพิการในยุคพหุวัฒนธรรม

ก. การต่อรองระหว่างเรื่องส่วนตัวกับเรื่องการเมือง: ความพิการในฐานะโคกนาฏกรรมส่วนบุคคล และการสร้างทางสังคม: ผู้ชีวิต เเคราะห์สร้างโอกาส (๒๕๔๑) ของ วิริยะ นามศิริพงศ์พันธุ์

ผู้ชีวิต เเคราะห์สร้างโอกาส เป็นหนังสือที่เขียนขึ้นโดยผู้เขียนได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์ว่า “เพื่อเป็นกำลังใจแก่คนพิการ คนที่ท้อแท้ หรือคนที่รู้สึกว่าคุณเองโชคร้าย” และเพื่อยกย่องบุคคลผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาของคนตาบอดในประเทศไทย และเพื่อให้เข้าใจถึง “ความต้องการของคนพิการที่ต้องการมีศักดิ์ศรี สิทธิ และโอกาสที่เท่าเทียมกับบุคคลทั่วไป” อันเป็นอุดมการณ์ของท่านผู้ก่อตั้งดังกล่าว คือ มิสเจนวิฬ คอลฟิลด์ และซิสเตอร์โรส มัวร์ และนอกจากนั้น ก็เพื่อให้กำลังใจแก่ผู้ที่ท้อแท้จากวิกฤตเศรษฐกิจปี ๒๕๔๐ อีกด้วย (๗)

อาจกล่าวได้ว่า เรื่องเล่าชีวิตเรื่องนี้เป็นพื้นที่ที่ปะทะสังสรรค์กันอย่างเข้มข้นของกระบวนการทัศน ๒ กระแสในการมองและให้ความหมายต่อความพิการ ประการแรก คือ กระบวนการทัศนแบบปัจเจก

บุคคลหรือเชิงการแพทย์ ที่มองว่าความพิการเป็นปัญหาส่วนบุคคลที่ต้องเอาชนะ กับการมองความพิการในฐานะสิ่งสร้างทางสังคมตามแบบกระบวนทัศน์เชิงสังคม ดังนั้น ในหนังสือเล่มนี้ เราจะพบการใช้โวหารเด่นๆ ๒ ประการในการเล่าเรื่อง คือ โวหารชัยชนะเหนืออุปสรรค และ โวหารการปลดแอกจากการถูกกดขี่ ในโวหารหรือเรื่องเล่าแบบแรก เราจะได้เห็นโครงเรื่องแบบวีรบุรุษผู้ชีวิต เจกเช่นชื่อหนังสือ กล่าวคือ เนื้อเรื่องแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการชีวิตของเด็กคนหนึ่ง จากการเป็นเด็กต่างจังหวัดที่ยังเป็นเด็ก "ปกติ" มาประสบอุบัติเหตุจนพิการ ทำให้เกิดความท้อแท้ขึ้นในชีวิต จนในที่สุดได้มีโอกาสไปศึกษาที่โรงเรียนสอนคนตาบอดกรุงเทพฯ ได้รับข้อคิดและกำลังใจในการดำเนินชีวิตจากซิสเตอร์โรส มัวร์ และ มิสเจเนวิฟ คอลฟิลด์ ผู้ก่อตั้งโรงเรียนจนทำให้เกิดกำลังใจ มุ่งมั่นปฏิบัติตนไปสู่ความสำเร็จของชีวิต คือ การสอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ในสาขากฎหมาย ซึ่งยังไม่เคยมีคนตาบอดคนใดทำได้มาก่อน และได้ทุนไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ประเทศสหรัฐอเมริกาในที่สุด จนได้เป็นอาจารย์มหาวิทยาลัย โดยเราจะเห็น "พัฒนาการ" ของวิริยะ จากการเป็น "เด็กบ้านนอก" ลูกชาวจีนอพยพที่ถูกคนล้อเลียนดูถูก กลายมาเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียง และในอีกแง่หนึ่ง หนังสือเล่มนี้คล้ายกับหนังสือประเภทฮาว-ทู ที่แนะนำวิธีการดำเนินชีวิตที่จะทำให้ประสบความสำเร็จในชีวิต รวบรวมคำสอนทางด้านจริยธรรม วิธีการทำงานที่เน้นการสร้างวินัยในตนเอง การบริหารจัดการเวลา และการสร้างกำลังใจ เช่น "คำแนะนำแก่คนพิการและคนที่ท้อแท้" ได้แก่ ๑. นึกถึงคนที่แย่กว่าเราเสมอ ๒. ฝึกตั้งคำถามที่สร้างสรรค์ ๓. ให้ทำอะไรทำตลอดเวลาอย่าปล่อยให้เวลาว่าง ๔. ความเชื่อกรอบความคิด กำหนดเส้นทางชีวิตของคน ๕. ความฝันอยู่เสมอสำหรับทุกคน ๖. ใช้สิ่งที่มีอยู่ทุกอย่างให้เกิดประโยชน์สูงสุด ๗. ใช้เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นให้เกิดประโยชน์สูงสุด แม้เคราะห์ร้ายยังสร้างโอกาส ๘. เงินและอำนาจเป็นเจ้านายที่เลวที่สุดแต่เป็นผู้รับใช้ที่ดีที่สุดเช่นกัน ๙. ต้องรู้จักให้ (๑๕-๑๙)

คำแนะนำบางประการอาจเป็นคำแนะนำที่ใช้ได้กับคนทั่วไป แต่บางกรณีก็เป็นคำแนะนำที่มีความเกี่ยวข้องกับคนพิการโดยตรง เช่น

มิสคอลฟิลด์: "ถ้าคนเราเริ่มเชื่อว่าทำอะไรไม่ได้แล้ว เขาก็จะทำสิ่งนั้นไม่ได้จริงๆ แม้คนมีอวัยวะครบ 32 นอนตื่นขึ้นมาแล้วก็บอกว่าตัวเองลุกไม่ไหว เขาก็จะลุกไม่ไหวจริงๆ ในการทำอะไรหรือในการแก้ปัญหาชีวิตใดก็ตาม เราต้องเริ่มต้นจากความเชื่อที่เราทำได้ ถ้าเรามีความเชื่อที่เราทำได้เราก็จะทำได้จริงๆ . . . ด้วยเหตุนี้มิสคอลฟิลด์อยากให้อาจารย์บอกตัวเองอยู่ตลอดเวลาว่าคนตาบอดมีความสามารถทำงานได้ และสามารถทำได้แม้แต่สิ่งที่คนอื่นไม่คาดฝัน" (73-4)

"ถึงแม้ว่าเรามีความเสียเปรียบทางกายภาพ แต่ถ้าเรารู้จักวิถีของการจัดการที่ดีก็

อาจจะทำให้เราทำได้ดีกว่าคนที่มองเห็นชะด้อยเข้าไป . . . คนตาบอดต้องใช้ความตาบอดผลักดันให้ตัวเองเป็นคนขยัน รักการทำงานหนัก เราต้องยอมรับความจริงว่าทางกายภาพแล้วเราทำงานช้ากว่าคนที่มองเห็น เพื่อให้การแข่งขันกับคนที่มองเห็นให้เป็นไปได้ เราต้องขยันกว่าและทำงานหนักกว่าและหาวิธีจัดการที่ดีกว่า มิฉะนั้นแล้ว คนตาบอดไม่สามารถที่จะแข่งขันกับคนที่มองเห็นได้ในโลกที่มีการแข่งขันอย่างเสรี” (79)

คำแนะนำดังกล่าวสะท้อนถึงแนวคิดแบบปัจเจกนิยมที่เน้นการให้บุคคลจัดการกับตนเอง เพื่อให้สามารถแข่งขันในระบบได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีไวยาหารหรือโครงเรื่องที่ควบคู่กันไป คือ ไวยาหารการปลดแอกคนพิการจากการกดขี่ จากความอยุติธรรมในสังคม ซึ่งจะใช้กระบวนการที่ศรัทธาทรงพลังอย่างชัดเจน มีการระบุอุปสรรคของคนพิการว่าเกิดจากการสร้างทางสังคมโดยสังคมที่ไม่ให้โอกาสแก่คนพิการ เช่น ในกรณีที่คนตาบอดในเมืองไทยไม่สามารถประกอบอาชีพทางกฎหมายได้ นั้นเกิดจาก:

1. ยังไม่มีคนตาบอดคนในเมืองไทยที่มีความสามารถศึกษาจนจบปริญญาตรีทางนิติศาสตร์ เหตุผลมาจากทั้ง “คนตาบอดเองที่ยังไม่มีความสามารถพอในการที่จะศึกษาในระดับสูงได้ เพราะคนตาบอดที่จะศึกษาในระดับสูงได้นั้นต้องเป็นคนขยันและเก่งจริงๆ” กับสาเหตุภายนอก คือ “ไม่มีโรงเรียนที่จะรับให้เข้าเรียนหนังสือ หรือรับเข้ามาแล้วครูบาอาจารย์ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ให้ความช่วยเหลือเท่าที่ควร ได้รับการกลั่นแกล้งจากเพื่อนๆจนคนตาบอดทนไม่ไหว”
2. มีกฎหมายระเบียบข้อบังคับจำกัดสิทธิคนตาบอดไม่ให้ประกอบอาชีพทางด้านกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือนที่กำหนดให้คนพิการขาดคุณสมบัติที่จะเป็นข้าราชการได้
3. บุคคลที่เกี่ยวข้องมีเจตคติต่อคนตาบอดไปในทางลบ “สังคมไทยได้หล่อหลอมให้คนไทยเชื่อว่าคนตาบอดไม่มีความสามารถที่จะทำอะไรได้ ที่พอจะทำได้ก็มีเพียงแต่การขายสลากกินแบ่งรัฐบาล เป็นหมอนวดแผนโบราณ เป็นหมอดูหรือขอทานเลี้ยงชีวิตไปวันๆ” (157-61)

นอกจากนั้น ยังมีการโต้กลับวาทกรรมเรื่องกรรมเก่า โดยเล่าว่า:

“ใครๆที่มาเยี่ยมผมมักปลอบใจผมว่า ‘สงสัยชาติก่อนเราอาจทำเวรทำกรรมอะไรไว้ ชาตินี้จึงต้องมาใช้เวรใช้กรรม ก็ให้ตั้งหน้าใช้เวรใช้กรรมไป เมื่อหมดเวรหมดกรรม

แล้วชาติหน้าจะได้สบาย” (41)

“ผมรู้ว่าท่านเหล่านั้นหวังดี มิฉะนั้นผมคงจะได้ตอบกลับไปแล้วว่า ถ้าการตาบอดจะทำให้คนสบายในชาติหน้าแล้ว ทำไมท่านไม่ทำให้ตัวเองตาบอด ชาติหน้าจะได้สบายที่คนไทยชอบปลอบคนตาบอดเช่นนี้ เพราะคนไทยเชื่อว่าการตาบอดเป็นการลงโทษและที่ถูกลงโทษให้ตาบอดก็เพราะได้ทำเวรทำกรรมมาก่อนไม่ชาตินี้ก็ชาติก่อน ถ้าไม่ได้เป็นคนทำเวรทำกรรมเองก็ญาติพี่น้องหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นคนทำ การตาบอดจึงเป็นสัญลักษณ์ของตราบาป ครอบครัวที่มีสมาชิกเป็นคนตาบอดก็ไม่ต้องการให้ใครรู้เพราะรู้สึกอับอาย คนตาบอดโดยทั่วไปจึงถูกเก็บไว้ในบ้านไม่ให้ไปไหนมาไหน อีกทั้งคนไทยเป็นคนที่โอบอ้อมอารี เมื่อเข้าใจว่าการตาบอดเป็นการลงโทษก็รู้สึกว่าคุณตาบอดถูกลงโทษมามากแล้ว จึงไม่ยากให้คนตาบอดต้องลำบากอีก จึงไม่ต้องการให้คนตาบอดทำอะไร คนตาดีจะช่วยทำให้หมด . . .

การที่คนตาบอดทำอะไรไม่ได้หรือทำได้อย่างเชื่องช้าและมีความเชื่อว่าตัวเองทำอะไรไม่ได้จริงๆ รอให้คนอื่นทำให้ดีกว่า ต้องถือว่าเป็นเวรกรรมของคนตาบอดจริงๆ แต่เป็นเวรกรรมที่คนอื่นและสังคมหยิบยื่นให้โดยไม่รู้ตัว” (132-3; การเน้นเป็นของผู้เขียน)

จะเห็นว่าผู้เขียน ในฐานะที่เป็นคนพิการที่เป็นนักวิชาการและคนที่ทำงานเกี่ยวกับด้านสิทธิคนพิการเองนั้น ได้อธิบายถึงกระบวนการทำงานของวาทกรรมกรรมเก่าในสังคมอย่างละเอียด จนเห็นที่มาที่ไปว่าแท้จริงแล้วความคิดเรื่องกรรมเก่า นั้นมาจากอคติของคนที่มีต่อคนตาบอดนั่นเอง

นอกจากนั้น วิริยะยังใช้วาทกรรมสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นประเด็นที่กล่าวถึงบ้างในงานของคุณนฤมล แต่อาจมิได้ใช้ภาษาเป็นวิชาการมากเท่า เช่น เมื่อกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อเขาตัดสินใจเลือกเรียนกฎหมายนั้น เขาคิดว่า

“ยังมีหลักกฎหมายสากลที่เป็นที่ยอมรับของอารยประเทศอยู่แล้วว่า คนทุกคนเท่าเทียมกัน การจะจำกัดสิทธิหรือเลือกปฏิบัติเพราะที่เขามีร่างกายพิการหรือเพราะเป็นสตรีนั้นจะกระทำมิได้ และประเทศไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลก ยิ่งทำให้ผมแน่ใจว่าวันหนึ่งประเทศไทยต้องมีการเปลี่ยนแปลงกฎหมายเพื่อเปิดโอกาสให้คนตาบอดประกอบอาชีพทางด้านกฎหมายอย่างแน่นอน” (๑๖๑)

ดูเหมือนว่า วิริยะจะมีได้มองว่ากระบวนการทั้งสองประการเกี่ยวกับความพิการนี้ขัดกัน คือ มองว่ามาจากพื้นฐานการคิดแบบเสรีนิยม ให้ส่งเสริมสิทธิและโอกาสให้กับทุกคน โดยเริ่มจากการสร้างตนเองให้เข้มแข็งก่อนแล้วจึงค่อยไปพัฒนาสังคม

หากเราเทียบงานของวิริยะกับนวนิยายเรื่อง พระอาทิตย์คืนแรม (๒๕๔๓) ของชัชชัยภร แสงกระจ่าง ซึ่งแต่งในยุคเดียวกัน และมีเนื้อหาคล้ายคลึงกัน คือ เป็นเรื่องของ การต่อสู้อุปสรรคและการเติบโตจากสถานภาพที่ด้อยมาสู่ความสำเร็จหรือความมั่นคงในชีวิตของคนตาบอดชาย จะเห็นความแตกต่างที่นวนิยายไม่ได้เน้นประเด็นเรื่อง การถูกทำให้พิการโดยสังคม และไม่ได้เน้นการสร้างชุมชนคนตาบอดในฐานะแนวทางในการสร้างพลัง อีกทั้งตัวละครเอกในนวนิยายดังกล่าว ยังค่อนข้างผูกติดอยู่กับวัฒนธรรมและค่านิยมแบบชนชั้นกลาง ในขณะที่ ในลู่ชีวิต เศรษฐีสร้างโอกาส ผู้เขียนได้เชื่อมโยงความยุติธรรมที่คนพิการได้รับเข้ากับความยุติธรรมที่กลุ่มที่ถูกเอาเปรียบอื่นๆ ได้รับ เช่น กลุ่มคนจนและกลุ่มสตรีอีกด้วย

ข. เรื่องเล่าแนวศาสนา-จิตวิญญาณ: ความพิการในฐานะหนทางไปสู่การเข้าถึงธรรม
จิตตสโลแม้กายพิการ (พิมพ์ครั้งที่ 5, 2546) ของ กำพล ทองบุญนุ่ม

เรื่องเล่าชีวิตของอาจารย์กำพล อาจจัดว่าใช้โวหารประเภทการทดแทนทางจิตวิญญาณ เนื่องจากผู้เล่าได้เล่าถึงการค้นพบประสบการณ์ทางศาสนาที่สูงส่งกว่าเดิม ผ่านทางร่างกายที่พิการสำหรับอาจารย์กำพล ความพิการถือเป็นสิ่งที่นำความทุกข์ทรมานมาให้ แต่ที่มากกว่านั้น คือ ทุกข์ทางใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุกข์ที่เกิดจากการที่ตนเองไม่สามารถทำงานอะไรเลี้ยงตนเองได้ ต้องพึ่งพาผู้อื่น ซึ่งเป็นทุกข์จากการไม่สามารถเป็น “คนทำงาน” ที่มีประสิทธิภาพในระบบได้ ด้วยความทุกข์ดังกล่าว อาจารย์กำพลจึงหันมาใช้หลักธรรมะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการฝึกสติตามหลักสติปัฏฐานตามแนวทางของหลวงปู่เทียน จิตตสุโภ และหลวงปู่คำเขียน สุวณฺโณ ที่เน้นการรู้สึกตัวทางโดยการขยับกาย ซึ่งอาจารย์กำพลมองว่าเข้ากับสภาพร่างกายของท่านและปฏิบัติจนได้ผลดี ในการอธิบายวิธีการปฏิบัติธรรมดังกล่าว อาจารย์กำพลได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “การทำงาน” เสียใหม่ จากที่หมายถึง การทำงานหาเลี้ยงชีพตามระบบทุนนิยม มาเป็น การทำงานของจิต คือ ให้จิตได้มีที่ตั้งของอารมณ์จนเกิดสติ ตามหลักพุทธศาสนา ซึ่งจะเห็นว่า ในแง่ของคนพิการ การเปลี่ยนมุมมองเช่นนี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนการให้ความสำคัญจากการทำงานเพื่อเป็นฟันเฟืองในระบบทุนนิยม มาเป็นมุ่งเน้นที่จิตของแต่ละคนเอง ซึ่งทำให้คนไม่ต้องไปมุ่งแข่งขัน และปัญหาการมองคนพิการอย่างลดทอนคุณค่าอันเกิดจากการที่คนพิการไม่สามารถทำงานตามบรรทัดฐานในระบบได้ก็จะไม่มี อีกประเด็นหนึ่งที่น่าจะเกี่ยวข้องกับการเมืองเรื่องคนพิการ คือ การที่อาจารย์กำพลได้กล่าวว่า ด้วยผลดีทางจิตที่เกิดขึ้นจาก

การฝึกปฏิบัตินี้เอง จิตของท่านก็ได้คลายจากความทุกข์ ความหม่นหมองท้อแท้จนสามารถ “ลาออก จากความพิการได้แล้ว” ซึ่งความพิการน่าจะมีได้หมายถึง ภายที่พิการหรือเป็นทุกข์ แต่น่าจะหมายถึง จิตที่เข้าไปยึดถือ (เช่น ยังอาลัยกับรูปกายแบบเดิม) จนเกิดความทุกข์ เสียมากกว่า การตีความในเรื่อง “ความพิการ” ของท่าน แม้จะมีได้เป็นการโต้กลับหรือมีส่วนช่วยในการลบล้างอคติในสังคมเกี่ยวกับคนพิการ แต่ก็ไม่น่าจะเกี่ยวกับการรังเกียจเฉียดฉันท์หรือมือคิตต่อร่างกายที่พิการเสียเอง